

ROLNICTWO I GOSPODARKA ŻYWNOŚCIOWA W POLSCE

Ministerstwo
Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

2019

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

ROLNICTWO I GOSPODARKA ŻYWNOŚCIOWA W POLSCE

Praca zbiorowa pod redakcją
Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

Warszawa 2019

SPIS TREŚCI

OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE	5
Środowiskowe uwarunkowania rozwoju rolnictwa	5
Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa	7
ROLNICTWO	12
Potencjał produkcyjny polskiego rolnictwa	14
Wyniki produkcyjne	17
REGIONALIZACJA I KONCENTRACJA PRODUKCJI ROLNICZEJ	19
CENY ŚRODKÓW PRODUKCJI W 2018 R.	21
ROLNICTWO POLSKIE NA TLE ROLNICTWA UE	22
ROLNICTWO EKOLOGICZNE	26
UNIJNY SYSTEM OCHRONY PRODUKTÓW	28
HODOWLA ROŚLIN UPRAWNYCH W POLSCE	31
INTEGROWANA PRODUKCJA ROŚLIN	32
OGRANICZANIE RYZYKA ZWIĄZANEGO ZE STOSOWANIEM ŚRODKÓW OCHRONY ROŚLIN	33
ROLNICTWO A ŚRODOWISKO	34
DOCHODY W ROLNICTWIE POLSKIM PO AKCESJI DO UE (2004-2018)	37
SPOŁECZNO-EKONOMICZNE FUNKCJE PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO W POLSCE	42
POTENCJAŁ EKSPORTOWY POLSKIEGO SEKTORA ŻYWNOŚCIOWEGO	45
Ogólne wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi	45
Struktura geograficzna i towarowa polskiego handlu zagranicznego	46
Szanse i możliwości rozwoju polskiego eksportu rolno-spożywczego	50
OBSZARY WIEJSKIE W POLSCE	52
Infrastruktura wodno-kanalizacyjna na obszarach wiejskich	53
Szkoły rolnicze prowadzone przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi	54
Gospodarstwa opiekuńcze	55
Przedsiębiorczość na terenach wiejskich	55
Turystyka wiejska i agroturystyka	56
POLITYKA W ZAKRESIE WSPARCIA WSI I ROLNICTWA	59
Płatności bezpośrednie	60
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020	61
Pomoc krajowa	64

DZIAŁANIA INFORMACYJNE I PROMOCYJNE	66
Polska smakuje	66
FUNDUSZE PROMOCJI PRODUKTÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH	66
PRODUKT POLSKI	67
POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ	67
WOLNE OD „GMO”	68
ZAPLECZE NAUKOWO-BADAWCZE NADZOROWANE PRZEZ MRIRW	70
Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego w Warszawie	70
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie	72
Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Radzikowie	73
Instytut Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach	75
Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach	77
Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach	78
Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu	80
Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy w Balicach	82
Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach	83
Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu	84
INSTYTUCJE OBSŁUGI ROLNICTWA	87
Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego	87
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	89
<i>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020</i>	91
<i>Program Operacyjny Rybactwo i Morze na lata 2014-2020</i>	92
Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa	95
Główny Inspektorat Weterynarii	102
Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych	104
Główny Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa	106
Jednostki Doradztwa Rolniczego	107

OGÓLNE INFORMACJE O POLSCE

Powierzchnia administracyjna Polski wynosi 312 696 km², co daje jej 69. miejsce na świecie i 9. w Europie. Pod względem liczby ludności z populacją 38,413 milionów w 2018 r. Polska zajmuje 36. miejsce na świecie i 6. w Unii Europejskiej. Sąsiaduje z Niemcami, Czechami, Słowacją, Ukrainą, Białorusią, Litwą i Rosją. Od 2004 roku jest członkiem Unii Europejskiej

Środowiskowe uwarunkowania rozwoju rolnictwa

Powierzchnia Polski jest zróżnicowana – od pasm górskich z najwyższym szczytem Rysy (2499 m n.p.m.) poprzez wyżyny, niziny, jeziora, depresję na Żuławach Wiślanych (1,8 m n.p.m) do Morza *Bałtyckiego*. Do Bałtyku uchodzą dwie największe rzeki: Wisła (1047,5 km) i Odra (741 km w granicach Polski).

Pokrywa glebowa w Polsce, podobnie jak niektóre inne elementy środowiska, ma cechy przejściowe pomiędzy glebami charakterystycznymi dla Europy Zachodniej i Wschodniej. Powierzchniowo dominują gleby strefowe (powstałe pod wpływem klimatu), jednak tworzą one na terenie kraju mozaikę zależną głównie od podłoża geologicznego (skały macierzystej) oraz ukształtowania powierzchni. Około 52% powierzchni zajmują gleby płowe oraz gleby brunatnoziemne, zaś ok. 26% powierzchni zajmują, powstałe na utworach piaszczystych, gleby rdzawe, bielcowe i bielice. W dolinach rzecznych dominują mady (ok. 5% powierzchni), w miejscach podmokłych lub wilgotnych można zaś spotkać gleby organiczne (torfowe, murszowe), gleby glejowe i czarne ziemie. Wyraźne obszary zajmują również powstające na skałach węglanowych – rędziny, najbardziej urodzajne na obszarze Polski czarnoziem, charakterystyczne dla obszarów górskich gleby inicjalne i słabo ukształtowane, a także powstałe pod dominującym wpływem człowieka gleby antropogeniczne. Według bonitacyjnej klasyfikacji gleb ornych i użytków zielonych w kraju powierzchniowo dominują gleby średnie (klasa IIIa – IVb – 63% gruntów ornych i klasa III i IV – 51,2% użytków zielonych), zaś najmniej jest gleb najlepszych (klasa I i II – 3,7% gruntów ornych i 1,7% użytków zielonych). Jakość użytków w Polsce jest

niższa niż średnio w UE. Duży udział gleb słabych i zakwaszonych zmniejsza rolniczą przydatność użytków rolnych. Udział gleb lekkich, charakteryzujących się wysoką piaszczystością, jest w Polsce dwukrotnie większy niż średnio w UE. W Polsce wynosi on 60,8%, a w UE – 31,8%. Wskaźnik bonitacji gleb będący ilorazem hektarów przeliczeniowych do fizycznych użytków rolnych wynosi w Polsce 0,82. Niekorzystne warunki glebowe i nakładające się gorsze warunki klimatyczne znajdują odzwierciedlenie w niższej produktywności ziemi w porównaniu do średniej z UE.

Polska jest jednym z najbardziej zalesionych krajów w Europie. Lasy zajmują powierzchnię 9,2 mln ha, czyli 29,6% powierzchni kraju. Lasów w Polsce cały czas przybywa.

Polska leży w strefie klimatu umiarkowanego ciepłego przejściowego. W wyższych partiach Sudetów i Karpat występuje klimat górski. Charakterystyka klimatu w Polsce z uwagi na gwałtowne zmiany klimatyczne na świecie jest niezwykle trudna. Posługiwanie się średnimi wieloletnimi jest coraz bardziej zawodne podczas wszelkich analiz. Latem temperatura z reguły waha się między 18°C a 30°C, zależnie od regionu. Średnia temperatura to od 17°C na wybrzeżu do 19,3°C na Dolnym Śląsku i w okolicach Tarnowa. Zimą od około 0°C w Świnoujściu, -1°C na Nizinie Śląskiej, Ziemi Lubuskiej i wybrzeżu, -3°C w Warszawie do poniżej -5°C na Suwalszczyźnie, która uważana jest za polski biegun zimna. Średnia roczna temperatura waha się od ponad 9°C w okolicach Wrocławia, Legnicy i Zielonej Góry do około 6°C na Suwalszczyźnie.

Polska zaliczana jest do krajów o ubogich zasobach wodnych. Wpływają na to niekorzystne warunki klimatyczne i hydrologiczne. Zasoby wód w Polsce cechuje duża zmienność sezonowa i nierównomierność rozkładu terytorialnego. Na terenie naszego kraju jest duże zróżnicowanie opadów od 1800 mm w Tatrach do nawet poniżej 500 mm na nizinach wielkopolskich. W Polsce na 1 mieszkańca przypada ok. 1600 m³ wody/rok, a w okresach suszy wskaźnik ten spada nawet poniżej 1000m³/rok/osobę. W Europie przypada średnio w ciągu roku około 4500 m³/osobę, a na Ziemi ok. 7300 m³/osobę. W Polsce w ostatnich latach coraz częściej pojawiają się długotrwałe okresy suszy połączone z wysokimi temperaturami. Polska coraz częściej odczuwa skutki deficytu wody, a zagrożenie to rośnie z roku na rok. Istniejące zbiorniki retencyjne nie są w stanie zapewnić dostatecznej ochrony przed okresowymi nadmiarami lub deficytami wody.

Okres wegetacyjny trwa przeciętnie od 180 do 190 dni na północnym wschodzie kraju do 235 dni w okolicach Słubic, Głogowa i Wrocławia.

Polska charakteryzuje się dużym stopniem bioróżnorodności. W Polsce występuje blisko 3000 rodzimych i trwale zadomowionych gatunków i podgatunków roślin okrytonasiennych. Poza tym występuje 67 gatunków paprotników, 910 gatunków mszaków, 2000 gatunków zielenic, 25 gatunków ramienic i 39 gatunków krasnorostów.

Fauna Polski należy do średnio zróżnicowanych pod względem gatunkowym i reprezentowana jest przez ok. 33 tys. gatunków zwierząt (są szacunki, które mówią, iż po dokładnej analizie będzie to liczba znacznie wyższa, dochodząca do 47 tys.). Na terenie kraju występuje ponad 90 gatunków ssaków, 444 gatunki ptaków (z czego ok. 220 gniazdowych), 9 gatunków gadów, 18 gatunków płazów, 119 gatunków ryb (w tym 55 słodkowodnych), 5 gatunków bezżuchwoców, ok. 260 gatunków mięczaków, 25-30 tysięcy gatunków owadów, ok. 1400 gatunków pajęczaków, ok. 240 gatunków pierścienic, 5 gatunków jamochłonów, 8 gatunków gąbek oraz ok. 4 tysięcy gatunków pierwotniaków.

Liczba ludności Polski w końcu 2018 r. wyniosła 38412 tys., tj. o ok. 22 tys. mniej niż w końcu 2017 r. Stopa ubytku rzeczywistego wyniosła 0,06%, co oznacza, że na każde 10 tys. ludności ubyło ok. 6 osób (w 2017 r. odnotowano nieznaczny (0,001%) przyrost rzeczywisty). Spadek liczby ludności obserwowany jest od 2012 r., z wyjątkiem 2017 r., kiedy odnotowano nieznaczny wzrost (o niespełna 1 tys.). Na zmiany w liczbie ludności w ostatnich latach wpływa przede wszystkim niski przyrost naturalny, który od 2013 r. pozostaje ujemny. Szacuje się, że w 2018 r. liczba urodzeń była niższa od liczby zgonów o ok. 26 tys. Współczynnik przyrostu naturalnego (na 1000 ludności) wyniósł $-0,7$. Współczynniki przyrostu naturalnego są zazwyczaj wyższe na wsi niż w miastach. W ostatnich latach w miastach obserwowany jest ubytek naturalny, natomiast na wsi niewielki przyrost.

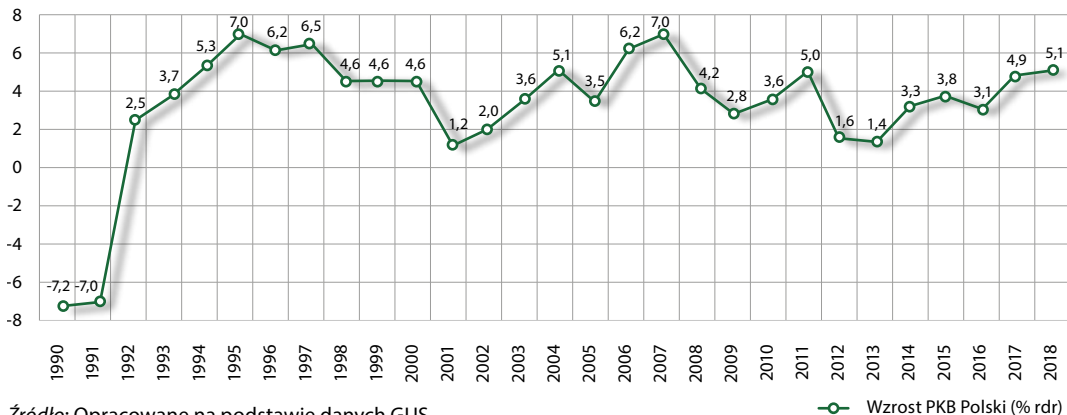

W 2018 r. współczynnik dzietności wyniósł 1,45, co oznacza, że na 100 kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) przypadało 145 urodzonych dzieci (w miastach 142, na wsi 149). Optymalna wielkość tego współczynnika, określana jako korzystna dla stabilnego rozwoju demograficznego, to 2,10-2,15, tj., gdy w danym roku na 100 kobiet w wieku 15-49 lat przypada średnio co najmniej 210-215 urodzonych dzieci. Rezultatem przemian w procesach demograficznych, a przede wszystkim trwającej od początku lat 90. XX w. depresji urodzeniowej, są zmiany w liczbie i strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku. Szacuje się, że w końcu 2018 r. liczba ludności w wieku 0-17 lat wyniosła nieco ponad 6,9 mln i była o ok. 9 tys. wyższa niż rok wcześniej, ale o ponad 4 mln mniejsza niż w 1990 r. oraz o 2,4 mln mniejsza niż w 2000 r.

Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa

Polska gospodarka na tle krajów europejskich wyróżnia się nieprzerwalnym relatywnie wysokim tempem wzrostu. Według danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego Produkt krajowy brutto (PKB) Polski zwiększył się realnie w 2018 r. o 5,1% i osiągnął na koniec 2018 r. 586 mld dolarów (wykres 1).

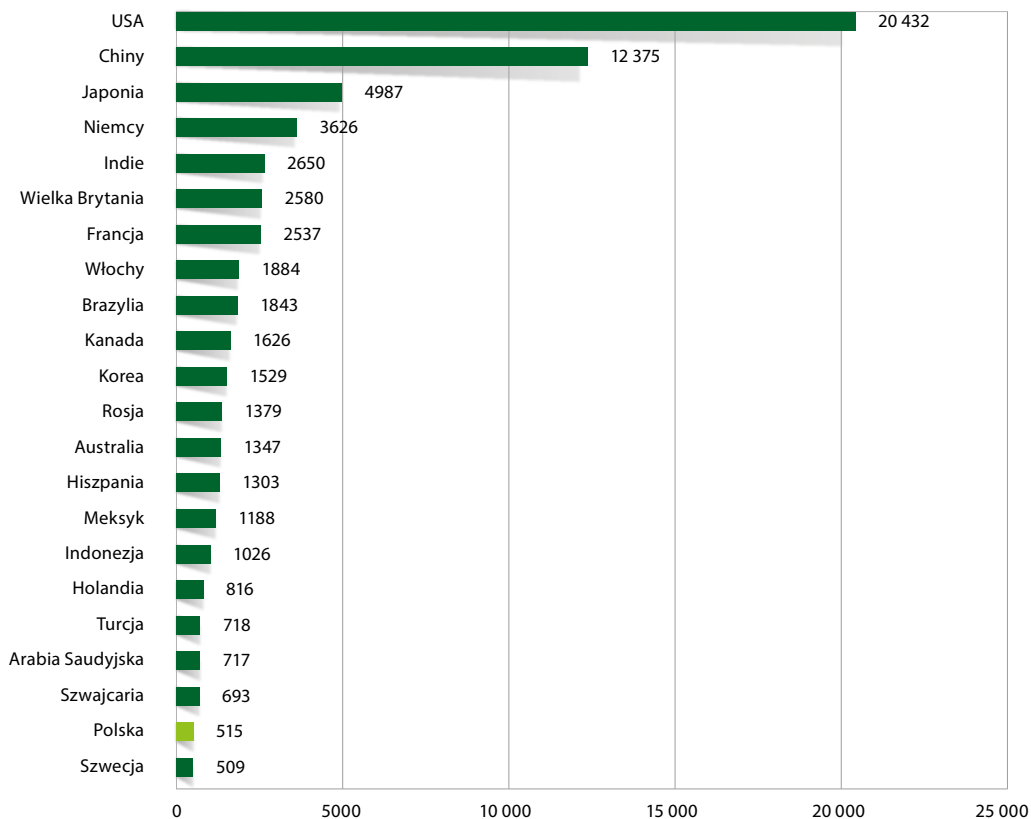
Wykres 1. Wzrost PKB Polski (% r./r.)

Źródło: Opracowane na podstawie danych GUS.

Według danych Banku Światowego dynamiczny wzrost gospodarczy sprawił, że Polska w 2018 r. znalazła się na 22. miejscu w rankingu największych gospodarek świata, wyprzedzając Szwecję i Argentynę (wykres 2). Wpływ na miejsce Polski w rankingu miało także umocnienie kursu złotego do dolara amerykańskiego. Udział Polski w PKB UE wynosi 3,4%, co plasuje nas na siódmej pozycji w UE.

Wykres 2. Nominalny Produkt Krajowy Brutto w wybranych krajach (w mld USD)

Źródło: Opracowane na podstawie danych IMF (2018).

Niższe miejsca zajmuje Polska w rankingu PKB per capita i PKB per capita przeliczanego parytetem siły nabywczej lokalnej waluty (PSN), czyli uwzględniającego poziom cen w gospodarce. W tych kategoriach Polska zajmuje odpowiednio 59. i 48. miejsce na świecie. Na szybkie tempo wzrostu gospodarczego w Polsce wpłynął przede wszystkim popyt krajowy, który zwiększył się o 5,5% (w 2017 r. wzrósł o 4,9%). Na wzrost PKB pozytywnie oddziaływało spożycie w gospodarstwach domowych i popyt inwestycyjny.

Spożycie ogółem było wyższe niż przed rokiem o 4,3% (w 2017 r. wzrost o 4,5%). Wartość dodana brutto gospodarce narodowej wzrosła o 5,0% (4,7% w poprzednim roku). We wszystkich podstawowych dziedzinach, tj. w: przemyśle, handlu wewnętrznym, budownictwie i transporcie utrzymały się silne trendy wzrostowe. Wyjątek stanowiło rolnictwo, gdzie w wyniku znacznego zmniejszenia produkcji roślinnej (o 6,8%) odnotowano spadek globalnej produkcji rolniczej (w cenach stałych o 2,0%). Spadek produkcji roślinnej wynikał z katastrofalnych warunków pogodowych. W porównaniu z rokiem poprzednim wystąpił natomiast dalszy wzrost produkcji zwierzęcej (o 2,6%).

Polska jest zróżnicowana regionalnie. Najlepiej rozwinięty jest region warszawski. W stolicy wraz z okalającymi ją powiatami PKB na mieszkańca liczony z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej odpowiadał w 2018 r. 152% średniej UE-28, co daje woj. mazowieckiemu 19. pozycję wśród 281 regionów w całej UE. Drugi najbogatszy rejon Polski – woj. dolnośląskie miało PKB per capita w PPS na poziomie 77% średniej unijnej, a trzeci woj. wielkopolskie 76% średniej UE-28.

W przypadku trzech województw: warmińsko-mazurskiego i podkarpackiego (po 49%) i lubelskiego (48%) PKB per capita wyrażony w parytecie siły nabywczej był niższy niż 50% średniej UE-28.

W końcu 2018 r. liczba pracujących w gospodarce narodowej ukształtowała się na poziomie o ok. 2% wyższym niż przed rokiem (wobec wzrostu o 2,7% w 2017 r.). Stopa bezrobocia rejestrowanego w końcu 2018 r. była niższa niż przed rokiem. Kształtowała się w granicach od 3,1% w woj. wielkopolskim do 10,4%, w woj. warmińsko-mazurskim. W porównaniu z grudniem 2017 r. stopa bezrobocia obniżyła się we wszystkich województwach, w tym w największym stopniu w warmińsko-mazurskim (o 1,3 p. proc.), a w najmniejszym – w dolnośląskim, pomorskim oraz świętokrzyskim (po 0,5 p. proc.).

Poziom zatrudnienia zróżnicowany jest regionalnie. Najwyższy poziom wskaźnika zatrudnienia w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym odnotowano w województwach: mazowieckim (58%), wielkopolskim (57%) i pomorskim (56,4%). Najmniejszą aktywnością zawodową charakteryzowały się natomiast województwa: warmińsko-mazurskie (49,2%), świętokrzyskie (50,2%) i śląskie (50,8%).

W strukturze zatrudnienia 79,6% wszystkich pracujących stanowili pracownicy najemni. Liczba samozatrudnionych wynosiła 2 970 000, czyli niecałe 20% wszystkich pracujących. Pozostali pracownicy (2%) to osoby zatrudnione w ramach pomocy rodzinnej.

W 2018 r. najwięcej osób pracowało w sektorze usług, gdzie zatrudnionych było 9 488 000 osób, czyli 57,8% ogółu zatrudnionych. W przetwórstwie przemysłowym zatrudnionych było 32,2%, w sektorze rolno-spożywczym pracowało około 10% wszystkich pracujących w Polsce.

Przeciętne miesięczne nominalne wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw oraz jego siła nabywcza w 2018 r. wzrosło w większym stopniu niż w 2017 r. Nominalne i realne emerytury i renty z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych rosły wolniej niż wynagrodzenia, ale szybciej niż przed rokiem. Umocnił się również wzrost nominalnych emerytur i rent rolników indywidualnych. Siła nabywcza tych świadczeń była nieznacznie wyższa niż w 2017 r. Kwota wynagrodzeń w sektorze przedsiębiorstw w 2018 r. była o 10,9% wyższa niż w 2017 r. (przed rokiem obserwowano wzrost o 10,6%). Siła nabywcza przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w 2018 r. zwiększyła się w skali roku o 5,4% (wobec wzrostu o 3,9% w 2017 r.). Kwota brutto zasiłków dla bezrobotnych (bez składki na ubezpieczenie społeczne) w 2018 r. wyniosła 1337,5 mln zł, tj. o 13,7% mniej niż w roku poprzednim. W grudniu 2018 r.

wypłacono bezrobotnym 106,6 mln zł, tj. 6,3% mniej niż przed rokiem.

W 2018 r. ceny towarów i usług konsumpcyjnych wzrosły w skali roku w mniejszym stopniu niż przed rokiem. Średnioroczny wskaźnik cen konsumpcyjnych był niższy od założonego w ustawie budżetowej. Słabszy niż w 2017 r. był wzrost cen żywności i napojów bezalkoholowych. Bardziej niż w poprzednim roku wzrosły ceny towarów i usług związanych z mieszkaniem oraz z transportem. Ceny produkcji sprzedanej przemysłu wzrastały nieco wolniej niż w 2017r., przyspieszył natomiast wzrost cen produkcji budowlano-montażowej. Wzrost cen żywności i napojów bezalkoholowych w 2018 r. wyniósł 2,6%, przy czym żywność podrożała o 2,7%, a napoje bezalkoholowe o 1,5%. Więcej niż w 2017 r. konsumenci płacili m.in. za oleje i tłuszcze (o 6,8%, w tym ceny masła wzrosły o 12,8%), pieczywo (o 5,6%), artykuły w grupie „mleko, sery i jaja” (przeciętnie o 5,4%, w tym jaja podrożały o 19,4%, śmietana – o 7,5%, jogurty – o 6,6%, sery i twarogi – o 1,9%, a mleko – o 1,2%) oraz warzywa (o 4,7%). Podniesiono również ceny kasz i ziaren zbóż (o 2,3%), makaronów i produktów makaronowych, mąki pszennej (po 1,9%), mięsa (przeciętnie o 1,7%, w tym mięso drobiowe podrożało o 3,9%, wołowe – o 2,9%, a wędliny – o 2,5%, przy spadku cen mięsa wieprzowego – o 1,8%). Droższe były także ryby i owoce morza (o 1,4%) oraz ryż (o 1,3%). Dużo niższe niż w 2017 r. były natomiast ceny cukru (o 29,0%), a nieznacznie niższe – ceny owoców (o 0,1%).

Spożycie podstawowych produktów konsumpcyjnych związane jest z poziomem podaży produktów rolnych na rynek krajowy i kształtowaniem się ich cen. Na poziom spożycia żywności wpływają również zmieniające się nawyki żywieniowe oraz dostępność artykułów związana z miejscem zamieszkania. W 2018 r. w porównaniu z rokiem poprzednim spożycie większości produktów konsumpcyjnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca było większe. Przeciętnie w 2018 r. 1 mieszkaniec Polski spożył 76,9 kg mięsa (wobec 70,1 kg przed rokiem), w tym mięsa wieprzowego 42,5 kg (wobec 38,2 kg), a drobiowego 30,7 kg (wobec 27,6 kg). Spożycie mięsa wołowego, z uwagi na wysokie ceny, kształtowało się podobnie jak w latach poprzednich na bardzo niskim poziomie (3,0 kg wobec 3,2 kg w 2017 r.). Relatywnie wysoki wzrost spożycia na 1 mieszkańca odnotowano w przypadku spożycia jaj (162 szt. wobec 139 szt.) oraz mleka (224 l wobec 218 l). Spożycie pozostałych podstawowych artykułów konsumpcyjnych, do których zalicza się warzywa, owoce, ziemniaki oraz ziarno 4 zbóż w przeliczeniu na przetwory kształtowało się na poziomie zbliżonym do 2017 roku.

W 2018 r. po raz kolejny obroty towarowe handlu zagranicznego osiągnęły rekordowo wysoką wartość. Eksport wyniósł 223,6 mld EUR i był wyższy o 8,2% (r/r), a import wyniósł blisko 228,2 mld EUR, tj. poziom wyższy o 10,7%.

Biorąc pod uwagę istotne czynniki zmienności otoczenia gospodarczego Polski, w tym spowolnienie popytu zagranicznego partnerów handlowych i ogólnoświatowego handlu, wliczając do nich również głównych partnerów handlowych Polski, oraz niepewność w zakresie polityk celnych i wyjścia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej, osiągnięte w 2018 r. wyniki obrotów należy uznać za bardzo dobre.

Wyższa dynamika importu wynikająca z silnego popytu konsumpcyjnego, ożywienia w inwestycjach oraz wyższych cen nośników energii, w tym ropy naftowej, skutkowałą pogorszeniem zrównoważenia wymiany towarowej. Notowana za 2017 r. nadwyżka w handlu międzynarodowym w wysokości 0,56 mld EUR uległa przekształceniu w deficyt na poziomie 4,6 mld EUR.

W 2018 r. lista pięciu najważniejszych rynków eksportowych i importowych kształtowała się tak samo jak przed rokiem. Eksport do Unii Europejskiej wzrósł o 7,4% (do 177,6 mld EUR). Niemcy, najważniejszy partner handlowy Polski, umocniły swoją pozycję. Polski eksport do Niemiec wzrósł o 9,6%. Wśród ważniejszych krajów unijnych szybko także zwiększył się eksport do Niderlandów (o ok. 10%), na Węgry (o 8%), na Słowację (o ok. 9,5%) oraz do Belgii (o 13,3%). Eksport do pozostałych krajów rozwiniętych gospodarczo (poza UE) zwiększył się o 7,6% (do 14,6 mld EUR), w tym do: USA o ok. 12,5%, Norwegii o ok. 10%, RPA ok. o 15%,

Izraela o ok. 8%, Japonii o ok. 14%. Sprzedaż do krajów WNP wzrosła o 8,2% (do 13,6 mld EUR), w tym: do Rosji o 9,6%, na Ukrainę o 4,6% oraz na Białoruś o ok. 9%. Niewielką zmianę w wielkości eksportu notowano na pozostałe (poza WNP) rynki słabiej rozwinięte i rozwijające się (wzrost o 0,5%, do ok. 15,1 mld EUR).

Ceny transakcyjne towarów eksportowanych (liczone w złotych) były wyższe o 0,8% niż w 2017 r., a towarów importowanych wzrosły o 2,6%. Wskaźnik *terms of trade* obrotów ogółem w 2018 r. kształtował się na poziomie 98,2 – w porównaniu z 99,8 w analogicznym okresie 2017 r. (Wskaźnik *terms of trade* określa zmiany siły nabywczej eksportu w stosunku do importu, poprawia się, gdy ceny dóbr eksportowanych rosną szybciej niż ceny dóbr importowanych). W wymianie z krajami UE wskaźnik *terms of trade* wyniósł 99,2 (wobec 102,1 w 2017 r.), w obrotach z krajami Europy Środkowo-Wschodniej – 85,6 (w porównaniu z 85,5 w roku poprzednim), a z krajami rozwijającymi się podobnie jak rok wcześniej 98,0.

Przedstawiona wyżej ocena gospodarki polskiej uzasadnia tezę, że jej rozwój sprzyjał rozwojowi sektora rolno-spożywczego w naszym kraju.

ROLNICTWO

W miarę rozwoju gospodarczego udział rolnictwa w strukturze gospodarki narodowej zmniejsza się na rzecz sektorów pozarolniczych, zwłaszcza przemysłu (w okresie uprzemysłowienia) i usług (w okresie postindustrialnym). Podstawowe funkcje rolnictwa związane z produkcją żywności są w coraz szerszym zakresie realizowane nie tyle przez samo rolnictwo, ile przez kompleks działań, w które zaangażowane są różne czynniki i uwarunkowania niezależne od rolnictwa. Doświadczenia światowe wskazują, że możliwości rozwojowe rolnictwa w coraz mniejszym stopniu wynikają z uwarunkowań endogenicznych tego sektora, a coraz bardziej zależą od ogólnej koniunktury gospodarczej i polityki makroekonomicznej. Wynika to przede wszystkim ze zmieniającej się roli sektora żywnościowego w gospodarkach narodowych. Produkcyjne i pozaprodukcyjne funkcje rolnictwa dla gospodarki, społeczeństwa i środowiska przyrodniczego wymagają ścisłych interakcji tego sektora z pozostałymi działami gospodarki. Ponadto podaż i ceny produktów rolnych podlegają silniejszym fluktuacjom niż większość innych produktów na rynkach światowych. Proces ten został spotęgowany w wyniku procesów globalizacyjnych.

Udział rolnictwa w tworzeniu PKB i zatrudnieniu w krajach ekonomicznie wysoko rozwiniętych spadł do 1,4% (w Polsce udział rolnictwa w tworzeniu PKB wynosi 3%, a w zatrudnieniu w sektorze rolno-spożywczym około 10%). Spadek ten odbił się także na vitalności miejscowości wiejskich, w tym depopulacji, a nawet zaniku części z nich. Zjawiska te miały miejsce mimo ogromnego wzrostu produkcji rolniczej, którego podstawowe tradycyjne czynniki zostały zastąpione przez środki produkcji pochodzenia przemysłowego oraz postęp biologiczny (nowe wydajniejsze odmiany roślin i rasy zwierząt gospodarskich). Stymulację ku temu stanowiła komercjalizacja produkcji rolniczej i konkurencja rynkowa uruchamiające procesy intensyfikacji przemysłowej, koncentracji potencjału produkcyjnego w tym ziemi oraz specjalizacji.

Paradoksalnie procesy te nie oznaczają spadku roli sektora żywnościowego w rozwoju społeczno-gospo-

darczym, a wręcz unaoczniają konieczność wspomagania przez państwo jego procesów rozwojowych. Współczesna gospodarka napotyka coraz częściej na barierę ograniczonych zasobów środowiska przyrodniczego. Zjawiska te stały się przesłanką powstania idei zrównoważonego rozwoju (trwałego). Idea ta zakłada rozwój społeczno-gospodarczy, który zapewnia osiągnięcie celów ekonomicznych i społecznych w ramach potencjału środowiska naturalnego.

W realizacji idei zrównoważonego rozwoju ważne miejsce przypada rolnictwu. Wynika to przede wszystkim z istoty rolnictwa oraz funkcji, jakie ono pełni.

Rolnictwo pełni przede wszystkim funkcję żywnościową. W najbliższej przyszłości w pełnieniu tej funkcji nie da się go zastąpić przez laboratoryjne czy fabryczne sposoby wytwarzania żywności. Współczesne rozumienie bezpieczeństwa żywnościowego obejmuje dostarczanie nie tylko ilości, lecz także produktów o wysokiej jakości i wytwarzanych w sposób przyjazny dla środowiska przyrodniczego. Rośnie znaczenie rolnictwa w produkcji energii i dostarczaniu surowców dla przemysłu.

Znaczenia nabiera funkcja ekologiczna. Rolnictwo jest głównym użytkownikiem terenu (ziemi), wchodząc w rozległe interakcje ze środowiskiem przyrodniczym. Sposób produkcji rolniczej ma zasadnicze znaczenie dla korzystania z zasobów naturalnych oraz pełnienia funkcji ekologicznych, w tym zwłaszcza bioróżnorodności, wody i klimatu. Rolnictwo odgrywa znaczącą rolę w światowej emisji gazów cieplarnianych. Emisje gazów cieplarnianych z sektora rolnictwa w skali globalnej stanowią kilkanaście procent ogółu tych emisji, co czyni ten sektor znaczącym emitentem, zwłaszcza w odniesieniu do emisji tlenków azotu oraz metanu.

Sukces produkcyjny rolnictwa industrialnego został osiągnięty często ze szkodą dla środowiska naturalnego, jak też jakości żywności, i staje się społecznie coraz droższy. Proces ten jest powszechny, chociaż jego tempo jest zróżnicowane w różnych krajach.

Porozumienie Paryskie przyjęte podczas Szczytu Klimatycznego COP21 w grudniu 2015r. zakłada bardzo szeroki zakres potencjalnych działań zmierzających do osiągnięcia globalnych celów klimatycznych, w tym

przede wszystkim ograniczenia wzrostu temperatury do poziomu znacznie niższego niż 2 st. C powyżej poziomu przedindustrialnego.

Należy mieć na uwadze, że redukcja emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa jest bardzo trudna, gdyż część produkcji rolnej jest nierozzerwalnie związana z emisjami, dotyczy to zwłaszcza produkcji zwierzęcej. Wprowadzenie praktyk redukcyjnych prowadzi często do wzrostu kosztów produkcji. Niemniej jednak szans na wzmocnienie roli rolnictwa w walce ze zmianami klimatycznymi upatrywać można w dużym potencjale pochłaniania. Można to osiągnąć dzięki rozwojowi produkcji biomasy i jej wykorzystaniu zgodnie z zasadami biogospodarki i gospodarki o obiegu zamkniętym, w tym także w celu zastąpienia paliw kopalnych bionergią. Dzięki zastosowaniu nowoczesnych technologii uprawy roli opartych na inteligentnych rozwiązaniach cyfrowych, stanowiących podstawę rolnictwa precyzyjnego optymalizującego stosowanie nawozów i środków ochrony roślin, można ograniczyć ich zużycie. Działania takie mają także wymierny efekt ekonomiczny wyrażający się niższymi kosztami stosowania tych środków.

Oprócz działań ograniczających emisję gazów cieplarnianych niezwykle ważne jest podjęcie działań adaptacyjnych dotyczących zmian klimatu. W Polsce zmiany klimatu przejawiają się przede wszystkim zwiększoną częstotliwością występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych takich jak susza. Okresowo problemem są również podtopienia spowodowane intensywnymi opadami i występujące przymrozki, dlatego tak istotne jest zwiększenie odporności rolnictwa na zmieniające się uwarunkowania przyrodnicze.

Ryzyko produkcyjne i ekonomiczne związane z produkcją rolniczą, różnorodność funkcji realizowanych przez rolnictwo wymagają zaangażowania środków publicznych w procesy rozwojowe tego sektora. W Unii Europejskiej zadania wspomagające rozwój rolnictwa spełnia Wspólna Polityka Rolna (WPR) współfinansująca procesy produkcyjne, ekonomiczne, społeczne i środowiskowe. Ustawodawstwo UE dopuszcza także możliwość stosowania notyfikowanych w Komisji Europejskiej instrumentów krajowych.

W ramach działań krajowych realizowany jest od 2006 r. system monitoringu suszy oraz ubezpieczenie upraw rolnych i zwierząt gospodarskich na rzecz wystąpienia zdarzeń losowych, takich jak: huragan, powódź, deszcz nawalny, grad, piorun, obsunięcie się ziemi, lawiny, susza, ujemne skutki przezimowania, przymrozki wiosenne oraz w wyniku uboju z konieczności.

Rolnictwo ze względu na pracę i dochody dla ludności mieszkającej na wsi jest bardzo istotne dla witalności obszarów wiejskich oraz kreowania i zachowania kultury i tradycji.

Dobra i usługi ekosystemowe i społeczne dostarczane przez rolnictwo sprawiają, że pomimo spadku udziału rolnictwa w tradycyjnie pojmowanej strukturze społeczno-ekonomicznej ważność rolnictwa nie tylko nie zmniejsza się, lecz przeciwnie – wzrasta. Problem w tym, iż dotyczy to głównie produktów niekomercyjnych – nieznajdujących wyrazu w cenach ustalanych na rynku, ale coraz ważniejszych w ocenie społecznej.

Potencjał produkcyjny polskiego rolnictwa

Polska znajduje się na trzecim miejscu w Europie ze względu na udział powierzchni rolnej w całości powierzchni kraju. Krajami wyprzedzającymi Polskę są Francja i Hiszpania. Powierzchnia ta równa jest 18 608 tysięcy hektarów, a więc 56% powierzchni całego kraju. Tak znaczna powierzchnia umożliwia użytkowanie ziemi w sposób mniej intensywny, jak również stosowanie metod produkcyjnych przyjaznych dla środowiska naturalnego.

Rolnictwo polskie charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem. Średnia powierzchnia użytków rolnych (UR) przypadająca na 1 gospodarstwo zwiększa się. W 2002 r. wynosiła 5,8 ha, w 2011 r. – 9,1 ha, a w 2018 r. – 11,3 ha użytków rolnych. Mimo przyspieszenia tempa koncentracji ziemi nieco ponad połowa gospodarstw w Polsce (51,9%) użytkuje nie więcej niż 5 ha UR. W gospodarstwach tych znajduje się 12,8% UR. Prawie 3/4 gospodarstw (74,9%) użytkuje mniej niż 10 ha UR, a ich łączny udział w użytkach rolnych wynosi 28,3%.

Stawia to Polskę w rzędzie krajów UE o najbardziej rozdrobnionej strukturze gospodarstw.

Rolnictwo polskie zużywa relatywnie mało środków plonotwórczych. Wyjątek stanowi nawożenie mineralne. Zużycie nawozów mineralnych w roku gospodarczym 2017/2018 kształtowało się na poziomie roku poprzedniego i wyniosło 2076,6 tys. ton NPK (w 2016/2017 – 2049,8 tys. ton NPK). Na 1 ha użytków rolnych zużyto przeciętnie 141,6 kg NPK. W stosunku do roku ubiegłego tylko zużycie nawozów fosforowych nieznacznie spadło (o ok. 2,0%) i wyniosło 23,1 kg/ha. W przeliczeniu na 1 ha UR zastosowano ponadto 80,4 kg nawozów azotowych i 38,1 kg nawozów potasowych, tj. więcej niż przed rokiem, odpowiednio ok. 2% i 0,3%. W gospodarstwach rolnych wraz ze wzrostem użytkowanych gruntów obserwowano zwiększone zużycie nawozów. Zużycie nawozów wyższe od przeciętnej krajowej odnotowano we wszystkich grupach obszarowych gospodarstw powyżej 20 ha UR. Największe zużycie obserwuje się w gospodarstwach wielkoobszarowych powyżej 1000 ha – 192,8 kg NPK/ha UR.

Zużycie nawozów wapniowych w roku gospodarczym 2017/2018 nieznacznie wzrosło i wyniosło 808,7 tys. ton (774,9 tys. ton w 2016/2017). Analogicznie jak w przypadku nawozów NPK zużycie nawozów wapniowych zwiększa się wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych w gospodarstwie. Największy, ponad 3-krotny wzrost (189,7 kg CaO/ha UR) w stosunku do średniego zużycia (55,1 kg CaO/ha) odnotowano również w gospodarstwach wielkoobszarowych o powierzchni powyżej 1000 ha użytków rolnych. Stosowane dawki w nawożeniu wapniowym znacznie odbiegają od faktycznych potrzeb. Przeciętnie w kraju zapotrzebowanie na wapno wynosi ok. 2 ton CaO/ha UR. Zastosowanie takiej ilości CaO pozwoliłoby na doprowadzenie odczynu gleb w Polsce do poziomu odpowiadającego potrzebom produkcji roślinnej. Wapnowanie gleby poprawia jej właściwości i przyczynia się do lepszego wykorzystania przez rośliny składników pokarmowych wprowadzanych w nawozach do gleby. Przyczynia się również do wzrostu zasobności gleby w dostępne dla roślin formy składników pokarmowych, a przede wszystkim zmniejsza stężenie toksycznego dla roślin glinu wymiennego, który wpływa na zmniejszenie plonowania.

W 2018 r. sprzedaż środków ochrony roślin w masie towarowej wyniosła 59,5 tys. ton, przy czym 15,4 tys. ton (ok. 26% środków dostarczonych na rynek) pochodziło z produkcji krajowej.

Mimo relatywnie wysokiego zatrudnienia w rolnictwie polskim biologiczny charakter produkcji rolniczej i jej uzależnienie od warunków pogodowych powoduje okresowe spiętrzenie prac w gospodarstwie, a co za tym idzie konieczność zatrudniania pracowników sezonowych. Przy wzmożeniu aktywności prac, przede wszystkim w okresie zbiorów płodów rolnych, dostosowanie zatrudnienia do realnych potrzeb wymaga często pozyskania dodatkowej siły roboczej spoza gospodarstwa, coraz częściej obcokrajowców.

Polscy rolnicy są relatywnie młodzi. Około 1/3 właścicieli gospodarstw rolnych nie ukończyła czterdziestu lat, a w gospodarstwach o powierzchni powyżej 15 ha udział tych rolników wynosi 43%. Młodzi rolnicy wykazują większą elastyczność od rolników starszych w dostosowywaniu się do nowych warunków działania i wymagań rynku krajowego i międzynarodowego. Mimo znacznego postępu relatywnie niski jest poziom wykształcenia młodzieży. Wynika to przede wszystkim z szeroko rozumianych wysokich kosztów nauki w szkołach średnich i na uczelniach wyższych.

Występuje duże zróżnicowanie liczby grup i organizacji producentów w poszczególnych sektorach krajowej gospodarki rolno-żywnościowej. Najwięcej grup producentów występuje w sektorze wieprzowiny oraz w produkcji zbóż i nasion oleistych (rzepaku). Relatywnie duża liczba grup producentów występuje także w sektorach drobiarskim i mleczarskim. Natomiast uznane organizacje producentów występują tylko wśród producentów owoców i warzyw. Duże zróżnicowanie liczby grup producentów rolnych i uznanych organizacji producentów występuje także w układzie terytorialnym kraju. Najwięcej grup producentów rolnych występuje w regionach wyspecjalizowanych w produkcji żywca wieprzowego (woj. wielkopolskie – 280) oraz zbóż i rzepaku (woj. dolnośląskie – 88, woj. mazowieckie – 84, woj. opolskie – 83 i woj. warmińsko-mazurskie – 41). W pozostałych regionach liczba grup i organizacji producentów jest niewielka.

Wyniki produkcyjne

W 2018 r. globalna produkcja rolnicza ukształtowała się na poziomie o 4,1% niższym niż w roku poprzednim. Wpłynął na to znaczny spadek produkcji roślinnej o 12,4%, przy wzroście produkcji zwierzęcej o 3,6%. Na spadek produkcji roślinnej wpłynęły niekorzystne warunki agrometeorologiczne w okresie wegetacji, przede wszystkim lokalne wystąpienia suszy. Zbiory podstawowych upraw rolnych były znacznie niższe od ubiegłorocznych: zbóż ogółem o 16,1% (tj. zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi, kukurydzy na ziarno, gryki, prosa i innych zbożowych), rzepaku i rzepiku o 18,9%, ziemniaków o 18,0%, buraków cukrowych o 7,0% oraz warzyw gruntowych o 10,0%. W 2018 r. obserwowano wzrost produkcji w skali roku wszystkich podstawowych produktów zwierzęcych, tj. żywca drobiowego o 5,2%, wieprzowego o 4,6%, wołowego (łącznie z cielęcym) o 1,3%, jaj kurzych o 7,4% i mleka o 1,6%.

Przy mniejszej niż w poprzednim roku podaży ze zbiorów w 2018 r. wzrosły przeciętne ceny skupu podstawowych produktów roślinnych: pszenicy (o 8,7%), żyta (o 7,9%) i ziemniaków (o 11,7%). Wyższe niż w 2017 r. były również ceny żywca wołowego (o 4,4%) i młodego bydła rzeźnego (o 4,2%) oraz żywca drobiowego (o 2,4%). Zwiększona krajowa podaż żywca wieprzowego i mleka wpłynęła na spadek cen skupu tych produktów, odpowiednio o 12,4% oraz o 3,0%. W obrocie targowiskowym przeciętne ceny większości podstawowych produktów rolnych wzrosły w porównaniu z 2017 r. i były wyższe niż w skupie. Spadły natomiast przeciętne ceny targowiskowe żywca wieprzowego (o 4,3%), jałówek jednorocznych (o 2,0%) oraz prosiąt na chów (o 1,1%).

Od 2000 r. notowany jest stopniowy wzrost udziału towarowej produkcji roślinnej w produkcji globalnej, przy czym od 2009 r. udział ten stanowił ponad 70%. W 2018 r. przy niższej niż przed rokiem podaży produktów roślinnych odnotowano dalszy wzrost udziału produkcji towarowej – ogółem w produkcji global-

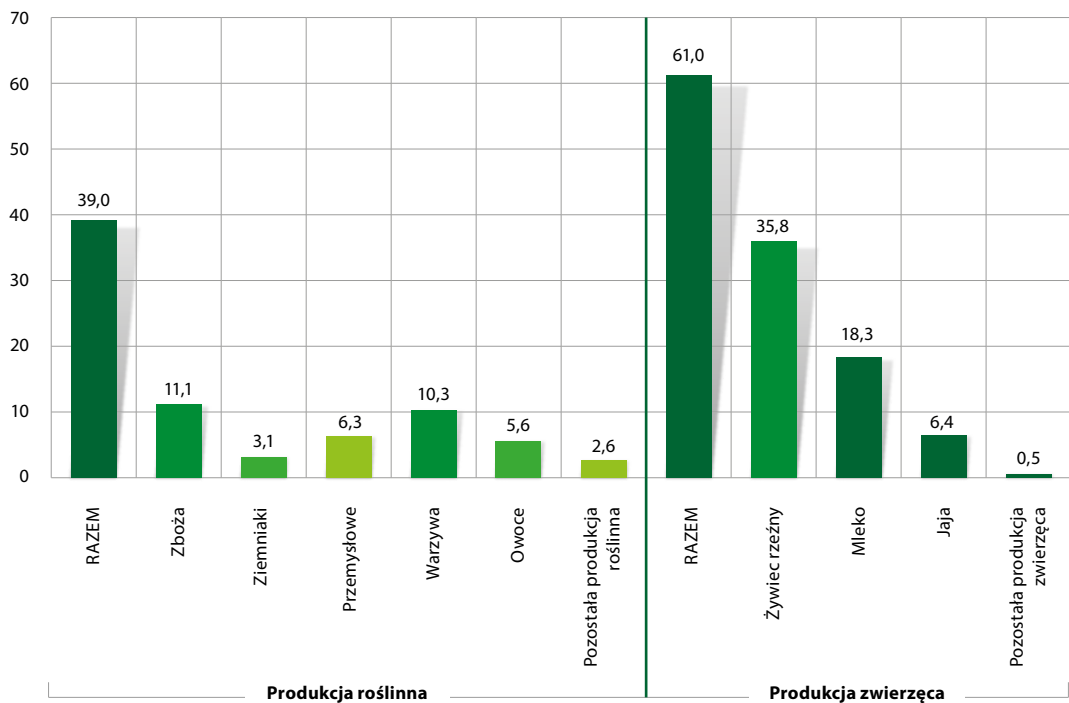
nej do 78,1% (73,6% w 2017 r.), produkcji roślinnej do 64,0% (59,6% w ub. r.), a zwierzęcej do 91,0% (przed rokiem – 86,8%).

Zmienia się struktura produkcji towarowej. Rośnie udział produkcji zwierzęcej. W 2018 roku wynosił on 61%. (wykres 3).

W latach 2010-2015 udział gospodarstw indywidualnych w globalnej produkcji rolniczej wynosił 88-89%, a w towarowej 85-87%. W 2017 r., najlepszym pod względem warunków i wyników produkcji, udział tych jednostek w produkcji globalnej przekroczył 90%, a w towarowej 88%. W 2018 r. udział gospodarstw indywidualnych spadł tylko nieznacznie w stosunku do rekordowego roku poprzedniego, w produkcji globalnej do poziomu 89,7%, a w towarowej do 86,9%. Wskazuje to na wzrost tendencji zainteresowania gospodarstw indywidualnych produkcją głównie na rynek.

W strukturze gospodarki towarowej wzrasta udział produkcji zwierzęcej, której wartość stanowi 61% produkcji towarowej rolnictwa.

Wykres 3. Struktura rolniczej produkcji towarowej w 2018 r. (w %)

Źródło: Opracowanie na podstawie danych GUS.

REGIONALIZACJA I KONCENTRACJA PRODUKCJI ROLNICZEJ

Polskie rolnictwo jest zróżnicowane regionalnie, a decyduje o tym szereg czynników, w tym przede wszystkim uwarunkowania agroklimatyczne: jakość ziemi rolniczej, warunki klimatyczne, ukształtowanie powierzchni, stosunki wodne, itp. Syntetycznym wskaźnikiem obrazującym regionalne zróżnicowanie rolnictwa jest opracowywany przez IUNG-PIB w Puławach wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Wartości wskaźników w poszczególnych regionach kraju bardzo różnią się od najkorzystniejszych w województwie opolskim do najmniej korzystnych w woj. podlaskim. Różnice regionalne dotyczą także sfery społeczno-gospodarczej: struktury użytków rolnych, struktury gospodarstw, rodzaju własności ziemi, tradycji i kultury oraz możliwości zbytu produktów rolnych (lokalizacja zakładów przetwórczych, aglomeracje miejskie, granice państwa, itp.).

Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz przestrzenne zróżnicowanie struktury obszarowej gospodarstw rolnych powodują, że występują duże różnice regionalne w zakresie intensywności. Najwyższe plony uzyskuje się w województwach zachodniej i północnej Polski, gdzie występuje dużo towarowych gospodarstw stosujących intensywne kierunki produkcji. Intensywność produkcji obrazuje także zużycie środków plonotwórczych (np. nawozów mineralnych) i zaangażowanie kapitału w produkcję (np. mechanizacja prac). Inaczej te procesy przebiegają w rejonach wschodnich i południowych, gdzie plony są niższe, gdyż struktura gospodarstw wykazuje bardzo duże rozdrobnienie, a warunki glebowo-klimatyczne są gorsze (krótszy okres wegetacji). W rezultacie dużo małych gospodarstw produkuje ekstensywnymi i pracochłonnymi metodami, a produkty w dużej części są przeznaczane na samozaopatrzenie i sprzedaż bezpośrednią.

Zużycie mineralnych nawozów w południowo-wschodnich regionach jest znacznie mniejsze niż w zachodniej i północnej części Polski.

Warunki glebowo-klimatyczne i tradycje lokalne decydują o regionalizacji w zakresie specjalizacji produkcji rolniczej. Tereny centralnej, wschodniej i północnej Polski to obszary z przewagą upraw żyta, mieszanek zbożowych i kukurydzy. Sady i plantacje owoców jagodowych koncentrują się na Mazowszu (rejon grójecki), na Sandomierszczyźnie, a także w Wielkopolsce i województwie łódzkim. Uprawy roślin o większych wymaganiach glebowych i klimatycznych częściej występują w południowo-wschodniej i zachodniej części kraju oraz w regionie Żuław i Warmii. Przeważa tam uprawa zbóż intensywnych, głównie pszenicy oraz buraków cukrowych i rzepaku.

Chów bydła mlecznego koncentruje się przede wszystkim w woj. podlaskim, mazowieckim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim, a trzody chlewnej w woj. wielkopolskim i kujawsko-pomorskim.

Potwierdzeniem procesu koncentracji chowu bydła jest rozwój gospodarstw o dużej skali produkcji przy jednoczesnym spadku pogłowia w gospodarstwach utrzymujących po kilka sztuk bydła. Wyniki badania pogłowia bydła przeprowadzonego w grudniu 2018 r. wykazały, że w gospodarstwach o skali chowu powyżej 20 sztuk bydła znajdowało się 77,1% krajowego pogłowia (76,2% w grudniu 2017 r.), w tym w gospodarstwach posiadających powyżej 100 sztuk znajdowało się 19,7% pogłowia (18,9% w grudniu 2017 r.). Jednym z czynników ograniczających proces koncentracji chowu bydła jest brak możliwości powiększenia powierzchni gospodarstwa i zabezpieczenia stada w pasze objętościowe. W Polsce postępuje proces regionalizacji pogłowia bydła. W grudniu 2018 r. 52,0% pogłowia utrzymywane było w trzech sąsiadujących ze sobą województwach: mazowieckim (19,0%), wielkopolskim (16,7%) podlaskim (16,3%). Udział pozostałych województw nie przekraczał 9%.

Od kilku lat postępuje także proces koncentracji i regionalizacji w chowie trzody chlewnej. Według danych IERiGŻ PIB w grudniu 2018 r. blisko połowa pogłowia świń znajdowała się w gospodarstwach utrzymujących 1000 świń i więcej. W tej grupie gospodarstw odnotowano wzrost pogłowia świń o 6,2% w stosunku do analogicznego okresu w poprzednim roku. W gospodarstwach o małej skali chowu (do 100 sztuk w gospodarstwie) utrzymywane było 20,3% krajowego pogłowia świń. Z uwagi na wprowadzone wymogi dotyczące bioasekuracji związane z zabezpieczeniem stada przed ASF i niską opłacalnością chowu tego gatunku, pogłowie trzody chlewnej w gospodarstwach o małej skali spadło o 22,4% w stosunku do grudnia 2017 roku. W gospodarstwach o skali chowu 100-1000 sztuk, w których utrzymywanych jest 33,9% pogłowia świń ogółem, liczebność stad zmniejszyła się o 12,4%.

Chów owiec znaczenie gospodarcze ma praktycznie jedynie w rejonach górskich i podgórskich (woj. małopolskie i podkarpackie).

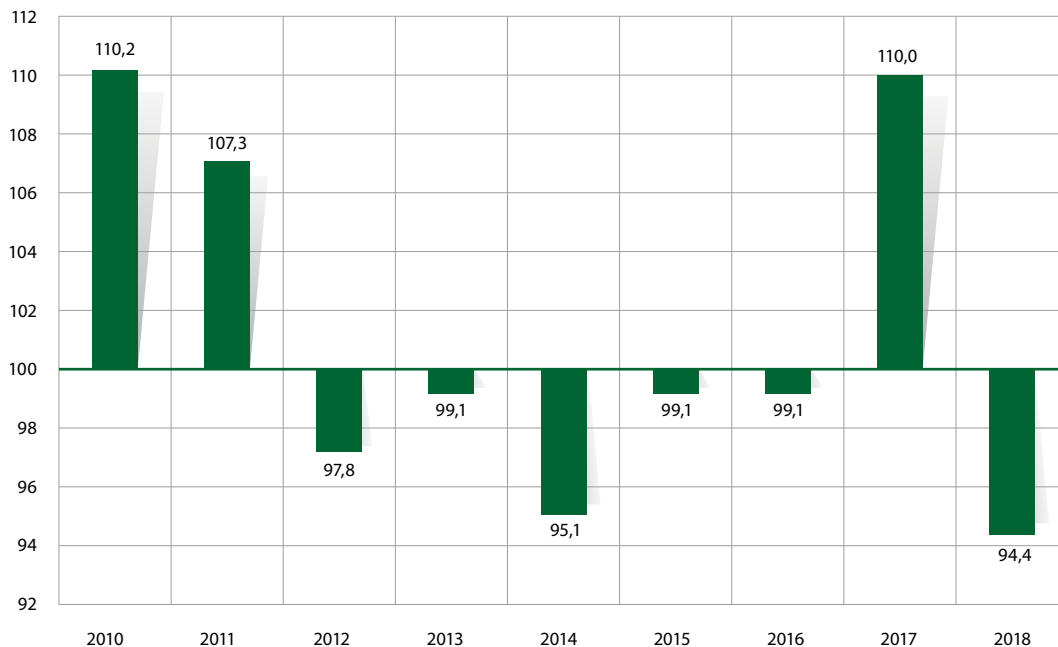
CENY ŚRODKÓW PRODUKCJI W 2018 R.

W 2018 r. wzrosły ceny detaliczne podstawowych środków do produkcji rolnej. Znaczny, wyższy niż w 2017 r., był wzrost cen paliw, olejów i smarów technicznych (8,5%). W większym stopniu niż w roku poprzednim wzrosły również ceny materiałów budowlanych, usług weterynaryjnych, maszyn i narzędzi rolniczych oraz pasz (wzrost cen w granicach od 3,5% do 2,5%). Nieco wolniej niż w 2017 r. wzrosły ceny obsługi maszynowej produkcji rolniczej i ogrodniczej (2,2%). Niewielkie zmiany cen (o ok. 1%) odnotowano w przypadku cen nasion siewnych, nawozów mineralnych, środków ochrony roślin oraz zwierząt hodowlanych.

W 2018 r. utrzymała się tendencja wzrostowa cen ziemi w obrocie prywatnym. Przeciętna cena gruntów ornych wzrosła o 7,5% do 44,3 tys. zł za hektar. Najwyższe tempo wzrostu wykazały ceny łąk zaklasyfikowanych jako dobre z 27,7 tys. zł za 1 ha do 30,3 tys. zł (o ok. 10%). Ceny 1 ha gruntów ornych należących do klasy średniej (żytnio-ziemniaczanych) wzrosły w skali roku o ponad 8% (do 45,6 tys. zł) i słabej (piaszczystych) 31,7 tys. zł. Za 1 ha gleb dobrych (pszenno-buraczanych) rolnicy płacili średnio 55,5 tys. zł, tj. o 5,5% więcej niż przed rokiem. W układzie wojewódzkim przeciętne ceny ziemi są bardzo zróżnicowane. Najwyższe ceny za 1 ha gruntów ornych płacono w województwach wielkopolskim (63,5 tys. zł), kujawsko-pomorskim (54,7 tys. zł) oraz opolskim (47,7 tys. zł). Są to województwa, w których występuje wysoki poziom koncentracji produkcji rolniczej.

Pogorszenie wyników produkcyjnych w rolnictwie znacząco wpłynęło na sytuację ekonomiczną gospodarstw indywidualnych. W wyniku spadku cen produktów rolnych sprzedawanych przez gospodarstwa indywidualne o 2,8% (w 2017 r. wzrost o 12%) oraz dalszego wzrostu cen towarów i usług zakupywanych przez te gospodarstwa na cele bieżącej produkcji rolniczej i na cele inwestycyjne o 2,9% (przed rokiem wzrost o 1,9%), wskaźnik relacji cen („nożyce cen”) był niekorzystny dla rolnictwa i wyniósł 94,4 (przed rokiem 110,0) (wykres 4).

Wykres 4. Wskaźnik relacji cen w rolnictwie „nożyce cen” (rok poprzedni = 100)

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS.

ROLNICTWO POLSKIE NA TLE ROLNICTWA UE

W ciągu ostatnich 30 lat w rolnictwie polskim nastąpiły pozytywne zmiany. Wzrosła produktywność polskiego rolnictwa, zmniejszając dystans w stosunku do wyników uzyskiwanych w UE. Różnica produktywności polskiego rolnictwa w stosunku do UE-15 zmniejszyła się z 70% w 2008 r. do 49% w 2018 r. Niska produktywność rolnictwa polskiego wynika głównie z rozdrobnienia polskich gospodarstw rolnych. Mimo znaczącego postępu produktywność polskiego rolnictwa jest niższa niż w przodujących krajach UE, np. plon polskich zbóż z 1ha jest równy poziomowi, jaki Francja i Niemcy osiągały w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Mimo niższej produktywności rolnictwo polskie odgrywa coraz większą rolę nie tylko na jednolitym rynku, ale także światowym.

W 2018 r. gospodarstwa rolne w Polsce mimo niesprzyjających warunków wytworzyły produkcję, której wartość globalna (w cenach bieżących) plasuje polskie rolnictwo na 7. miejscu w Unii Europejskiej za Francją, Niemcami, Włochami, Hiszpanią, Wielką Brytanią i Holandią.

W 2018 roku w Polsce wyprodukowano ok. 14,2 mln ton mleka surowego. Jego produkcja systematycznie rośnie (w porównaniu do 2012 roku jest to wzrost o ok. 12%), a Polska stała się jest czwartym producentem mleka w UE. W tym czasie pogłowie krów mlecznych zmniejszyło się o ok. 6% do 2,2 mln sztuk, ale w latach 2017-2018 liczba krów wzrosła. Wydajność krów mlecznych wzrosła o 23% do 6,3 tys. l/sztukę. Mleko w coraz większym stopniu jest przetwarzane na produkty o dużym udziale wartości dodanej (sery dojrzewające, jogurty, itp.). Główną pozycją w strukturze wartościowej eksportu są sery i twarogi – ich udział to ok. 38% (tj. 784 mln EUR w 2016 roku).

W sezonie 2018/2019 produkcja cukru w Polsce wyniosła 2192 tys. ton i **była o 25,6% większa niż w sezonie 2015/2016. Udział Polski w produkcji cukru w UE wyniósł 12% i pozostajemy** – po Francji i Niemczech – największym jego producentem. Baza surowcowa krajowego przemysłu cukrowniczego nadal jest bardziej rozdrobniona niż u głównych konkurentów z UE-15.

Polska jest czwartym w UE-28 producentem mięsa (wraz z drobiem) i piątym producentem mięsa (wieprzowina, wołowina, baranina) bez drobiu. W 2018 r. produkcja czterech żywców (wieprzowina, wołowina, baranina, drób) bez podrobów wyniosła 5143 tys. ton wagi poubojowej i była większa niż średnia roczna produkcja w latach 2005-2007 o 47% i o 36% więcej niż średnio w latach 2005-2016. Produkcja trzech żyw-

ców (bez drobiu i bez podrobów) wyniosła w 2018 r. 2546 tys. ton wagi poubojowej i była o 11% większa niż średnia w latach 2005-2016.

Od początku XXI wieku produkcja mięsa drobiowego w Polsce zwiększyła się czterokrotnie i w 2018 r. wyniosła 2934 tys. ton w wadze produktu. Eksport jest ponad 30-krotnie większy niż w 2000 r. i przekracza 1,5 mln ton, co stanowi ok. 50% produkcji. Polska produkcja stanowi ok. 20% produkcji unijnej, a konsumpcja ok. 11%. Od 2014 r. Polska jest największym producentem drobiu w UE i drugim (po Holandii) eksporterem drobiu do krajów trzecich.

Polska jest czwartym producentem mięsa wieprzowego w UE. W 2018 r. produkcja wieprzowiny wynosząca ok. 1973 tys. ton w wadze poubojowej była o 6% mniejsza niż średnioroczna produkcja w latach 2005-2007. Relatywnie mały spadek produkcji w stosunku do spadku pogłowia jest pochodną rosnącego importu prosiąt. Wskutek tego Polska z netto eksportera przekształciła się w netto importera wieprzowiny. W 2018 r. ujemne saldo handlu zagranicznego żywcem, mięsem i przetworami wieprzowymi wyniosło 162 tys. ton, wobec 151 tys. ton (średnio na rok) w latach 2011-2013 i dodatniego salda w latach 2004-2006 w wysokości 92 tys. ton. W 2018 r. Polska była piątym w UE-28 (po Hiszpanii, Niemczech, Danii i Holandii) eksporterem produktów wieprzowych do krajów trzecich, w tym wieprzowiny.

Polska jest siódmym producentem mięsa wołowego w UE. W 2018 r. produkcja wołowiny wynosząca ok. 573 tys. ton w wadze poubojowej była o 65% większa niż średnioroczna produkcja w latach 2005-2007. W okresie tym polski eksport produktów wołowych podwoił się. W 2018 r. Polska była drugim (po Hiszpanii) w UE-28 eksporterem produktów wołowych do krajów trzecich, w tym także wołowiny.

Polska jest trzecim co do wielkości producentem zbóż w UE. Przed wejściem do UE Polska od wielu lat była importтером netto zbóż (nie licząc pojedynczych lat). Po akcesji do UE sytuacja w tym względzie znacznie się zmieniła. Polska stała się eksporterem netto ziarna zbóż i niezależnie od wielkości zbiorów eksportuje

stosunkowo duże ilości tych towarów. W 2018 r. ich eksport osiągnął 4,2 mln ton zbóż, w tym 1,8 mln ton pszenicy i 1,2 mln ton kukurydzy. Stanowiło to blisko 17% całego unijnego eksportu ziarna.

Polska jest siódmym co do wielkości producentem pasz przemysłowych w UE, a wolumen tej produkcji wzrósł od 2000 r. z 4,3 do 11,2 mln ton w 2018 r., tj. o prawie 160%. Obroty handlu zagranicznego paszami przemysłowymi są relatywnie małe i stanowią 5-6% ich produkcji. Występuje niewielki deficyt w obrotach paszami dla zwierząt gospodarskich i nadwyżka w handlu zagranicznym karmą dla zwierząt towarzyszących. W produkcji pasz przemysłowych z powodu niedoboru krajowych surowców wysokobiałkowych, podobnie jak i w innych krajach UE, wykorzystuje się znaczące ich ilości z importu, w tym głównie śrutę sojową (ok. 2,4 mln ton rocznie).

Wejście Polski do Unii Europejskiej i polityka Unii w zakresie biopaliw i energii odnawialnej dały silny impuls do rozwoju produkcji rzepaku. Przy wieloletniej stabilizacji zapotrzebowania na olej rzepakowy ze strony sektora spożywczego, wykreowano dynamicznie rosnący popyt na ten surowiec zużywany w produkcji biokomponentów. Polska jest obecnie jednym z największych w Europie producentów, przetwórców i eksporterów rzepaku i produktów jego przerobu. Przy produkcji przekraczającej w ostatnim pięcioleciu (2014-2018) 2,6 mln ton, ma 12% udział w produkcji rzepaku 28 krajów Unii Europejskiej i od 2007 r. zajmuje trzecią lokatę w jego produkcji, po Niemczech i Francji. Polska jest też trzecim, po Niemczech i Francji, producentem oleju i śruty rzepakowej w Unii Europejskiej (12% udziału).

Polska jest czwartym, po Hiszpanii, Włoszech i Francji, producentem świeżych produktów ogrodniczych w krajach rozszerzonej UE. Jest również największym w UE producentem: jabłek, wiśni, porzeczek, agrestu, malin oraz kapusty, marchwi i buraków czerwonych oraz drugim we Wspólnocie producentem truskawek, ogórków i cebuli.

Udział Polski w unijnej produkcji zagęszczonego soku jabłkowego oscyluje wokół 45-50%. Z udziałem przekraczającym 50% jesteśmy czwórtym w UE producentem mrożonych owoców (truskawek, wiśni, malin, porzeczek, agrestu, śliwek) i soków zagęszczonych z owoców miękkich.

Polska jest trzecim w UE, po Belgii i Hiszpanii, producentem mrożonych warzyw. Jest również, przy niewielkich zmianach udziału w unijnej produkcji, największym we Wspólnocie i jednym z największych w Europie producentem kiszzonej kapusty, kiszonych ogórków i suszonej marchwi. W łącznej produkcji przetworów owocowych i warzywnych w UE udział Polski zwiększył się z ok. 5% przed akcesją do ok. 15% w ostatnich latach.

Po akcesji Polska umocniła się na pozycji największego spośród krajów Wspólnoty dostawcy na rynek unijny soków zagęszczonych, mrozonek owocowych oraz kierowanych do przetwórstwa owoców miękkich (głównie truskawek, wiśni, malin i porzeczek).

Polska jest największym w świecie producentem porzeczek i agrestu. Zajmujemy czwarte miejsce w świecie w produkcji jabłek i piąte w produkcji truskawek, wiśni i marchwi. Polska jest drugim w świecie (po Chinach) producentem zagęszczonego soku jabłkowego i trzecim w świecie (po USA i Chinach) producentem mrożonych owoców i zagęszczonych soków wytwarzanych z owoców miękkich. Znajdujemy się w grupie pięciu największych światowych producentów mrożonych warzyw. Jesteśmy pierwszym w świecie eksporterem mrożonych owoców, zagęszczonych soków z owoców miękkich i drugim w świecie eksporterem zagęszczonego soku jabłkowego.

ROLNICTWO EKOLOGICZNE

Ambicją Polski jest zwiększenie produkcji żywności wysokiej jakości. Relatywnie wysokie zatrudnienie w rolnictwie, dobry stan środowiska naturalnego oraz oczekiwania i wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa i producentów stwarzają znakomite warunki do rozwoju tego sektora produkcji rolnej. Polscy producenci żywności coraz odważniej podejmują to wyzwanie.

Rolnictwo ekologiczne określa się jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Produkcja ekologiczna łączy przyjazne środowisku praktyki gospodarowania, wspomaga wysoki stopień różnorodności biologicznej, wykorzystuje naturalne procesy oraz zapewnia wysoki dobrostan zwierząt. Ponadto rolnictwo ekologiczne dostarcza na rynek produkty wysokiej jakości.

Produkcja w ekologicznych gospodarstwach rolnych prowadzona musi być zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Produkcja ta polega na stosowaniu prawidłowego płodozmiaru i innych naturalnych metod utrzymywania lub podwyższania biologicznej aktywności oraz doboru gatunków i odmian roślin, a także gatunków i ras zwierząt, uwzględniając ich naturalną odporność na choroby i przystosowanie do warunków klimatyczno-lokalnych. Gospodarstwa ekologiczne wymagają od ich właścicieli większej troski o ochronę środowiska, dobrostan zwierząt, większych nakładów pracy i finansowych oraz stałej, systematycznej kontroli i pracy w porównaniu z gospodarstwami konwencjonalnymi.

Gospodarowanie metodami ekologicznymi jest wyzwaniem wymagającym specjalistycznej wiedzy. Pomocą w jej upowszechnianiu są działania Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W Internecie dostępne są wyniki badań, finansowanych z dotacji udzielanych przez ministra właściwego do spraw rolnictwa, które nakierowane są na znajdowanie rozwiązań głównych problemów związanych z produkcją ekologiczną, w szczególności związanych z ograniczeniami w dostępie do chemii rolnej i weterynaryjnej ustanowionymi w przepisach o rolnictwie ekologicznym. Ponadto na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi dostępne są też szczegółowe metodyki poszczególnych rodzajów produkcji rolnej, które dostarczają kompleksowych, gotowych rozwiązań dla całego cyklu produkcyjnego. Zasady produkcji ekologicznej dotyczą wszystkich etapów łańcucha dostaw, a więc produkcji na poziomie gospodarstw rolnych, przetwarzania, dystrybucji i handlu detalicznego. Każdy podmiot uczestniczący w tym łańcuchu musi przestrzegać przepisów i zasad z zakresu rolnictwa ekologicznego.

Wszystkie etapy produkcji ekologicznej: wytwarzanie, przetwórstwo, paczkowanie, znakowania i dystrybucja żywności są objęte systemem kontroli nadzorowanym przez odpowiednie organy państwa na poziomie krajowym oraz unijnym. Ustanowiony w UE system kontroli produktów rolnictwa ekologicznego pozwala na pełną identyfikowalność każdego produktu na wszystkich etapach produkcji, przygotowania do obrotu i dystrybucji.

Ustanowiony w Polsce system kontroli i certyfikacji dla rolnictwa ekologicznego daje konsumentom pewność, że produkty ekologiczne są wytwarzane zgodnie z wymogami określonymi w przepisach dotyczących rolnictwa ekologicznego.

System kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym w Polsce stanowią:

1. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi upoważniający jednostki certyfikujące do prowadzenia kontroli i wydawania certyfikatów;
2. Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, która sprawuje nadzór nad jednostkami certyfikującymi oraz nad produkcją ekologiczną, współpracując przy tym m.in. z Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Inspekcją Weterynaryjną oraz Państwową Inspekcją Ochrony Roślin i Nasiennictwa;
3. Polskie Centrum Akredytacji – organ akredytujący jednostki certyfikujące;

4. Jednostki certyfikujące upoważnione do prowadzenia kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (13 według stanu na 24 września 2019 r.)

Udział powierzchni ekologicznej w Polsce wynosi 3,3% ogólnej powierzchni użytków rolnych w kraju i ciągle rośnie. Szybki rozwój sektora rolnictwa ekologicznego znajduje odzwierciedlenie we wzroście podaży wysokojakościowych produktów rolnictwa ekologicznego. W 2018 r. kontrolą objętych było 19 207 gospodarstw ekologicznych o powierzchni 484 676 ha. O rozwoju sektora rolnictwa ekologicznego w Polsce świadczy znaczny wzrost liczby podmiotów przygotowujących produkty ekologiczne z 705 w 2016 r. do 910 w 2018 r. Podobnie wzrosła liczba importerów ze 120 w 2016 r. do 208 w 2018 r. oraz dostawców kwalifikowanego materiału siewnego i wegetatywnego materiału rozmnożeniowego roślin ze 143 w 2016 r. do 181 w 2018 r. Powyższe dane świadczą o wzroście ilości oraz asortymentu produktów ekologicznych na rynku, a także wzroście zapotrzebowania producentów na środki do produkcji.

Logo rolnictwa ekologicznego jest obowiązkowo stosowane na opakowanych produktach pochodzenia rolnego wytworzonych i przeznaczonych do konsumpcji w UE, spełniających wymogi prawa w zakresie rolnictwa ekologicznego. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, mając na uwadze rozwój sektora rolnictwa, podejmuje szereg działań mających również na celu rozwój sektora rolnictwa ekologicznego. Dokumentem strategicznym

w tym zakresie jest m.in. *Plan dla Wsi*, którego ideą jest ugruntowanie pozycji rolnictwa, pełne wykorzystanie jego potencjału (w tym lokalnych, krajowych i zagranicznych rynków rolnych) oraz ustabilizowanie produkcji rolnej na wysokim poziomie. Jednym z elementów *Planu* jest rozwój systemu rolnictwa ekologicznego m.in. w ramach przyjętego „*Ramowego Planu Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2014 – 2020*”, który decyzją Rady Ministrów został również ujęty jako jeden z projektów strategicznych w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, przyjętej przez Radę Ministrów.

UNIJNY SYSTEM OCHRONY PRODUKTÓW

Ważnym czynnikiem wpływającym na pozycję konkurencyjną jest poinformowanie nabywcy o cechach produktu, który go wyróżnia spośród innych spełniających podobne funkcje. W UE stworzono system chroniący i jednocześnie informujący o szczególnych cechach niektórych produktów. Polska aktywnie uczestniczy w unijnym systemie Chronionych Nazw Pochodzenia, Chronionych Oznaczeń Geograficznych i Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności. System ten obejmuje ochroną produkty regionalne i tradycyjne wysokiej jakości. W systemie tym do końca 2018 roku zarejestrowano 42 polskie produkty. Polska pod względem liczby zarejestrowanych produktów zajmuje 8 miejsce wśród 28 państw członkowskich Unii Europejskiej oraz 1 miejsce wśród tzw. nowych państw członkowskich. Produkty regionalne i tradycyjne rejestrowane są jako: Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP), Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG), Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS).

Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP) – jakość produktu lub jego cechy charakterystyczne powinny być głównie lub wyłącznie związane z tym szczególnym otoczeniem geograficznym i właściwymi dla niego czynnikami naturalnymi oraz ludzkimi, takimi jak klimat, jakość gleby lub lokalne know-how. Cały proces produkcji powinien odbywać się na wyznaczonym obszarze geograficznym, łącznie z pozyskiwaniem surowców. Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako ChNP to: bryndza podhalańska, oscypek, redykałka, wiśnia nadwiślanka, podkarpacki miód spadziowy, karp zatorski, fasola „Piękny Jaś” z Doliny Dunajca/ fasola z Doliny Dunajca, fasola wrzawska, miód z Sejneńszczyzny/Łódzieszczyzny.

Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG) oznacza nazwę produktu, którego jakość, renoma lub inne cechy charakterystyczne są wynikiem danego pochodzenia geograficznego. Co najmniej jeden z etapów produkcji danego wyrobu odbywa się na obszarze, do którego odnosi się jego nazwa. Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako ChOG to: miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich, rogal świę-

tomarciński, wielkopolski ser smażony, andruty kaliskie, truskawka kaszubska lub kaszëbskô malëna, fasola korczyńska, miód kurpiowski, kielbasa lisecka, susza sechłońska, obwarzanek krakowski, jabłka łąckie, śliwka szydłowska, chleb prądnicki, miód drahimski, jabłka grójeckie, kołocz śląski/kołacz śląski, ser koryciński swojski, jagnięcina podhalańska, cebularz lubelski, krupnioki śląskie, kielbasa biała parzona wielkopolska, kielbasa piaszczańska, czosnek galicyjski.

Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS) oznacza tradycyjny produkt rolny lub środek spożywczy otrzymany z zastosowaniem tradycyjnego sposobu produkcji, przetwarzania lub składu albo wytworzony z tradycyjnie stosowanych surowców lub składników. Za tradycyjny uważa się produkt będący w użyciu przez co najmniej 30 lat. Polskie produkty zarejestrowane przez Komisję Europejską jako GTS to: półtorak

staropolski tradycyjny, dwójniak staropolski tradycyjny, trójniak staropolski tradycyjny, czwórniak staropolski tradycyjny, olej rydzowy tradycyjny, pieriekaczewnik, kielbasa jałowcowa staropolska, kielbasa myśliwska staropolska, kabanosy staropolskie, kielbasa krakowska sucha staropolska. Rejestracja nazwy produktu jako oznaczenia geograficznego, nazwy pochodzenia lub gwarantowanej tradycyjnej specjalności gwarantuje, że nikt na terenie całej Unii Europejskiej nie może bezprawnie używać w obrocie zarejestrowanej nazwy. Prawo do używania znaku graficznego oraz zarejestrowanej nazwy mają wyłącznie producenci, którzy pochodzą z zarejestrowanego terytorium, wytwarzający produkt zgodnie ze specyfikacją na określonym obszarze geograficznym. Przyznanie oznaczenia chroni zatem producentów przed nieuprawnionym wykorzystywaniem nazwy produktu i pozwala na podkreślenie unikalności produktu, natomiast konsumentom dostarcza rzetelnej wiedzy o pochodzeniu produktów i ich cechach oraz tradycyjnych metodach produkcji.

Bardzo ważnym elementem systemu ChNP, ChOG i GTS jest zapewnienie wysokiej jakości produktu, która jest potwierdzana w drodze kontroli. Kontrola procesów wytwarzania, przetwarzania i przygoto-

wywania produktów zarejestrowanych jako ChNP, ChOG lub GTS dokonywana jest na wniosek samych producentów przez wojewódzkiego inspektora Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych albo upoważnione jednostki certyfikujące. Na koniec 2018 roku 855 producentów było upoważnionych do wprowadzania do obrotu produktów ChNP, ChOG i GTS.

W celu identyfikacji takich produktów Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadzi Listę Produktów Tradycyjnych. Na listę wpisywane są takie produkty, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji, stanowią element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane, oraz są elementem tożsamości społeczności lokalnej. Z wpisem produktu na listę nie wiąże się żadna dodatkowa kontrola produktów ani nie przyznaje ich wytwórcom żadnych dodatkowych praw. Wnioskodawcom przekazuje się pisemną informację potwierdzającą wpis produktu na listę, która nie jest jednak certyfikatem. Celem Listy Produktów Tradycyjnych jest identyfikacja produktów oraz rozpowszechnianie informacji związanych z wytwarzaniem produktów tradycyjnych. O znaczeniu Listy i jej popularności świadczy fakt, że do dnia 31 grudnia 2018 r. na Listę Produktów Tradycyjnych wpisane zostały 1864 produkty. Liczba ta potwierdza duży potencjał polskiego sektora żywności regionalnej i tradycyjnej.

HODOWLA ROŚLIN UPRAWNYCH W POLSCE

Istotne znaczenie dla poprawy efektywności produkcji roślinnej i jej adaptacji do zmieniających się warunków środowiska ma hodowla nowych odmian roślin uprawnych. Hodowla roślin uprawnych w Polsce prowadzona jest głównie przez jednostki państwowe, tj. spółki hodowli roślin, nad którymi nadzór właścicielski sprawuje Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa, instytuty branżowe i spółki instytutów branżowych. W niewielkim zakresie hodowla roślin prowadzona jest także przez uniwersytety rolnicze oraz osoby prywatne. Jednym z najważniejszych zadań, przed którymi stoi hodowla roślin, jest zapewnienie wysokiego i stabilnego plonowania roślin uprawnych w zmieniających się warunkach środowiskowych. Rozwój i stosowanie różnych systemów produkcji rolnej (np. rolnictwo ekologiczne, rolnictwo zrównoważone), przetwarzania i dystrybucji produktów rolnych oraz oczekiwań rynku wymusza poszukiwanie odmian o specyficznych cechach, które umożliwiają łatwiejszy zbiór i lepsze przechowywanie, odmian charakteryzujących się wyższą zawartością pożądaných składników, lepszym wyglądem, trwałością, odpornością, plonowaniem itp. Zmiany klimatu w Polsce powodują konieczność zwrócenia większej uwagi w programach hodowli roślin na poszukiwanie odmian dostosowanych do zmieniających się uwarunkowań przyrodniczych. Zmiany klimatu, zwiększenie w wyniku globalizacji gospodarki światowej intensywności przemieszczania ludzi i towarów w sposób istotny zwiększyło zagrożenia związane z rozpowszechnianiem się często dotychczas niewystępujących w Polsce agrofagów (niepożądanych organizmów szkodliwych dla roślin uprawnych, płodów rolnych oraz zwierząt). Wymaga to rozszerzenia zakresu hodowli odpornościowej i przyspieszenia prac w tym zakresie.

INTEGROWANA PRODUKCJA ROŚLIN

Integrowana produkcja roślin (IP) jest nowoczesnym systemem wytwarzania wysokiej jakości żywności, wykorzystującym w sposób zrównoważony postęp techniczny i biologiczny w uprawie, ochronie roślin i nawożeniu oraz zwracającym szczególną uwagę na ochronę środowiska i zdrowie ludzi.

Uczestnictwo w systemie IP pozwala na otrzymanie żywności pochodzenia roślinnego bez przekroczeń dopuszczalnych poziomów pozostałości środków ochrony roślin, azotanów, azotynów i metali ciężkich.

Potwierdzeniem wysokiej jakości plonów pochodzących z IP jest certyfikat i zastrzeżony znak IP.

Oprócz korzyści marketingowych wynikających ze sprzedaży żywności o poświadczonej urzędowo jakości istnieje szereg innych argumentów przemawiających za wdrożeniem IP:

- zbieżność założeń systemu integrowanej produkcji roślin z zasadami integrowanej ochrony roślin pozwala stwierdzić, że wdrożenie IP gwarantuje wypełnienie obligatoryjnego wymogu stosowania zasad integrowanej ochrony roślin,
- uzyskanie certyfikatu w systemie IP pozwala na refundację części poniesionych kosztów związanych z uczestnictwem w systemie oraz promocją w ramach działań PROW,
- wdrożenie w gospodarstwie IP jest niezwykle istotne w przypadku konieczności potwierdzenia wymogów odnoszących się do bezpieczeństwa żywności, zarówno na potrzeby eksportu owoców i warzyw na rynki zbytu w krajach trzecich, jak i handlu wewnątrz europejskiego,
- IP pozwala na wypełnienie w dużym zakresie wymogów bezpieczeństwa żywności i ochrony środowiska w ramach innych komercyjnych systemów jakości wymaganych np. przez wielkopowierzchniowe sieci handlowe.

Urzędem odpowiedzialnym za nadzór nad systemem IP jest Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa, natomiast certyfikacja została powierzona podmiotom certyfikującym, upoważnionym przez właściwego wojewódzkiego inspektora ochrony roślin i nasiennictwa. 31 grudnia 2018 r. na terenie kraju upoważnienia wojewódzkich inspektorów ochrony roślin i nasiennictwa do prowadzenia działalności w zakresie certyfikacji integrowanej produkcji roślin posiadało 9 podmiotów: 5 w woj. mazowieckim, 3 w woj. małopolskim i 1 w woj. świętokrzyskim. W 2018 r. jednostki certyfikujące wydały producentom 3 876 certyfikatów IP. Najwięcej certyfikatów IP zostało wydanych dla producentów jabłek, tj. 2 387. Powierzchnia, na którą udzielono certyfikacji, obejmowała 22 119 ha upraw.

OGRANICZANIE RYZYKA ZWIĄZANEGO ZE STOSOWANIEM ŚRODKÓW OCHRONY ROŚLIN

11 lipca 2018 r. podpisany został przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi drugi Krajowy plan działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin na lata 2018-2022 (M.P. 2018 r. poz. 723).

Dokument ten stanowi kontynuację krajowego planu działania na lata 2013-2017 i podobnie jak poprzedni plan nie nakłada obowiązków na rolników czy przedsiębiorców, lecz określa zadania dla jednostek administracji publicznej w zakresie ograniczania zagrożeń związanych z wykonywaniem chemicznych zabiegów ochrony roślin. Zadania te stanowią wsparcie dla krajowych producentów w wytwarzaniu wysokiej jakości żywności, spełniającej wysokie wymagania w zakresie bezpieczeństwa konsumenta przy zminimalizowaniu negatywnej presji na środowisko naturalne.

W dokumencie przyjęto, że kluczowym celem dla Polski będzie, podobnie jak w latach 2013-2017, upowszechnianie ogólnych zasad integrowanej ochrony roślin. Wdrożenie zasad integrowanej ochrony roślin, w szczególności przez promowanie niechemicznych metod ochrony, prowadzi do zmniejszenia zależności produkcji roślinnej od preparatów chemicznych i w efekcie ogranicza ryzyko związane z ich użyciem – zarówno dla konsumentów produktów rolnych, osób wykonujących zabiegi, jak i środowiska, a w szczególności środowiska wodnego oraz owadów zapylających.

W ramach krajowego planu działania rozwijana i doskonalona jest platforma sygnalizacji agrofagów www.agrofagi.pl jako podstawowe narzędzie transferu wiedzy do praktyki. Na platformie udostępniane są aktualne programy ochrony roślin, uwzględniające niechemiczne metody ochrony, metodyki integrowanej ochrony roślin oraz systemy wspomaganie decyzji w ochronie roślin. Publikowane są także komunikaty prezentujące aktualne, istotne informacje z zakresu ochrony roślin.

ROLNICTWO A ŚRODOWISKO

Wyzwania w zakresie zmian klimatu przekładają się na jeden z głównych składników polityki UE, w konsekwencji wpływający na niemal wszystkie inne polityki gospodarcze. Podejmowane działania mają przede wszystkim na celu redukcję emisji gazów cieplarnianych oraz dostosowywanie gospodarek do zmian klimatu. W wyniku „Porozumienia paryskiego” z 2015 r., a także realizacji unijnych ram polityki klimatyczno-energetycznej do roku 2030, przyjęto wiążący cel Unii polegający na zmniejszeniu do 2030 r. emisji o co najmniej 40% w stosunku do poziomów z 1990 r.

Cele redukcyjne mają być osiągnięte m.in. poprzez zwiększone stosowanie odnawialnych źródeł energii. Pozyskiwana w ten sposób energia ma również fundamentalne znaczenie dla promowania bezpieczeństwa dostaw zrównoważonej energii, rozwoju technologicznego i innowacji, jak również stwarza możliwości zatrudnienia i rozwoju regionalnego, zwłaszcza na obszarach wiejskich.

Podstawowe ramy wykonawcze polityki klimatyczno-energetycznej określone zostały dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/2001 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych (dyrektywa RED II).

Dla Polski rozwój energetyki odnawialnej wiąże się również ze zmniejszeniem uzależnienia od importu zwłaszcza ropy naftowej i gazu. Indywidualne wytwarzanie energii z wykorzystaniem lokalnie występujących zasobów (np. biomasa, promieniowanie słoneczne, energia wiatru, wody) zwiększa bezpieczeństwo energetyczne i wpływa na rozwój gospodarczy. Rolnictwo, poza swoją podstawową funkcją produkcji żywności, może także dostarczać surowce wykorzystywane do wytwarzania energii elektrycznej, ciepła i paliw. Surowcami takim mogą być nie tylko produkty rolne, ale także produkty uboczne lub odpadowe z rolnictwa. Dyrektywa RED II zakłada w szczególności zwiększenie roli energii odnawialnej w sektorze transportu poprzez zobowiązanie dostawców paliw do 2030 r. do zapewnienia co najmniej 14-procentowego udziału energii odnawialnej w końcowym zużyciu energii w tym sektorze. Oznacza to wzrost o 4 punkty procentowe w porównaniu do celu określonego dla 2020 r.

Jednocześnie dyrektywa ta ogranicza w transporcie drogowym i kolejowym do maksymalnie 7% udział energii produkowanej z roślin spożywczych i pastewnych. Dla państw członkowskich ważny będzie poziom realizacji Narodowego Celu Wskaźnikowego (NCW) w 2020 r. przy udziale biopaliw i biopłynów wytworzonych z roślin spożywczych i paszowych. Dyrektywa RED II dopuszcza zwiększenie tego udziału w latach następnych po 2020 r. jedynie o 1%. Oznacza to, że jeżeli w 2020 r. realizacja NCW wyniesie np. 5% to górny limit tego udziału po 2020 r. wyniesie 6%.

Rośnie znaczenie biopaliw zaawansowanych (biokomponentów) oraz biogazu wytwarzanych z surowców celulozowych np. słomy, łusek nasion, kolb kukurydzianych oczyszczonych z ziaren, odpadów z biomasy, które nie nadają się do wykorzystania w łańcuchu żywnościowym ludzi i zwierząt, zużyty olej kuchenny, tłuszcze zwierzęce kategorii 1 i 2. Wytworzone w ten sposób biokomponenty (biopaliwa) lub biogaz wykorzystywane w transporcie mogą być podwójnie liczone do wykonania Narodowego Celu Wskaźnikowego. Pełna lista surowców zamieszczona jest w załączniku IX dyrektywy RED II oraz załączniku nr 1 do ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o biokomponentach o biopaliwach ciekłych.

Od 1 stycznia 2018 r. poziom redukcji emisji gazów cieplarnianych w cyklu produkcyjnym biokomponentów w porównaniu do emisji z paliw ropopochodnych musi wynosić zgodnie z kryteriami zrównoważonego rozwoju co najmniej 50% (dla nowych instalacji 60%). Na podstawie oceny prowadzonej w ramach uznanych przez Komisję Europejską systemów certyfikacji dla polskich upraw roślin używanych jako surowce do produkcji biopaliw (pszenica, kukurydza, rzepak) stwierdzono, że spełniają one wymagania w zakresie kryteriów zrównoważonego rozwoju.

Przepisy w zakresie realizacji NCW nakładały w 2018 r. na producentów paliw obowiązek stosowania biokomponentów w paliwach ciekłych i biopaliwach ciekłych w ilości 7,5% w roku 2019 – 8,0% i 8,5% w roku 2020. Podstawowymi biokomponentami wykorzystywanymi na rynku paliwowym w Polsce pozostają tradycyjnie bioetanol stanowiący dodatek do benzyn i estry jako dodatek do oleju napędowego. W krajowej produkcji bioetanolu w 2018 r. wykorzystywano przede wszystkim kukurydzę (53% wszystkich surowców), skrobię odpadową i pozostałości skrobiowe (38% wszystkich surowców), a także melasę (około 4%) oraz inne surowce.

Pomimo malejącego udziału kukurydzy w składzie surowców, które są wykorzystywane do produkcji bioetanolu używanego w paliwach, jej ilość bezwzględna rośnie i w 2018 r. wyniosła ponad 447 tys. ton. Ogólnie z surowców rolnych i pochodzenia rolniczego wytworzono około 204,7 tys. ton bioetanolu.

Do wytwarzania estrów wykorzystuje się głównie olej rzepakowy, z którego produkowane jest ok. 97% tego biokomponentu. W 2018 r. estry wytworzono z około 861 tys. ton oleju rzepakowego, co oznacza zapotrzebowanie na około 2,15 mln ton rzepaku.

Ustawa z 7 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o odnawialnych źródłach energii oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2018 r., poz. 1276) wprowadziła szereg zmian w zasadach wsparcia wytwarzania energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii. Jedną z nich jest wprowadzenie, obok systemu aukcyjnego, bardziej przyjaznego dla wytwórców systemu taryf gwarantowanych (feed-in-tariff „FIT”) oraz systemu dopłat do ceny rynkowej energii (feed-in-premium „FIP”). Wsparcie to jest przeznaczone dla instalacji odnawialnego źródła energii, wykorzystujących do wytwarzania energii elektrycznej m.in. biogaz rolniczy. Ze wsparcia FIT mogą skorzystać wytwórcy energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii w instalacjach o zainstalowanej mocy do 500 kW (tj. mikroinstalacjach o mocy do 50 kW oraz małych instalacjach o mocy większej niż 50 kW i mniejszej niż 500 kW). Wsparcie polega na sprzedaży sprzedawcy zobowiązanemu niewykorzystanej energii elektrycznej, a wprowadzonej do sieci, po stałej cenie, określonej w oparciu o cenę referencyjną

dla danej instalacji. Wsparcie w postaci FIP przeznaczone jest dla wytwórców energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii w instalacjach o zainstalowanej mocy nie mniejszej niż 500 kW i nie większej niż 1 MW, sprzedających niewykorzystaną energię elektryczną do wybranego podmiotu innego niż sprzedawca zobowiązany. Przedmiotem wsparcia w ramach tego instrumentu jest prawo do pokrycia ujemnego salda, obliczonego na podstawie różnicy między wartością sprzedaży energii elektrycznej na rynku a wartością tej energii elektrycznej ustalonej na podstawie ceny zawartej w ofercie tego wytwórcy, dla której przyznano wsparcie. W ramach systemu FIT i FIP zasady określania maksymalnego poziomu wsparcia są jednakowe i odnoszą się do 90% ceny referencyjnej określonej dla danego typu instalacji. Nowe formy wsparcia mają na celu rozwój instalacji Odnawialnych Źródeł Energii (OZE) o niewielkich mocach, które nie miałyby szans konkurować z innymi instalacjami w systemie aukcyjnym. Dodatkowo w systemie aukcyjnym dla biogazowni rolniczych wprowadzono pierwsze rozwiązania, które mają na celu umożliwienie objęcia tego rodzaju wsparciem również biogazu rolniczego – jako paliwa gazowego wytworzonego w instalacji OZE oraz wprowadzonego do sieci dystrybucyjnej gazowej. Jest to kolejny krok w kierunku zwiększania efektywności zagospodarowania energii wytwarzanej w biogazowniach rolniczych.

Na koniec 2018 r. w rejestrze prowadzonym przez KOWR wpisanych było 96 biogazowni rolniczych o łącznej mocy zainstalowanej ok. 102 MW. W 2018 r. wyprodukowano 303,5 mln m³ biogazu rolniczego oraz 638,427 GWh energii elektrycznej z biogazu rolniczego.

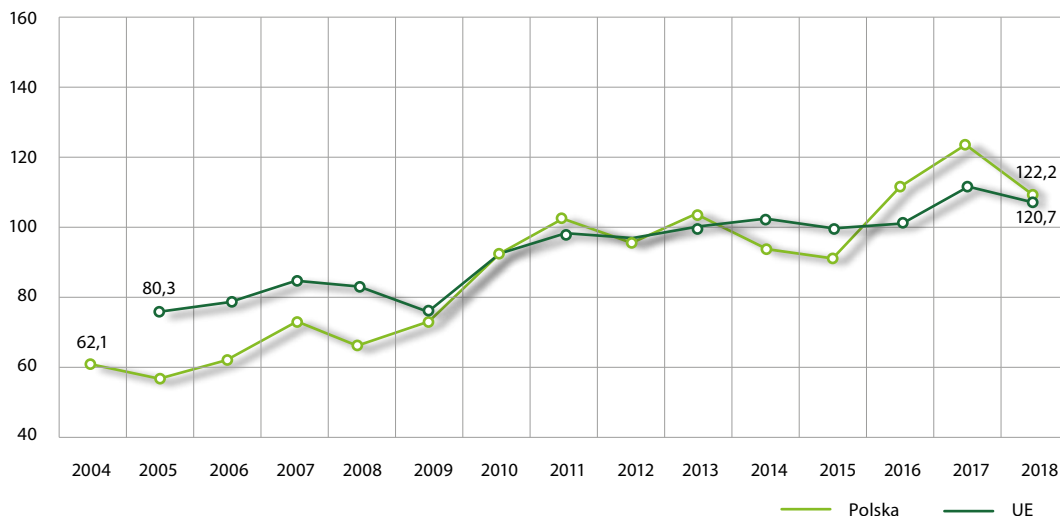
DOCHODY W ROLNICTWIE POLSKIM PO AKCESJI DO UE (2004-2018)

W ostatnich latach znaczące zmiany nastąpiły w dochodach z rolnictwa. W pierwszym roku akcesji do UE dochód całego sektora rolniczego w Polsce według Rachunków Ekonomicznych Rolnictwa Eurostatu zwiększył się z 8,2 mld zł w 2003 r. do blisko 20 mld zł w roku 2004. Tak silne zwiększenie dochodu było efektem silniejszego wzrostu cen produkcji rolniczej od cen środków produkcji oraz wsparcia unijnymi dopłatami bezpośrednimi.

Obserwowane wahania w poziomie dochodu rolnictwa w Polsce były pochodną zmienności wartości dodanej, ale też przesunięciom wypłat wsparcia bezpośredniego związanych z wdrażaniem reform WPR. Najmniejszą wartość dochodu (poniżej 10 000 mln zł bez dopłat i 19 000 mln zł z dopłatami) zaobserwowano w roku 2005. W rekordowym roku 2017 dochód rolniczy bez dopłat osiągnął wartość 25 090 mln zł, a z dopłatami 42 100 mln zł. Blisko dwukrotne zwiększenie dochodu rolnictwa w Polsce w okresie 2004-2018 to obok cen i wprowadzenia dopłat bezpośrednich także efekt wzrostu produktywności. Dynamiczna modernizacja gospodarstw rolnych po akcesji do UE możliwa była dzięki programom wsparcia inwestycji oraz zasileniu dopłatami bezpośrednimi. Wpływ akcesji do UE na przyśpieszenie tempa wzrostu dochodów w rolnictwie w Polsce obrazują zmiany wskaźnika dochodu z czynników produkcji w ujęciu realnym na pełnozatrudnionego w rolnictwie (wykres 5).

Wykres 5. Dochód z czynników produkcji w cenach stałych na pełnozatrudnionego 2010=100 dla rolnictwa w Polsce i UE-28

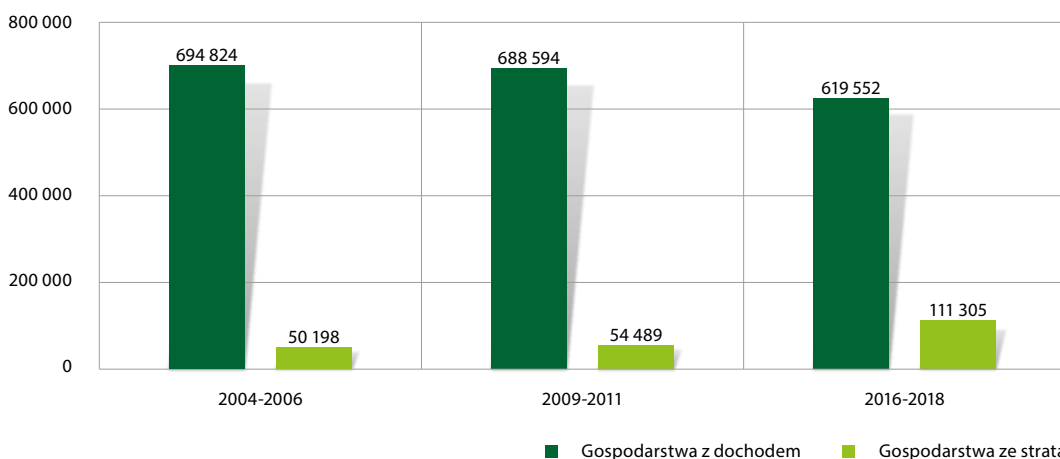

Źródło: Rachunki Ekonomiczne dla Rolnictwa Eurostat 2019 r.

Dochód na pełnozatrudnionego w rolnictwie w Polsce zwiększył się w okresie akcesji do UE blisko dwukrotnie, podczas gdy dla całego rolnictwa UE-28 o około 50%. Tak korzystny wynik rolnictwa w Polsce był związany z przemianami strukturalnymi skutkującymi redukcją gospodarstw najmniejszych i procesami konsolidacji czynników produkcji w gospodarstwach towarowych.

Zwiększaniu przeciętnego dochodu gospodarstwa towarowego w warunkach akcesji do UE towarzyszyło zwłaszcza w ostatnich latach zwiększenie liczby gospodarstw, które poniosły stratę (wykres 6). O ile w pierwszych latach po akcesji około 7% gospodarstw towarowych miało ujemne dochody, to w ostatnich latach odsetek ten zwiększył się do ponad 16%.

Wykres 6. Liczba gospodarstw towarowych z dochodem i stratą po akcesji do UE

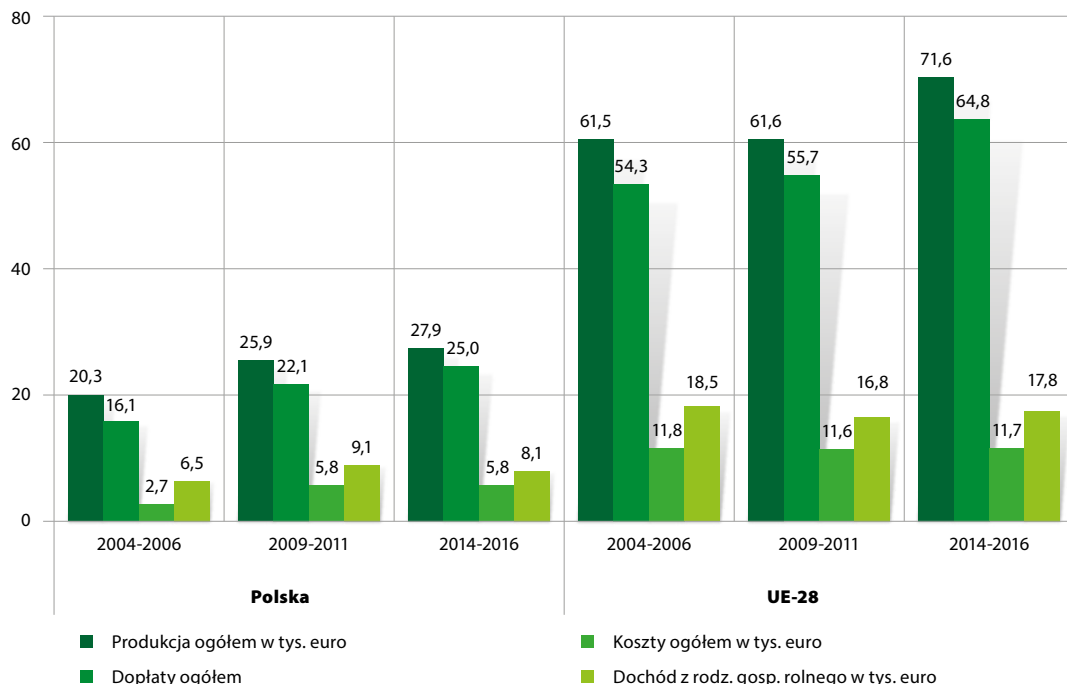
Źródło danych: Polski FADN, wyniki dla 2018 roku szacunkowe.

Zwiększenie liczby gospodarstw z ujemnymi dochodami w ostatnich latach jest powiązane z nasileniem niekorzystnych warunków pogodowych dla produkcji roślinnej, stratami w produkcji trzody oraz ograniczeniem eksportu do tradycyjnych poza unijnymi rynkami zbytu, zwłaszcza rosyjskiego.

Porównanie przeciętnego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną w rodzinie z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wskazuje na pogłębianie dysparytetu dochodowego pracujących w rolnictwie. Jest to efekt znacznie szybszego wzrostu przeciętnych wynagrodzeń w gospodarce narodowej w porównaniu ze wzrostem przeciętnego dochodu z gospodarstwa rolnego i procesem zmniejszania nakładów pracy rodziny rolniczej (wykres 7).

Wykres 7. Wyniki przeciętnego gospodarstwa towarowego w Polsce i UE (tys. euro)

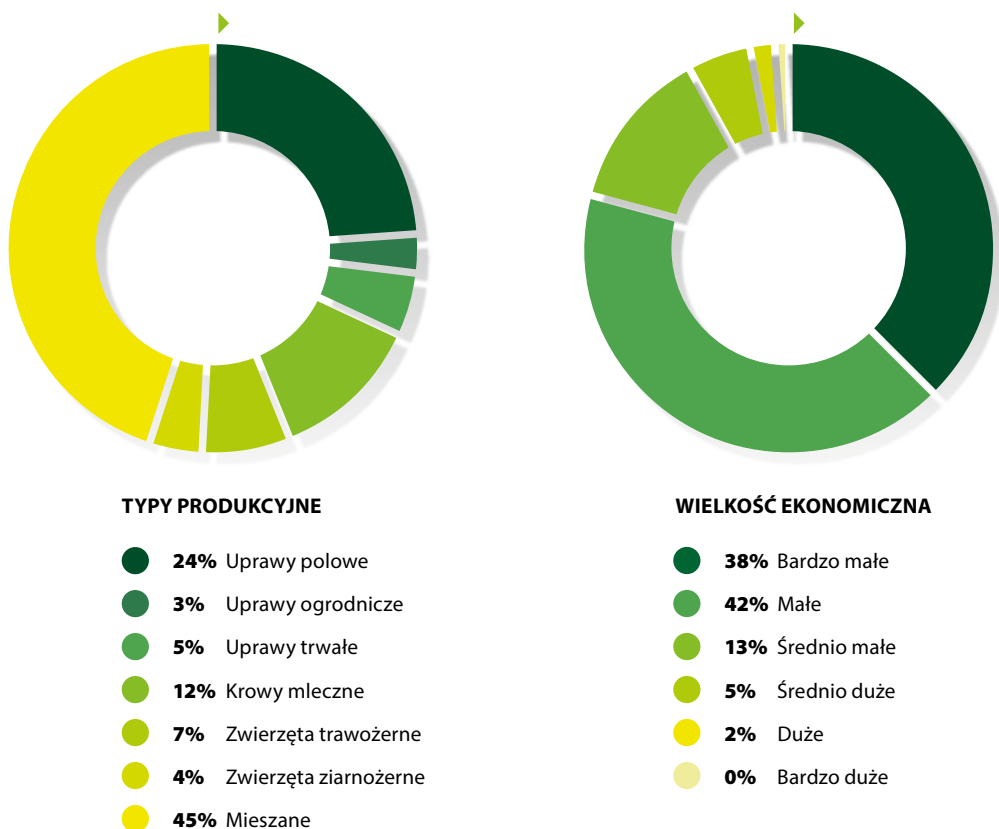
Źródło: Dane FADN, DG AGRI.

Przeciętne gospodarstwo towarowe w Polsce charakteryzowało się znacząco mniejszymi wynikami produkcyjnymi w porównaniu z przeciętnym gospodarstwem towarowym w UE zwłaszcza w pierwszych latach po akcesji. Wartość produkcji przeciętnego gospodarstwa w Polsce w latach 2004-2006 była ponad 3-krotnie mniejsza w porównaniu z przeciętnym gospodarstwem w UE. W latach 2014-2016 dystans ten zmniejszył się do 2,6. Podobnie zmniejszył się dystans w dochodach z 2,9 do 2,2, przy czym różnica ta w latach 2009-2011 była mniejsza niż 2-krotna. Znacznie szybciej zmniejszała się natomiast rozpiętość w łącznej kwocie dopłat bezpośrednich. Było to głównie związane ze stopniowym dochodzeniem do pełnego poziomu dopłat w Polsce w pierwszych latach po akcesji do UE (zgodnie z harmonogramem określonym dla nowych państw członkowskich). Wyniki gospodarstw towarowych w Polsce są silnie zróżnicowane w zależności od typu produkcyjnego oraz wielkości ekonomicznej (wykres 8 i wykres 9).

Najwyższą produktywnością ziemi mierzoną wartością produkcji w przeliczeniu na 1 ha charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych, co związane jest z tym, że znaczna część

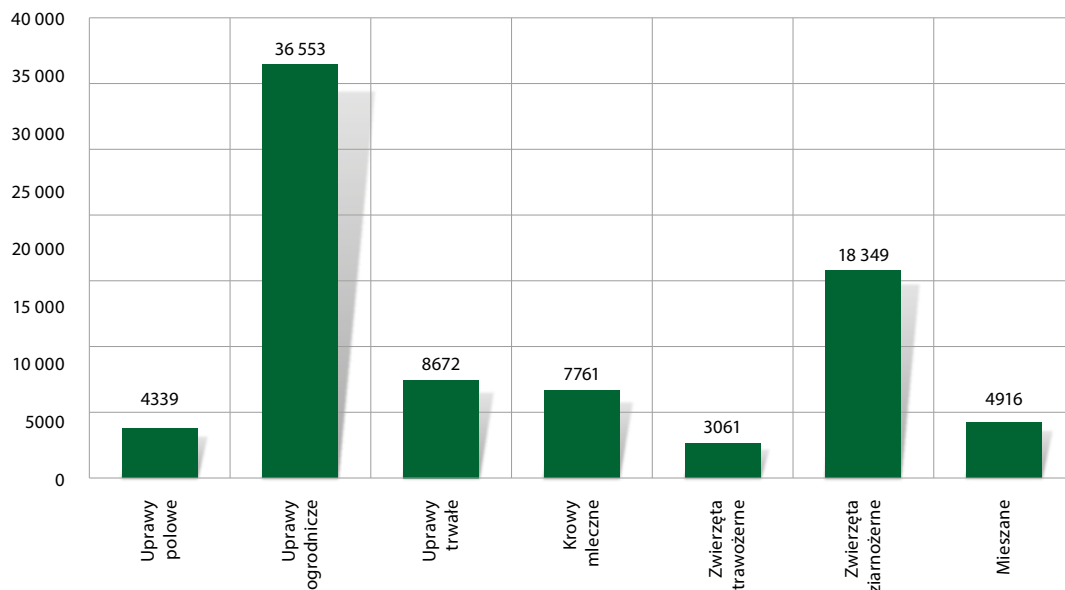
produkcji realizowana jest pod osłonami, co z kolei przekłada się na wysoką wartość produkcji. Bardzo wysoka produktywność ziemi obserwowana jest także w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych w szczególności w chowie drobiu, w których skala podstawowego kierunku produkcji nie jest wprost zależna od ilości UR. Niższą produktywność niż przeciętną osiągnęły gospodarstwa z produkcją polową, mieszaną, a także gospodarstwa ze zwierzętami trawożernymi.

Wykres 8. Struktura gospodarstw towarowych w Polsce w roku 2018

Źródło: Opracowano na podstawie danych Polski FADN.

Wykres 9. Produktywność ziemi w gospodarstwach towarowych w Polsce w 2018 r. w zł produkcji ogółem na 1 ha UR.

Źródło: Opracowano na podstawie danych Polski FADN.

Intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i nastawionych na chów drobiu była wielokrotnie wyższa niż w pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych oraz specjalizujących się w uprawach polowych.

W ujęciu regionalnym w całym 15-letnim okresie po akcesji do UE przeciętne gospodarstwo towarowe w regionach Pomorze i Mazury oraz Wielkopolska i Śląsk charakteryzowało się znacząco większą wartością produkcji i kosztami w porównaniu z regionami Mazowsze i Podlasie oraz Małopolska i Pogórze. Uczestnictwo w rynku unijnym oraz objęcie instrumentami WPR wyraźnie przyspieszyło tempo przemian w regionie Wielkopolska i Śląsk oraz Mazowsze i Podlasie. Z kolei mniej korzystne zmiany gospodarstw towarowych zaobserwowano w regionie Małopolska i Pogórze.

Znacząca poprawa sytuacji dochodowej gospodarstw domowych rolników znajduje odzwierciedlenie w subiektywnej ocenie samych rolników. W 2017 r. 36,1% rolników oceniło swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą i raczej dobrą wobec 6,8% w 2003 r.

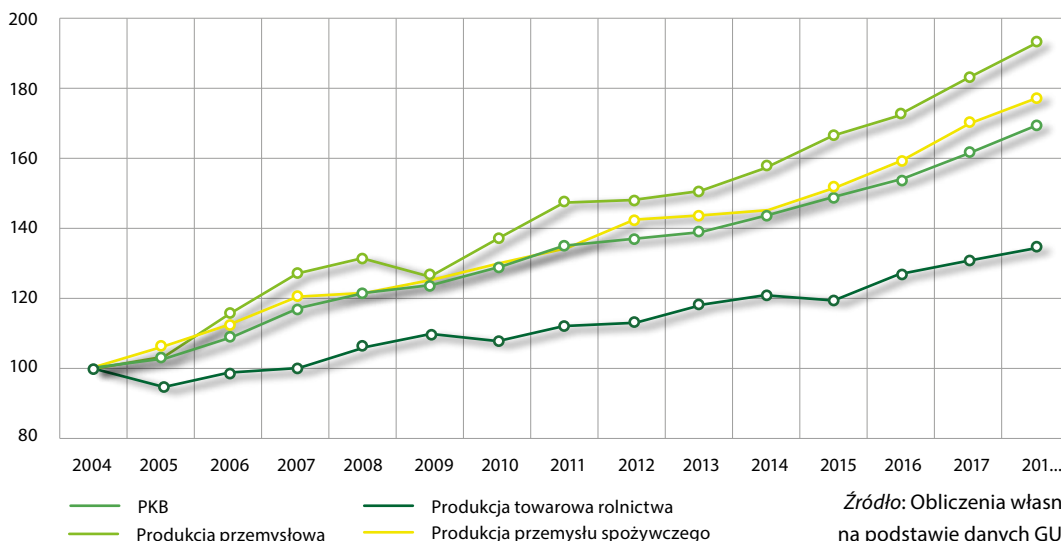
SPOŁECZNO-EKONOMICZNE FUNKCJE PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO W POLSCE

Przemysł spożywczy w Polsce należy do tych sfer działalności, które odniosły największy sukces w okresie transformacji społeczno-gospodarczej i członkostwa Polski w UE. Przedsiębiorstwa produkujące żywność zrealizowały wiele inwestycji, aby dostosować zakłady do standardów światowych oraz zmniejszyć lukę technologiczną. Działania te spowodowały, że przemysł spożywczy z tradycyjnego i pracochłonnego stał się nowoczesny. Wysoki poziom technologiczny przetwórstwa żywności sprawia, że polski przemysł spożywczy uważany jest za jeden z najnowocześniejszych w UE.

Przemysł spożywczy (łącznie z branżą tytoniową) w Polsce:

- Wytwarza ok. 3% PKB.
  - Zatrudnia ok. 420 tys. osób (w przeliczeniu na pełny etat), co stanowi ok. 18% zasobów pracy w przetwórstwie przemysłowym.
  - Wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w latach 2004-2018 zwiększyła się w cenach bieżących ponad dwukrotnie (do około 250 mld zł), a w stałych o prawie 80%. Tempo jej wzrostu (w cenach bieżących średnio 6,2% rocznie) było wyższe niż PKB, ale nieco mniejsze niż produkcji przemysłowej (6,8%).
  - Przemysł spożywczy jest jednym z niewielu sektorów gospodarki o dodatnim saldzie wymiany handlowej, które po wejściu Polski do Unii Europejskiej sukcesywnie wzrasta.
  - Na eksport kierowane jest już ponad 40% artykułów wytworzonych w krajowym przemyśle spożywczym.
- Po integracji z UE przemysł spożywczy w Polsce rozwijał się dynamicznie mimo wahań podaży surowca krajowego oraz nie zawsze korzystnych relacji cenowych w łańcuchu żywnościowym. Wysokie tempo rozwoju sektora utrzymywało się, mimo iż towarowa produkcja rolnictwa w niektórych latach była stabilna lub nawet niekiedy notowano jej regres. Ceny detaliczne żywności, napojów i wyrobów tytoniowych wzrastały również szybciej niż ceny ich zbytu, co wskazuje na wzrost marż handlowych. Dla producentów żywności nie były to jednak czynniki hamujące czy destabilizujące rozwój, a dynamika rozwoju sektora w całym 15-leciu była 2,5-krotnie wyższa od tempa wzrostu krajowej podaży surowca.

Wykres 10. Produkcja sprzedana przemysłu spożywczego na tle rozwoju innych działów gospodarki (w procentach, 2004 = 100)

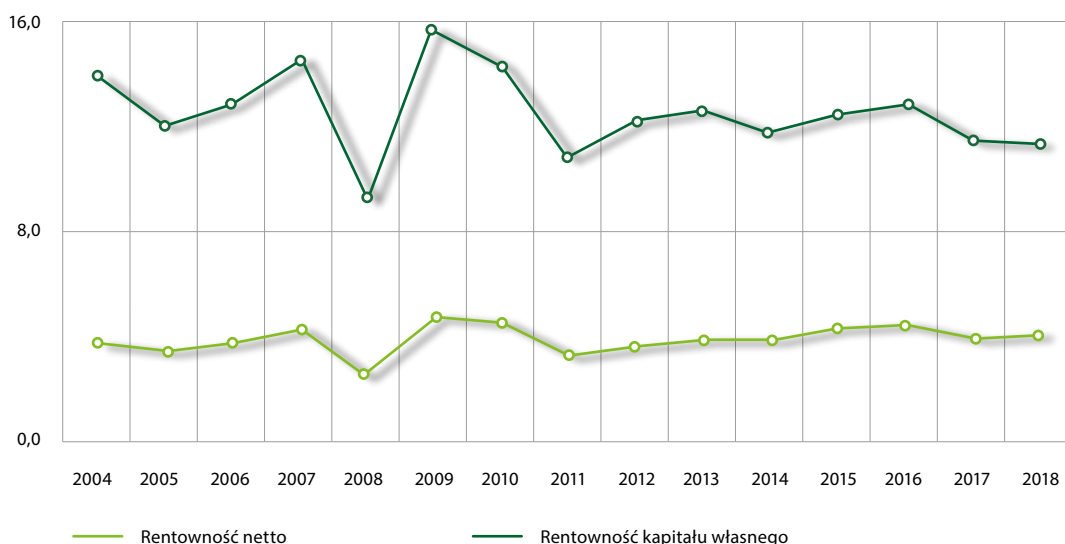

W latach 2004-2018 sytuacja ekonomiczno-finansowa przemysłu spożywczego była dobra i stabilna. Wynik finansowy przedsiębiorstw tego sektora w latach 2004-2018 był stale dodatni i zwiększył się ponad 2-krotnie (do 10,4 mld zł w 2018 roku). W tym czasie rentowność sprzedaży netto (z wyjątkiem 2008 roku) przekraczała 3%, a kapitału własnego wynosiła ponad 10%. Sektor był konkurencyjny wobec innych działów przemysłowego przetwórstwa, na co wskazuje wysoka stopa zysku od zainwestowanego kapitału własnego. Od kilku lat sytuacja ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstw przemysłu spożywczego jest stabilna i dobra. Wskaźniki osiągnięte przez przedsiębiorstwa są stosunkowo wysokie i zapewniające bezpieczeństwo finansowe (wykres 11).

Sektor ten ma zatem znaczący udział zarówno w produkcji, jak i w wytwarzaniu produktu krajowego brutto oraz w zatrudnieniu. Jest również największym odbiorcą surowców rolnych.

Wykres 11. Rentowność (w %) przemysłu spożywczego (łącznie z tytoniowym)

Źródło: Niepublikowane dane GUS.

Dobre wyniki ekonomiczno-finansowe w poszczególnych branżach sprzyjały zwiększeniu aktywności inwestycyjnej przedsiębiorstw, co niewątpliwie sprzyjało ich zdolnościom konkurowania nie tylko ceną, ale także efektywnością i jakością na wymagającym rynku międzynarodowym.

Dynamiczny wzrost eksportu produktów przemysłu spożywczego z Polski, rosnące saldo obrotów handlowych oraz poprawa wskaźników międzynarodowej konkurencyjności tego sektora wskazują na umacnianie się pozycji krajowych producentów na rynku międzynarodowym. W ostatnich latach dał się zauważyć postępujący proces dywersyfikacji rynków zbytu w polskim handlu rolno-spożywczym, mimo to głównym odbiorcą polskich produktów żywnościowych od lat są kraje UE, gdzie trafia około 80% eksportu i skąd pochodzi prawie 70% importu.

Ukształtowana struktura towarowa handlu produktami rolno-spożywczymi jest korzystna dla polskiej gospodarki i potwierdza tezę o proeksportowym charakterze rozwoju krajowego przemysłu spożywczego. Eksportując produkty przetworzone, producenci czerpią znacznie większe korzyści z wartości dodanej niż eksportując tylko surowce niezbędne do ich wytworzenia. Przemysłowe przetwórstwo żywności z przeznaczeniem na eksport umożliwia ponadto lepsze wykorzystanie zasobów, a tym samym pozwala czerpać

korzyści skali. Eksport produktów przetworzonych (finalnych) sprzyja także promocji polskiego sektora żywnościowego na rynkach zewnętrznych, którą trudniej jest prowadzić, eksportując surowce rolne czy też półfabrykaty przemysłowe wykorzystywane we wtórnym przetwórstwie żywności.

Eksport produktów rolno-spożywczych stał się nie tylko ważnym kanałem zbytu nadwyżek produkcji, ale również decydującym czynnikiem stabilizacji krajowych rynków rolnych i żywnościowych. To z kolei ma korzystny wpływ na koniunkturę w wielu branżach rolnictwa i przemysłu spożywczego.

Przemysł spożywczy stanowi jeden z najważniejszych działów polskiej gospodarki. Znaczenie przemysłu spożywczego jest wysokie również z tego powodu, że firmy przetwórcze często integrują podmioty biorące udział w całym procesie produkcji żywności „od pola do stołu”. Sprzyja temu wzrost towarowości polskiego rolnictwa oraz rosnący popyt na żywność wysoko przetworzoną, funkcjonalną, inteligentną itp. Przemysł spożywczy oddziałuje na wzrost zapotrzebowania na produkty rolnictwa i rozwija rynek zbytu na te produkty. Rolnictwo i przemysł spożywczy są ze sobą nierozdzielnie związane i dlatego często zwane są sektorem rolno-spożywczym.

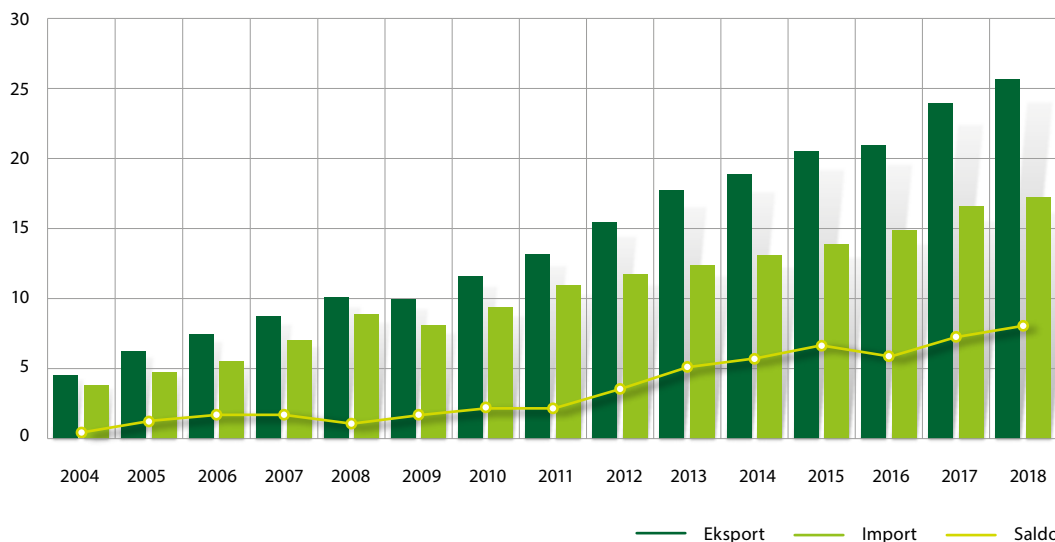
Przemysł spożywczy jest najbardziej materiałochłonnym działem przetwórczym, a równocześnie jednym z najmniej importochłonnych przemysłów. W okresie członkostwa Polski w UE zwiększyła się zależność przemysłu spożywczego od podaży surowców pochodzących z importu, co świadczy o tym, że postępujący proces internacjonalizacji polskiej gospodarki żywnościowej objął także sferę zaopatrzenia surowcowego. Import surowców ma z jednej strony charakter uzupełniający podaż surowców krajowych (w okresie ich niedoborów) lub ją wzbogacający (o surowce pochodzące z innych stref klimatycznych), a z drugiej strony charakter przetwórczy, gdyż część surowców jest przetwarzana w krajowych przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego, a następnie reeksportowana (w tym kontekście jest korzystny zarówno dla przedsiębiorstw, jak i dla całej gospodarki). Import o charakterze przetwórczym, ukierunkowany na wzrost eksportu, rozwija się przede wszystkim dzięki relatywnie niższym kosztom produkcji (m.in. opłaty pracy, materiałów, energii) i niższym marżom w polskim przetwórstwie, co wskazuje na posiadanie przezeń cenowo – kosztowych przewag konkurencyjnych. Przemysł spożywczy w Polsce w procesie produkcji żywności wciąż wykorzystuje przede wszystkim surowce pochodzące z krajowego rolnictwa. W 2018 roku surowce wytwarzane przez krajowe rolnictwo stanowiły 63% ogółu zasobów surowcowych przemysłu spożywczego wykorzystywanych do produkcji żywności, podczas gdy surowce importowane, łącznie produkty rolnictwa i półfabrykaty, stanowiły 37% tych zasobów. Świadczy to o tym, że rolnictwo i przemysł spożywczy są ze sobą nierozdzielnie związane. Niewątpliwe sukcesy polskiego przemysłu spożywczego nie są dane raz na zawsze. Przełom pierwszej i drugiej dekady obecnego wieku przyniósł nieznaną wcześniej kumulację wzrostu niepewności i ryzyka gospodarowania na świecie. Globalny kryzys finansowy z konsekwencjami społecznymi, przyspieszenie zmian klimatycznych z jednej strony i radykalizacja nastrojów społecznych przejawiająca się w wielu regionach świata narastaniem postaw populistycznych, nacjonalizacyjnych i ksenofobicznych z drugiej strony postawiły na nowo pytania o kierunki rozwoju świata.

POTENCJAŁ EKSPORTOWY POLSKIEGO SEKTORA ŻYWNOŚCIOWEGO

Ogólne wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi

W 2018 r. dynamika obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi była nieco niższa niż w poprzednich latach. Wartość polskiego eksportu wzrosła o 6,8%, natomiast importu – o 3,9% (wykres 12). Pomimo rosnącej konkurencji na rynku światowym Polska nadal zwiększała sprzedaż produktów rolno-spożywczych zarówno na rynek unijny, jak i do krajów trzecich (z wyjątkiem krajów rozwijających się). Prawie dwukrotnie szybszy wzrost eksportu niż importu spowodował, że dodatnie saldo obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi wzrosło aż o 13,6%. Od akcesji Polski do Unii Europejskiej obserwowany rosnący trend sprzedaży zagranicznej świadczy o konkurencyjności polskiego sektora rolno-spożywczego, w tym przetwórstwa żywności (wykres 12).

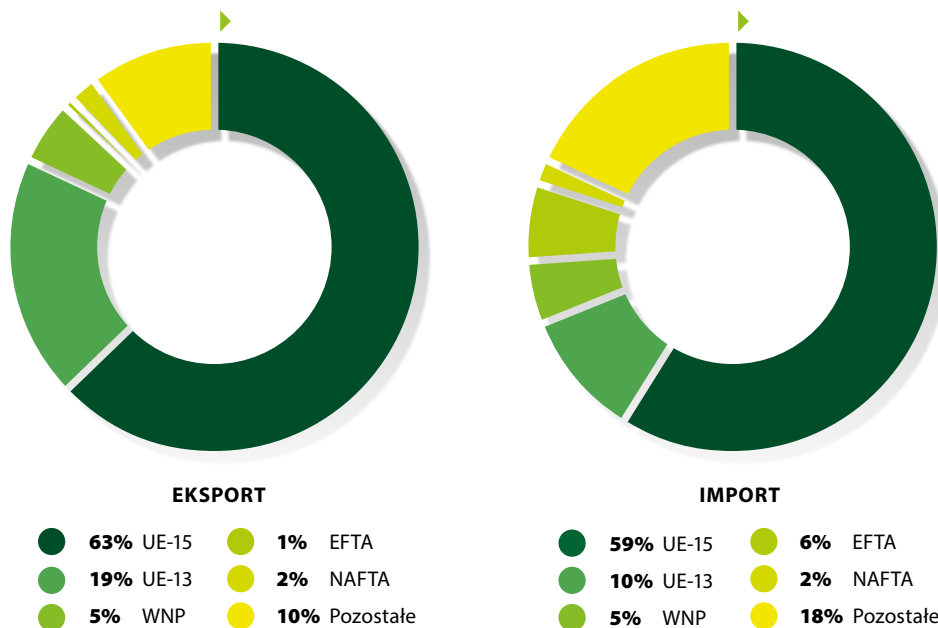
Wykres 12. Wartość polskiego handlu rolno-spożywczego w latach 2004-2018 [w mld euro]

Źródło: Obliczenia IERiGŻ-PIB na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

W 2018 r. do krajów UE trafiło 82,6% produktów rolno-spożywczych sprzedanych przez polskich producentów za granicę. Ważnym odbiorcą polskiej żywności pozostawały również kraje WNP (Wspólnota Niepodległych Państw), których udział w polskim eksporcie wyniósł 4,6% (wykres 13). W strukturze importu dominowały także kraje unijne, jednak ich udział był o 13 p. proc. mniejszy (69,6%). Duży udział w imporcie miały też kraje EFTA (Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu) – 5,6%, natomiast kraje WNP analogiczny jak w przypadku eksportu – 4,6% (wykres 13).

Wykres 13. Struktura geograficzna polskiego eksportu i importu rolno-spożywczego w 2018 roku [w %]

Źródło: Obliczenia IERiGŻ-PIB na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Po wyraźnym spadku znaczenia krajów WNP w polskim eksporcie, będącym wynikiem wprowadzonego przez Rosję w 2014 r. embarga, w strukturze polskiego eksportu wyraźnie wzrosło znaczenie krajów „starej piętnastki”, jak również krajów NAFTA (Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu) i EFTA. Spowodowało to, po niewielkim spowolnieniu w latach 2014-2016, ponowne ożywienie w polskim eksporcie. W 2017 r. wzrost polskiego eksportu osiągnął poziom z 2013 r. (odpowiednio: 14,3% i 14,2%) wobec zaledwie 1,9% w 2016 r. W 2018 r. tempo wzrostu było już znacznie niższe – 6,8%. O poprawie salda w 2018 r. zdecydował przede wszystkim wzrost nadwyżki w handlu z UE. Poprawiły się także wyniki w handlu z pozostałymi krajami rozwiniętymi i bałkańskimi.

Dobre wyniki polskiego eksportu rolno-spożywczego spowodowały, że Polska w 2018 r. z 5,5% udziałem była siódmym co do wielkości eksporterem wśród krajów unijnych, za Holandią, Niemcami, Francją, Hiszpanią, Włochami oraz Belgią, posiadała także trzecie co do wielkości dodatnie saldo obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi (wyższe posiadała jedynie Holandia i Hiszpania). W porównaniu z 2004 r. oznacza to awans aż o 4 pozycje w przypadku eksportu i o 5 pozycji w przypadku salda.

Struktura geograficzna i towarowa polskiego handlu zagranicznego

Polska eksportuje swoje towary przede wszystkim do Niemiec, gdzie trafia aż blisko ¼ asortymentu (24%). Kolejnymi największymi odbiorcami żywności z Polski są: Wielka Brytania (9,2%), Holandia (6,7%) oraz Włochy i Francja (po 5,3%). Spośród krajów pozaunijnych największymi odbiorcami polskich produktów rolno-spożywczych są Stany Zjednoczone (1,8%), a w dalszej kolejności: Rosja (1,7%), Ukraina (1,6%), Arabia Saudyjska (0,9%) oraz Białoruś (0,8%).

Rosja ze względu na utrzymujące się embargo znalazła się w 2018 r. na szesnastym miejscu wśród odbiorców polskiej żywności, co oznaczało spadek o jedną pozycję w stosunku do 2017 r., a w porównaniu z 2013 r. – aż o 13 pozycji. Wartość sprzedaży na rosyjski rynek w 2018 r. wzrosła o około 10% – do poziomu 507 mln

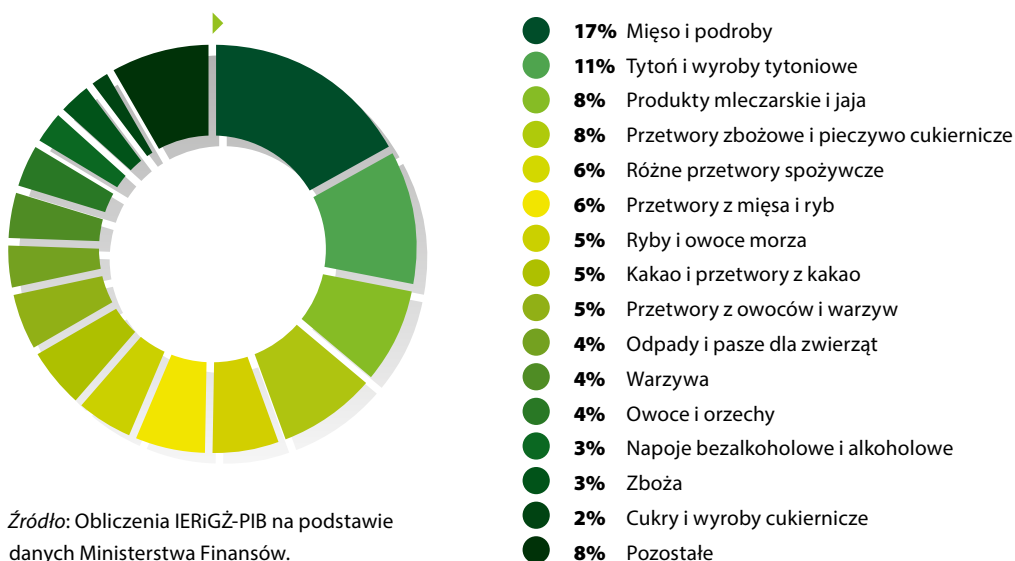
euro. Wzrost ten spowodowany był zwiększeniem eksportu wyrobów piekarskich (pikantnych lub solonych) i cukierniczych (wafli) oraz karmy dla zwierząt.

W ostatnich latach eksport żywności do Czech rósł wyraźnie wolniej niż do pozostałych krajów unijnych, co spowodowało, że w 2018 r. Czechy wypadły z pierwszej piątki największych odbiorców polskiej żywności, podczas gdy jeszcze w 2016 r. zajmowały miejsce trzecie. Gorsze wyniki polskich eksporterów żywności na czeskim rynku w znacznym stopniu związane były z nasilającymi się działaniami protekcyjnymi stosowanymi przez Czechy, mającymi na celu ograniczenie importu żywności z Polski. Spadek eksportu niektórych produktów do Czech częściowo wynikał również ze wzrostu ich cen na rynkach światowych. Zamiast do południowego sąsiada trafiały one do innych krajów, gdzie można było uzyskać wyższe marże (dotyczyło to np. produktów mleczarskich). Dzięki temu spadek eksportu do Czech nie zahamował wzrostu ogólnej sprzedaży polskich produktów rolno-spożywczych na rynkach zagranicznych.

W 2018 r. Polska eksportowała przede wszystkim: mięso i podroby (17%), tytoń i wyroby tytoniowe (11%), produkty mleczarskie i jaja (8%) oraz przetwory zbożowe i pieczywo cukiernicze (8%). Wśród pozostałych produktów znaczący udział w eksporcie miały: wyroby czekoladowe, konserwy mięsne, filety rybne i ryby wędzone oraz soki owocowe (wykres 14).

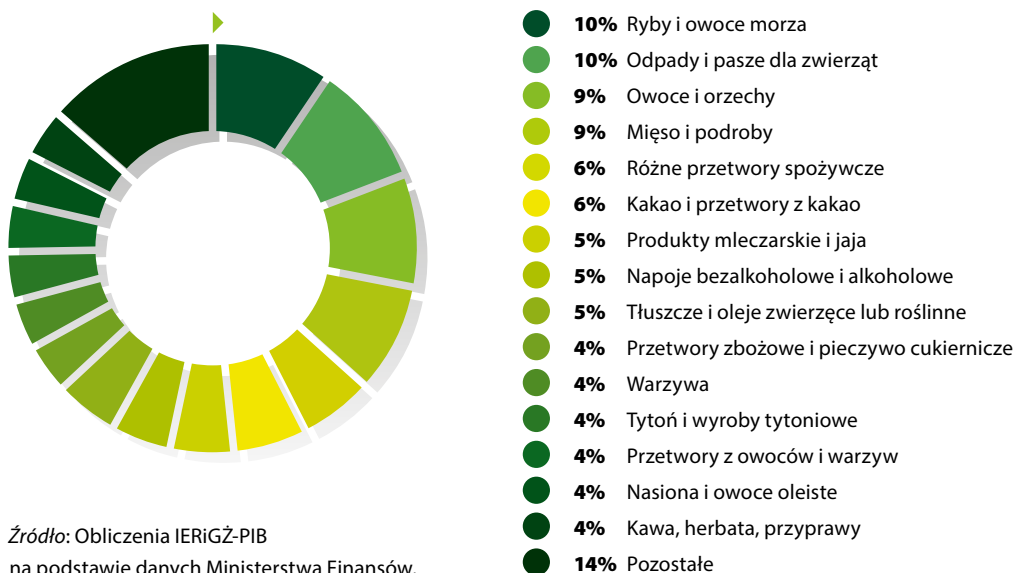
Wykres 14. Struktura towarowa polskiego eksportu rolno-spożywczego w 2018 roku [w %]

Źródło: Obliczenia IERiGŻ-PIB na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

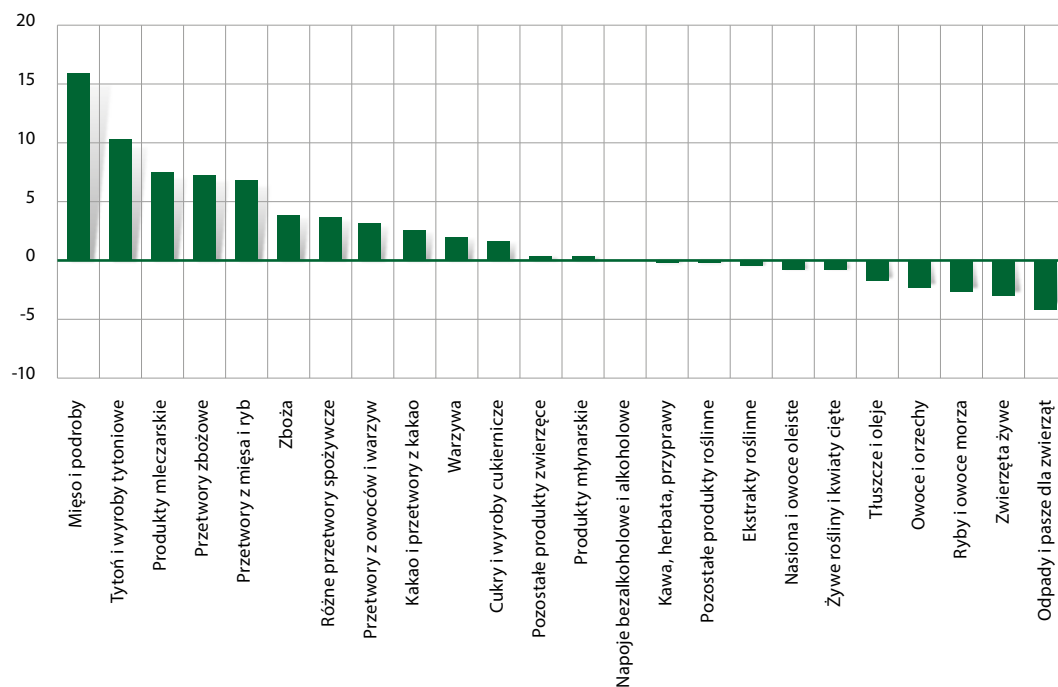
W 2018 r. produkty rolno-spożywcze do Polski importowane były głównie z Niemiec (20,9%), Holandii (8,5%), Hiszpanii (5,4%) oraz Norwegii (5,0%). Polska importowała wówczas przede wszystkim ryby i owoce morza (10%), odpady i pasze dla zwierząt (10%), owoce i orzechy (9%) oraz mięso i podroby (9%) (wykres 15).

Wykres 15. Struktura towarowa polskiego importu rolno-spożywczego w 2018 roku [w %]

Źródło: Obliczenia IERiGŻ-PIB na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

W 2018 r. w strukturze importu dominowały świeże ryby oraz filety rybne (głównie łosoś), które sprowadzano przede wszystkim z Norwegii oraz Szwecji oraz makuchy sojowe importowane z Argentyny i Brazylii. W porównaniu z 2017 rokiem import mięsa drobiowego z Ukrainy wzrósł ośmiokrotnie. W ramach umowy o wolnym handlu UE-Ukraina (DCFTA), będącej częścią Układu o stowarzyszeniu, Ukrainie przyznane zostały kontyngenty taryfowe o zerowych stawkach celnych na przywóz mięsa drobiowego do UE. Nie objęły one jednak produktów określanych jako „niestandardowe kawałki z kurcząt” – klasyfikowanych pod kodem celnym: CN 02071370 i CN 02071470. Firmy ukraińskie zaczęły wykorzystywać ten zapis jako „furtkę” do eksportu filetów z kością, które po właściwej obróbce w unijnych zakładach rozbioru mogły być wprowadzane na rynek unijny jako filet bez kości. Pozwalało to Ukrainie zwiększyć dostawy towaru na rynek UE przy jednoczesnym uniknięciu ceł KNU na filety bez kości obowiązujących poza kontyngentami taryfowymi. Sytuacja ta spowodowała konieczność renegotjacji koncesji na mięso drobiowe, przyznanych Ukrainie w ramach DCFTA. Najwyższe dodatnie saldo uzyskała Polska w obrotach produktami rolno-spożywczymi z Niemcami, Wielką Brytanią, Czechami, Francją i Włochami, natomiast deficyt w handlu z Norwegią, Argentyną, Brazylią, Hiszpanią, Chinami i Danią.

Wykres 16. Saldo obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi w 2018 roku [w mln euro]

Źródło: Obliczenia IERiGŻ-PIB na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Spośród poszczególnych grup produktów Polska największą nadwyżkę uzyskiwała w handlu mięsem i podrobami, wyrobami tytoniowymi, produktami mleczarskimi oraz przetworami zbożowymi i pieczywem cukierniczym, czyli w kategoriach, które dominują w polskim eksporcie. Deficyt występował natomiast w handlu odpadami i paszami dla zwierząt, zwierzętami żywymi oraz rybami i owocami morza (wykres 16).

Szanse i możliwości rozwoju polskiego eksportu rolno-spożywczego

Procesy globalizacyjne sprawiają, że polski przemysł spożywczy staje się częścią otwartego, ogólnoświatowego układu gospodarczego. Oznacza to, że poddawany jest silnej presji konkurencyjnej i aby móc jej sprostać, musi stale podlegać transformacji – tym bardziej, że ogólna efektywność nakładów materialnych w Polsce jest wciąż niższa niż przeciętna w UE. W dłuższej perspektywie kształtuje się niebezpieczeństwo utraty przez Polskę niektórych przewag komparatywnych w stosunku do państw „starej” Unii, a stopniowe wyrównywanie warunków kosztowych i cenowych zmusza do podjęcia działań pozwalających na konkrowanie jakością produktów rolnych i wykorzystywanie nisz rynkowych. Wyzwaniem dla współczesnych przedsiębiorstw jest budowanie i utrzymanie silnej pozycji konkurencyjnej na rynku krajowym i międzynarodowym. Wraz z poziomem rozwoju gospodarek zmieniają się warunki konkurencji wewnętrznej i zewnętrznej. W skali świata spada rola tradycyjnych czynników konkurowania opartych na kosztach i kapitale, a rośnie znaczenie czynników o charakterze jakościowym wynikających z wdrażania szeroko rozumianych innowacji. Wzmocnienie silnej pozycji konkurencyjnej na rynku krajowym i międzynarodowym zależy zatem w dużej mierze od innowacyjności polskiego sektora rolno-spożywczego, co wiąże się z posiadaniem ponadprzeciętnych zasobów i kompetencji wchodzących w skład potencjału konkurencyjnego przedsiębiorstw, doborem skutecznych strategii oraz instrumentów konkurowania.

Aby polski eksport mógł się dalej rozwijać, potrzebna jest nie tylko dywersyfikacja kierunków wywozu, zwłaszcza na rynki krajów Azji, Bliskiego Wschodu i obu Ameryk, ale także dbanie o te rynki, na których Polska jest już obecna. Opracowana w 2017 r. „Strategia promocji żywności Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi” zakłada m.in. dywersyfikację pozaunijnych rynków zbytu dla eksportu rodzimych towarów rolno-spożywczych. Zgodnie z jej założeniami polskie produkty rolno-spożywcze promowane były pod wspólnym hasłem „Poland tastes good” („Polska smakuje”).

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wraz z podległymi instytucjami podejmuje zdecydowane działania mające na celu zwiększenie możliwości dostępu polskich produktów rolno-spożywczych do rynków krajów trzecich. Działania te obejmują zarówno współpracę bilateralną, jak multilateralną. Dialog dwu- i wielostronny służy pogłębianiu współpracy pomiędzy krajami. W przypadku współpracy z krajami UE ma na celu wypracowywanie wspólnego stanowiska na rzecz osiągnięcia wspólnych celów lub rozwiązania wspólnych problemów w obszarze rolnictwa. Dialog z krajami trzecimi ma na celu przede wszystkim uzgodnienie warunków dostępu polskich produktów rolno-spożywczych do rynków krajów trzecich oraz działania informacyjno-promocyjne.

W latach 2018-2019 w ramach UE prowadzono intensywny dialog dwustronny z kluczowymi, w obszarze rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, partnerami, tj.: Francją, Hiszpanią, Litwą, Niemcami, Republiką Czeską, Słowacją, Rumunią, Wielką Brytanią, Irlandią.

W celu wspierania eksportu polskich produktów rolno-spożywczych na rynki krajów trzecich oraz z uwagi na możliwości rozwoju współpracy instytucjonalnej prowadzono rozmowy bilateralne na szczeblu kierownictwa resortu z Azerbejdżanem, Białorusią, Chinami, Gruzją, Indiami, Izraelem, Japonią, Kazachstanem, Libanem, Malezją, Mongolią, Nigerią, Tunezją, USA, Singapurem, Serbią, Sri Lanką, Ukrainą, Uzbekistanem, Wietnamem, Zjednoczonymi Emirataми Arabskimi.

W latach 2009-2019 podpisano m.in.: 5 porozumień, 15 memorandumów, 8 protokołów, 2 umowy, 5 listów intencyjnych.

Działania rządu w poszukiwaniu nowych odbiorców wspierały aktywność polskich przedsiębiorców na rynku światowym. Ograniczenia handlowe nałożone przez Rosję wzmocniły u przedsiębiorców przekonanie o potrzebie dywersyfikacji rynków zbytu w świetle wysokiego ryzyka związanego z nadmiernym uzależnieniem się od niestabilnego rosyjskiego odbiorcy. Państwo o zróżnicowanej ofercie eksportowej

i zdwersyfikowanych rynkach zbytu staje się mniej podatne na zakłócenia w relacjach z nieprzewidywalnym partnerem. Polski sektor rolno-spożywczy zdołał skutecznie zniwelować straty wywołane rosyjskimi sankcjami nie tylko dzięki zwiększeniu eksportu do UE, ale również na rynki krajów trzecich. Polscy przedsiębiorcy kolejny raz wykazali duże zdolności adaptacji swoich strategii eksportowych do niekorzystnych warunków politycznych i rynkowych.

Kolejnym wyzwaniem stojącym przed polskimi producentami będzie Brexit, szczególnie, że Wielka Brytania jest jednym z głównych importerów żywności z Polski. Zgodnie z obliczeniami IERiGŻ-PIB w przypadku twardego Brexitu (bez umowy) i wprowadzenia przez Wielką Brytanię zapowiedzianych ceł importowych najbardziej ucierpiałby polski eksport mięsa i przetworów z mięsa, a w szczególności branża drobiarska. W sytuacji, gdy z końcem stycznia 2020 r. Wielka Brytania opuści UE na mocy umowy, do końca 2020 r. (z możliwością przedłużenia) będzie obowiązywać okres przejściowy, w czasie którego Wielka Brytania pozostanie nadal częścią wspólnego rynku, czyli zachowany zostanie swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i pracowników. W okresie tym powinna zostać wynegocjowana umowa określająca przyszłe relacje gospodarcze Unii Europejskiej z Wielką Brytanią.

Ponadto równoległe do procesu Brexitu, zakończone zostały negocjacje umowy o wolnym handlu UE-MERCOSUR, co dodatkowo zwiększa niepewność sektora mięsnego. Kraje MERCOSUR należą bowiem do największych producentów i eksporterów wołowiny i mięsa drobiowego na świecie. W tej sytuacji bardzo ważne będą nie tylko szczegółowe ustalenia w zakresie przyznania koncesji taryfowych krajom MERCOSUR, w tym Brazylii, w dostępie do rynku UE, już bez Wielkiej Brytanii, ale także dalsze relacje handlowe między UE a Wielką Brytanią.

OBSZARY WIEJSKIE W POLSCE

Obszary wiejskie stanowią około 93% powierzchni Polski. Instytut Geografii PAN przypisuje obszarom wiejskim w Polsce następujące cechy:

- specyficzny otwarty krajobraz,
- stosunkowo niska gęstość zaludnienia,
- przewaga ludności związanej z gospodarką rolną i leśną
- tradycyjny styl życia,
- rzadka zabudowa i rozproszone osadnictwo.

Obszary wiejskie charakteryzuje duża różnorodność pod względem zarówno stanu środowiska naturalnego, jak i poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Jedną z podstawowych cech wiejskiej sieci osadniczej jest wysoki stopień rozdrobnienia. Wsie liczące mniej niż 200 mieszkańców stanowią około 45% ogółu miejscowości w Polsce, a mieszka w nich około 15% ludności wiejskiej. Średnia wielkość wsi w Polsce wynosi 260 mieszkańców i waha się od 120 w woj. podkarpackim do 650 w woj. śląskim. Istnieje także duże zróżnicowanie jednostek osadniczych wewnątrz poszczególnych województw, z gminami z dużymi jednostkami osadniczymi często sąsiadującą gminy o znacznie rozdrobnionej sieci osadniczej. Bardzo zróżnicowana jest również liczba miejscowości w poszczególnych gminach: od 2 w gminie Zawadzkie, woj. opolskie do 82 w gminie Bartoszyce w woj. warmińsko-mazurskim.

Liczba wsi na km² powierzchni całkowitej kształtuje się na poziomie 18 i waha się od 11 w woj. lubuskim do 29 w woj. łódzkim (przeważają wsie do 100 mieszkańców). Wskaźnik liczby jednostek osadniczych na 100 ha użytków rolnych oscyluje od 23 w woj. podkarpackim do 42 w woj. łódzkim.

Występuje istotna zależność struktury wiejskiej sieci osadniczej i zaludnienia od warunków naturalnych. Na terenach z przewagą żyzniejszych gleb przy dużym udziale użytków rolnych oraz korzystnej konfiguracji terenu występują duże wsie. Natomiast tereny, na których dominują gleby słabej jakości oraz znaczne obszary lasów i wód, charakteryzują się rozproszonym i rozdrobnionym osadnictwem wiejskim.

Od początku lat dziewięćdziesiątych na obszarach wiejskich pod wpływem czynników politycznych, ekonomicznych, globalnych następują znaczne pozytywne zmiany struktury społeczno-zawodowej, poziomu zamożności oraz wykształcenia. Wyrazem tych zmian jest postępujący proces dezagrarnizacji polskiej wsi. Znaczenie rolnictwa, chociaż ciągle jest ono ważnym elementem struktury społeczno-zawodowej wsi, maleje. Na przełomie XX i XXI wieku udział utrzymujących się głównie z rolnictwa spadł o połowę. Udział osób utrzymujących się głównie z rolnictwa w strukturze zawodowej wsi wynosi około 27%, podobnie jak przedstawiciele klasy średniej, ponad 45% mieszkańców wsi stanowią robotnicy.

Zmiany następujące na wsi polskiej powodują, że przewartościowuje się sposób myślenia o wsi. Wieś coraz częściej przestaje być postrzegana jak miejsce wyłącznie produkcji żywności. Dzięki polityce państwa, rozwojowi samorządności wiejskiej, aktywności społeczności wiejskich według wielu socjologów wieś w niedalekiej przyszłości stanie się miejscem do życia i pracy nie gorszym, a pod wieloma względami lepszym niż miasto, zapewniając swoim mieszkańcom porównywalne szanse edukacyjne i zawodowe jak zamieszkałym w mieście. Mimo pozytywnych zmian rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich jest niższy od obszarów miejskich. Istotne znaczenie dla dalszego postępu gospodarczego i cywilizacyjnego wsi będzie miał rozwój infrastruktury. Infrastruktura jako przestrzenny zbiór urządzeń i instytucji, warunkujących sprawne funkcjonowanie obiektów produkcyjnych i gospodarstw domowych, odgrywa szczególną rolę w rozwoju przestrzeni układów lokalnych. Wpływa na kształtowanie kapitału ludzkiego, społecznego i kulturowego, możliwości rozwoju inicjatyw gospodarczych i przyciąganie kapitału z zewnątrz, szanse modernizacji wzrostu produkcji rolniczej, życia mieszkańców oraz kształtowanie wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Warunkuje również możliwość postępu cywilizacyjnego i zwiększenie spójności terytorialnej. Usługi z zakresu infrastruktury świadczą sektory publiczny, prywatny, pozarządowy i mieszany (publiczno-prywatny, publiczno-pozarządowy). W Polsce nadal największą rolę w ich rozwoju odgrywa sektor publiczny. Podstawowymi podmiotami własności infrastruktury pozostają samorządy terytorialne. Infrastruktura jest klasyfikowana jako: techniczna, ekonomiczna, społeczna, instytucjonalna, innowacyjna. Choć znaczenie czynników niematerialnych jest duże i rośnie, infrastruktura techniczna i społeczna pozostają najważniejszym elementem endogenicznego rozwoju regionu.

Infrastruktura techniczna bardziej niż społeczna wpływa na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Ta druga jednak, oddziałując na warunki życia i pracy ludzi, stymuluje wiele pośrednich zmian gospodarczych i przyczynia się do trwałego rozwoju, tworząc znaczną liczbę miejsc pracy dla społeczności lokalnych. Wieś generalnie nie dysponuje kapitałem potrzebnym dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Szanse napływu kapitału poprzez transfery środków publicznych unijnych i krajowych stworzyła akcesja Polski do UE. Transfery publiczne są istotnym narzędziem zmniejszającym dysproporcje rozwojowe pomiędzy miastem a wsią i między gminami poprzez stworzenie instrumentów finansowych wspierających infrastrukturę. Instrumentarium wsparcia gmin są obecnie trzy duże programy unijne: RPO, PROW i POKL oraz instrumenty finansowe tworzone przez samorządy wojewódzkie.

Infrastruktura wodno-kanalizacyjna na obszarach wiejskich

Zaopatrzenie wiejskich jednostek osadniczych w wodę stanowi jeden z głównych wyznaczników stanu infrastruktury technicznej obszarów wiejskich oraz możliwości ich dalszego społeczno-ekonomicznego rozwoju. Priorytetowe znaczenie powszechnego dostępu do wody wiąże się z jej uniwersalną funkcją w zaspokajaniu podstawowych potrzeb ludności oraz z jej niezbędnością przy podejmowaniu wszelkiej działalności gospodarczej. W odniesieniu do gospodarstw domowych, wyposażenie w bieżącą wodę stanowi nie tylko wymóg w stworzeniu właściwych warunków sanitarno-higienicznych i bytowych, ale przekłada się na stan zdrowia ludności.

Zaopatrzenie w wodę jest także niezbędne przy pracach rolniczych, w tym zwłaszcza produkcji zwierzęcej i usprawnia proste prace gospodarcze.

Brak stałego dostępu do bieżącej wody ogranicza możliwości podjęcia działalności pozarolniczej, której usytuowanie na terenach wiejskich nabiera coraz większego znaczenia dla żywotności wiejskich miejscowości i zachowania istniejącej sieci osadniczej.

Na koniec 2018 r. w Polsce istniało 248 671,70 km sieci wodociągowej, z czego w roku 2018 wykonano 2 819,42 km. Długość sieci kanalizacyjnej wynosiła 97 876,78 km, w roku 2018 wykonano 3 357,65 km sieci. Najdłuższą sieć wodociągową posiada województwo mazowieckie – 37 026,28 km sieci, natomiast najkrótszą województwo lubuskie – 5 220,16 km sieci. Z kolei województwo podkarpackie posiada najdłuższą sieć kanalizacyjną wynoszącą 13 640,87 km, podczas gdy w województwie podlaskim znajduje się jedynie 1 738,87 km sieci.

Na koniec 2018 r. stopień zwodociągowania, liczony jako stosunek liczby przyłączy wodociągowych do liczby budynków mieszkalnych, wyrażony w % wyniósł 83,13% (w 2017 r. stopień zwodociągowania wyniósł 82,88%), natomiast stopień skanalizowania, wyrażony jako stosunek liczby przykanalików do liczby budynków mieszkalnych, wyniósł 36,95 % (w 2017 r. stopień skanalizowania wyniósł 36,22%). W pięciu województwach (kujawsko-pomorskie, łódzkie, lubuskie, opolskie, wielkopolskie) wskaźnik zwodociągowania przekracza 90%, natomiast w dwóch województwach (podkarpackie, małopolskie) procent zwodociągowania wynosi poniżej 70%.

Zdecydowanie mniejszy postęp dokonał się w dostępie do infrastruktury kanalizacyjnej. Najwyższy osiągnięty wskaźnik skanalizowania wyniósł 55,59% (woj. podkarpackie) oraz 55,18% (woj. pomorskie), natomiast w trzech województwach wskaźnik skanalizowania wyniósł ok. 20 % (lubelskie 19,13%, podlaskie 19,54%, łódzkie 20,88%).

Ocena stopnia zwodociągowania i skanalizowania jest trudna. Nie wszędzie bowiem zastosowanie infrastruktury sieciowej jest możliwe, ponadto nie zawsze jest najlepszym rozwiązaniem, zarówno ze względów technicznych, jak i ekonomicznych.

W ostatnich latach stale rośnie wyposażenie gospodarstw domowych w indywidualne systemy oczyszczania ścieków. Największą liczbę indywidualnych oczyszczalni ścieków w roku 2018 wybudowano w województwie wielkopolskim – 2665 szt. oraz w województwie łódzkim – 2099 szt., natomiast najmniej w województwie opolskim – 386 szt.

Szkoły rolnicze prowadzone przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Szkoły rolnicze to nie tylko wyrównywanie szans edukacyjnych mieszkańców obszarów wiejskich, to przede wszystkim wdrażanie nowoczesnej wiedzy w rolnictwie, odpowiedź na aktualne potrzeby gospodarcze, zwiększenie konkurencyjności polskiego rolnictwa czy podtrzymanie tradycji i kultury wsi. Z tych powodów jednym z głównych priorytetów Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi jest rozwój oświaty rolniczej.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi jest organem prowadzącym i sprawującym nadzór pedagogiczny nad łącznie 53 zespołami szkół rolniczych, które tworzą Sieć Szkół Rolniczych. W celu wzmocnienia rangi kształcenia rolniczego w procesie rozwoju rolnictwa i wsi kontynuowane są rozmowy z jednostkami samorządu terytorialnego dotyczące przejęcia kolejnych szkół rolniczych. Przejęcie szkoły rolniczej jest działaniem dobrowolnym. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi w prowadzonych

postępowaniach kieruje się głównie racjonalnością funkcjonowania sieci szkół rolniczych. Założeniem jest również, aby szkoły te aktywnie uczestniczyły w upowszechnianiu działań PROW na lata 2014-2020 wśród swoich uczniów jako przyszłych potencjalnych beneficjentów. Oferta edukacyjna szkół resortowych jest zróżnicowana, młodzież ma możliwość wyboru różnych kierunków kształcenia, począwszy od typowo związanych z szeroko rozumianym rolnictwem, ogrodnictwem, pszczelarstwem, mechanizacją rolnictwa z elementami agrotechniki, weterynarii, a także z zakresu energetyki odnawialnej, przetwórstwa ryb, branży gastronomicznej. Baza dydaktyczna tych szkół jest systematycznie unowocześniana i modernizowana, Szkoły rolnicze aktywnie współpracują z instytutami badawczymi, agencjami podległymi MRiRW, ośrodkami doradztwa rolniczego, uczelniami wyższymi o profilu rolniczym oraz innymi jednostkami organizacyjnymi zajmującymi się szeroko pojętą działalnością na rzecz rolnictwa i gospodarki żywnościowej. W większości szkół rolniczych funkcjonują centra kształcenia ustawicznego, które organizują głównie kwalifikacyjne kursy zawodowe umożliwiające osobom dorosłym zdobywanie poszczególnych kwalifikacji zawodowych przewidzianych w danym zawodzie, a także inne formy kursów umożliwiających uzyskanie i uzupełnianie wiedzy niezbędnej do prowadzenia nowoczesnego gospodarstwa rolnego.

Gospodarstwa opiekuńcze

Poprawa dostępności usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne uznana została za jeden z celów *Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030) (SOR)*. Jego realizacja ma się odbywać między innymi poprzez wsparcie dla rozwoju rolnictwa społecznego jako innowacyjnego podejścia, łączącego rolnictwo wielofunkcyjne i usługi społeczne/opiekę zdrowotną na poziomie lokalnym (możliwość dywersyfikacji dochodów rolników połączona z ofertą usług socjalnych dla mieszkańców obszarów wiejskich z wykorzystaniem szeroko rozumianych zasobów rolnych i wiejskich). W związku z powyższym MRiRW odpowiada za realizację projektu ujętego w SOR pn. *Gospodarstwo otwarte na ludzi*, który jest komponentem w projekcie strategicznym pn. *(NIE)samodzielni*, za który odpowiada Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Celem projektu *Gospodarstwo otwarte na ludzi* jest ułatwienie dostępu do przystępnych cenowo oraz wysokiej jakości usług społecznych, poprzez zbudowanie i wdrożenie usługi opiekuńczej dla osób niesamodzielnych, realizowanej w wiejskim gospodarstwie domowym (gospodarstwie opiekuńczym). Inicjatywa wpisuje się w proces deinstytucjonalizacji pomocy społecznej, polegający na przejściu od opieki instytucjonalnej do usług świadczonych w lokalnej społeczności, a także w proces dywersyfikacji dochodów rolniczych poprzez wykorzystanie potencjału gospodarstw rolnych i kapitału ludzkiego wiejskiego gospodarstwa domowego do realizacji funkcji społecznych, w tym wypadku opiekuńczych. Powstawanie gospodarstw opiekuńczych będzie sprzyjać podnoszeniu jakości życia na obszarach wiejskich. Będzie to miało znaczenie nie tylko dla osób wymagających bezpośredniego wsparcia, ale także dla opiekunów osób niesamodzielnych, którzy nierzadko muszą zrezygnować z tego powodu z kariery zawodowej. Urzeczywistnienie w praktyce idei rolnictwa społecznego będzie sprzyjać ponadto zwiększaniu roli, jaką odgrywają rolnicy w swoich społecznościach lokalnych oraz kształtowaniu pozytywnego wizerunku całego sektora rolniczego w Polsce. Bezpośrednim realizatorem projektu jest Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, a w projekt włączone są Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego.

Przedsiębiorczość na terenach wiejskich

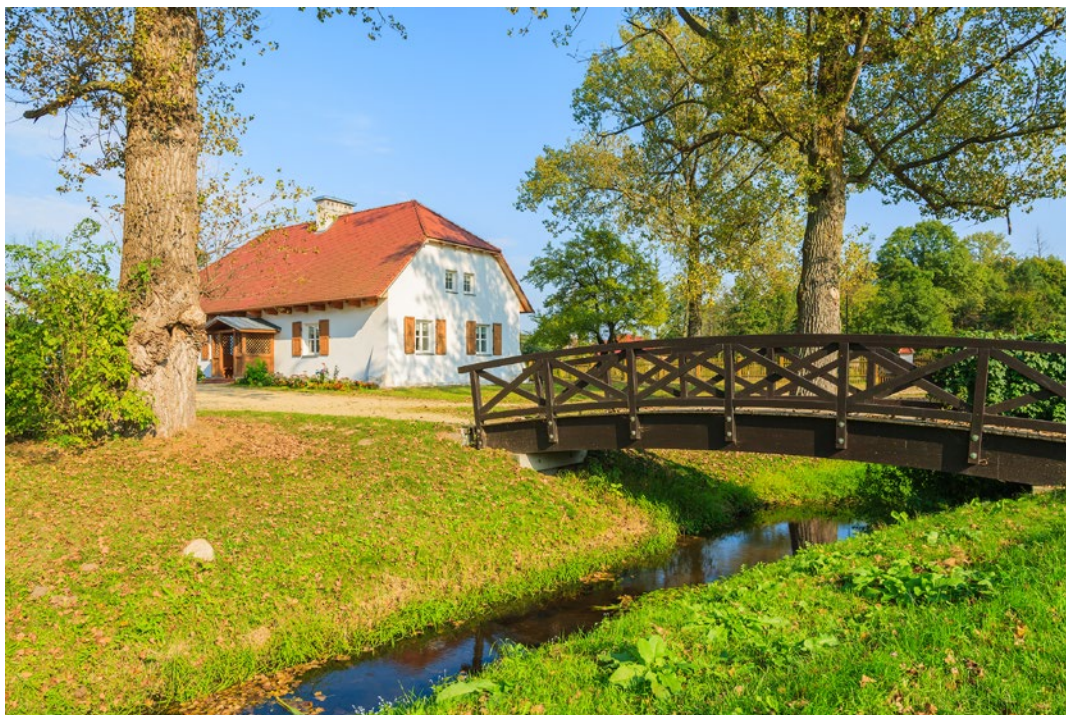
Według Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego w 2018 r. do krajowego rejestru REGON było wpisanych 4 365 tys. podmiotów gospodarki narodowej (w 2017 r. 4 309 tys.), z czego 885 tys. zarejestrowało działalność gospodarczą w gminach wiejskich (w 2017 r. – 847 tys.), co stanowiło 20% podmiotów gospodarki narodowej wpisanych ogółem do rejestru REGON.

W 2018 roku ok. 97% podmiotów gospodarki narodowej prowadzących działalność gospodarczą w gminach wiejskich należało do sektora prywatnego – podmioty sektora publicznego stanowiły natomiast 2,5%. W strukturze sektora prywatnego, według form prawnych na obszarach wiejskich, największy odsetek w 2018 roku stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (80%). W następnej kolejności pod względem liczebności uplasowały się spółki (6%) oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne (4%). Według kryterium liczby pracujących zdecydowaną większość podmiotów gospodarki narodowej na obszarach wiejskich stanowiły osoby fizyczne zatrudniające do 9 osób.

Biorąc pod uwagę rodzaj działalności prowadzony przez podmioty gospodarki narodowej funkcjonujące na terenach wiejskich w podziale na sekcje PKD 2007 w 2018 r. najwięcej podmiotów zajmowało się handlem detalicznym i hurtowym (odpowiednio 13% i 5%) oraz handlem i naprawą pojazdów samochodowych (5%). Kolejne miejsce pod względem liczebności zajmowały podmioty prowadzące działalność budowlaną (18%), zajmujące się przetwórstwem przemysłowym, w tym produkcją wyrobów z drewna, mebli, wyrobów metalowych, artykułów spożywczych i odzieży (11%), transportem i gospodarką magazynową (7%) oraz prowadzącą działalność związaną z rolnictwem, włączając działalność usługową i leśnictwo (4%).

Turystyka wiejska i agroturystyka

Obszary wiejskie odgrywają znaczącą rolę w polskim sektorze turystycznym. Skupiają one w Polsce większość zasobów turystycznych: przyrodniczych i kulturowych. Natomiast dzięki dostępności komunikacyjnej wyróżniają się dużym potencjałem do uprawiania aktywnych form rekreacji w naturalnym krajobrazie (np. turystyka rowerowa, konna czy wodna).

Turystyka wiejska, w tym agroturystyka, ma istotny wpływ na poprawę jakości życia i dywersyfikacji gospodarczej na terenach wiejskich. Wpływa na wzrost popytu na produkty rolno-spożywcze w miejscowościach

turystycznych, podtrzymuje folklor, wymusza inwestycje. Sprzyja również pobudzaniu aktywności środowisk i stymulowaniu współpracy, wykorzystując wartości związane ze specyfiką społeczną, kulturą i przyrodniczą wsi.

Potencjał obszarów wiejskich tworzą zarówno walory naturalne, jak i walory kulturowe, których najważniejszym przejawem jest „wiejski charakter”. Ma to swoje odzwierciedlenie w bardzo bogatej ofercie turystyki wiejskiej dostosowanej do różnych grup klientów. Wśród niej dostępne są unikatowe produkty turystyczne, zróżnicowane i atrakcyjne cenowo.

Turystyczne zasoby recepcyjne na obszarach polskiej wsi obejmują obiekty zaliczane do zakwaterowania: zbiorowego (18 rodzajów obiektów noclegowych) i indywidualnego (zazwyczaj kwatery agroturystyczne, pokoje gościnne i domy letniskowe). W 2018 r. średnio w Polsce na 100 km² przypadało 3,5 turystycznych obiektów noclegowych (posiadających 10 lub więcej miejsc noclegowych). Wśród turystycznych obiektów noclegowych w Polsce dominują obiekty hotelowe, stanowiące 37,7% ogółu obiektów. Kolejną znaczącą grupę stanowią pokoje gościnne i kwatery agroturystyczne (27,5% wszystkich obiektów w kraju). Największy ich udział w bazie noclegowej odnotowano w województwach: pomorskim (41,4%), małopolskim (35,2%), zachodniopomorskim (34,4%) i podlaskim (29,2%).

W 2018 r. działalność agroturystyczną w Polsce prowadziło ponad 8 tysięcy gospodarstw. Prawie 40% funkcjonujących gospodarstw agroturystycznych w Polsce znajduje się w województwach: małopolskim, podkarpackim i warmińsko-mazurskim.

W ciągu całego 2018 roku z noclegów w „małych” obiektach skorzystało 662,6 tys. turystów, wśród których 9,4% stanowili turyści zagraniczni, głównie z Niemiec i Ukrainy. Pokoje gościnne i kwatery agroturystyczne są w dużej mierze obiektami sezonowymi, dlatego najczęściej turystów nocowało w nich w miesiącach wakacyjnych (lipiec i sierpień). Obiekty „małe” oferowały łącznie 58,7 tys. miejsc noclegowych, w tym w pokojach gościnnych 33,3 tys., a w kwaterach agroturystycznych 25,4 tys. Miejsca całoroczne stanowiły 40,1% miejsc

noclegowych. Polskie gospodarstwa agroturystyczne oferują głównie (w 70-80%) zakwaterowanie w pokojach (kwaterach) gościnnych, w znacznie mniejszym stopniu w samodzielnych mieszkaniach i domach oraz na polach namiotowych. Średnio jeden obiekt agroturystyczny liczy 5 pokoi z 10 miejscami noclegowymi. Turystyczna oferta, poza noclegami czy możliwościami uczestniczenia w codziennym życiu rolnika, daje także możliwość aktywnego wypoczynku np. uprawiania sportu, wędkarstwa itp. Promowana jest ekologiczna żywność oraz produkty regionalne i tradycyjne.

POLITYKA W ZAKRESIE WSPARCIA WSI I ROLNICTWA

Od piętnastu lat sektor rolny i obszary wiejskie w Polsce objęte są mechanizmami Wspólnej Polityki Rolnej UE. Obok dostępu do ogromnego rynku wewnętrznego UE systemy wsparcia przewidziane w ramach WPR odgrywają kluczową rolę w procesie przekształceń i rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej. W żadnym innym regionie świata sektor rolny i rozwój obszarów wiejskich nie są tak wszechstronnie wspierane jak w Unii Europejskiej. Środki publiczne wydatkowane są bowiem zarówno na cele związane z funkcjonowaniem gospodarstw rolnych i gospodarki wiejskiej, jak i na cele związane z ochroną przyrody i klimatu, zapewniając tym samym podstawy do trwałego i zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. Przewidywalny system wsparcia funkcjonujący w ramach WPR, planowany z góry na okres kilku lat zgodnie z interwałami wieloletnich ram finansowych UE, pozytywnie oddziaływał również na stabilność krajowej bazy surowcowej dla polskiego przemysłu spożywczego. W rezultacie, w stosunkowo krótkim czasie, Polska stała się jednym z ważniejszych eksporterów żywności w Unii Europejskiej. Z drugiej strony, takie czynniki jak stosunkowo niska produktywność, wolne tempo przeobrażeń strukturalnych, szczególnie w odniesieniu do struktury obszarowej gospodarstw rolnych, a także ograniczone wsparcie dla działań o charakterze innowacyjnym ograniczały perspektywy wzmocnienia potencjału konkurencyjnego polskiego rolnictwa. Uzyskanie dostępu do jednolitego rynku europejskiego wiązało się z koniecznością sprostania wysokim wymogom UE w zakresie bezpieczeństwa i jakości żywności. Koszty modernizacji gospodarstw i zakładów zajmujących się przetwórstwem żywności w dużej części finansowane były z funduszy przedakcesyjnych, m.in. z funduszu SAPARD. Z funduszy przedakcesyjnych finansowane były również koszty przygotowań administracji do wdrażania WPR po uzyskaniu członkostwa (m.in. budowa IACS – Zintegrowanego Systemu Administracji i Kontroli). Warto przypomnieć, że Polska przystąpiła do UE w momencie, gdy następowały istotne przeobrażenia w systemie i rodzajach wsparcia w ramach WPR. Zgodnie z warunkami określonymi w traktacie akcesyjnym, polscy rolnicy w pierwszych latach członkostwa otrzymywali część dopłat bezpośrednich (25% w 2004 r., 30% w 2005 r., 35% w 2006 r. poziomu płatności przysługujących rolnikom w krajach tzw. starej UE; stawki te w ramach mechanizmu *phasing-in* wzrastały stopniowo w kolejnych latach, tak by w 2013 roku osiągnąć 100%). Polski rząd wynegocjował równocześnie możliwość przyznawania rolnikom uzupełniających płatności bezpośrednich. Płatności te finansowane były częściowo ze środków na politykę rozwoju obszarów wiejskich (w pierwszych trzech latach członkostwa) oraz z budżetu krajowego. W rezultacie system obsługi dopłat bezpośrednich w Polsce wymagał znacznego zaangażowania ze strony administracji. Równocześnie każda kolejna reforma WPR oznaczała nowy zestaw wymogów i zasad, do których dostosować musiały się zarówno gospodarstwa rolne, jak i agencje płatnicze oraz kontrolne odpowiedzialne za wdrażanie WPR. Zmiany wprowadzane do WPR w okresie po uzyskaniu przez Polskę członkostwa w UE zorientowane były na zwiększanie rynkowej orientacji polityki. Polskie rolnictwo objęte zostało więc polityką, która istotnie różniła się od polityki wdrażanej w poprzednich dekadach w tzw. starych państwach członkowskich UE. Zlikwidowane zostały refundacje wywozowe, które w największym stopniu zniekształcały handel rolno-spożywczy z krajami trzecimi. Ograniczony został również istotnie zakres interwencji na poszczególnych rynkach rolnych. W zamian zwiększono znaczenie bezpośrednich transferów wspierających dochody rolnicze. Obecnie WPR kładzie nacisk na płatności, które nie są powiązane z produkcją (nie zależą od konkretnych rodzajów produkcji). Pozwala to producentom rolnym bardziej elastycznie reagować na sygnały rynkowe. Równocześnie, w ramach zasady wzajemnej zgodności, beneficjenci płatności bezpośrednich zobowiązani są do spełnienia określonych norm dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska i wymogów w zakresie zarządzania. Znaczenie działań na rzecz środowiska w ramach WPR wzrasta w kolejnych okresach programowania. Obecnie instrumenty te funkcjonują w ramach obu filarów WPR. Pierwszy filar wspiera dochody

rolnicze i w ograniczonym stopniu rynki rolne, natomiast drugi wspiera rozwój obszarów wiejskich. Dalsze zwiększenie roli płatności powiązanych z ochroną środowiska i klimatu planowane jest również w ramach obecnie dyskutowanej reformy WPR. Polskie rolnictwo objęte było dotąd wsparciem z budżetu UE i budżetu WPR w ramach trzech okresów programowania: 2004-2006, 2007-2013 oraz 2014-2020.

Obecnie Polska jest jednym z głównych beneficjentów netto budżetu WPR w UE. We wszystkich latach analizowanego okresu 2004-2018 wypłaty z budżetu WPR na rzecz Polski były wyższe od wpłat Polski do budżetu WPR. W ciągu pierwszych czterech lat obecnej perspektywy finansowej UE (2014-2020) średnie saldo netto Polski w obszarze WPR było najwyższe w UE-28. Porównując obecne saldo z saldem z pierwszych trzech lat okresu członkostwa w UE (328 mln euro średnio na rok w latach 2004-2006), widać, że dodatni bilans Polski w obszarze WPR wzrósł prawie dziesięciokrotnie.

Poziom wsparcia polskiego rolnictwa w relacji do PKB jest ponad dwukrotnie wyższy niż przeciętnie w UE. Większość państw o wyższym niż średni poziomie wsparcia krajowego kierowanego do rolnictwa to państwa, które stały się członkami UE w 2004 roku lub później. Poziom pomocy krajowej w relacji do PKB zależy od szeregu różnych czynników, w tym m.in. od udziału rolnictwa w PKB, poziomu wsparcia ze środków UE i specyfiki potrzeb sektora rolnego w danym kraju.

Płatności bezpośrednie

Najważniejszym rodzajem transferów do polskiego rolnictwa są płatności bezpośrednie. Zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającym przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej oraz uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 oraz ustawą z dnia 5 lutego 2015 r. o płatnościach w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, w Polsce w 2018 r. i 2019 r. funkcjonują następujące rodzaje płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego:

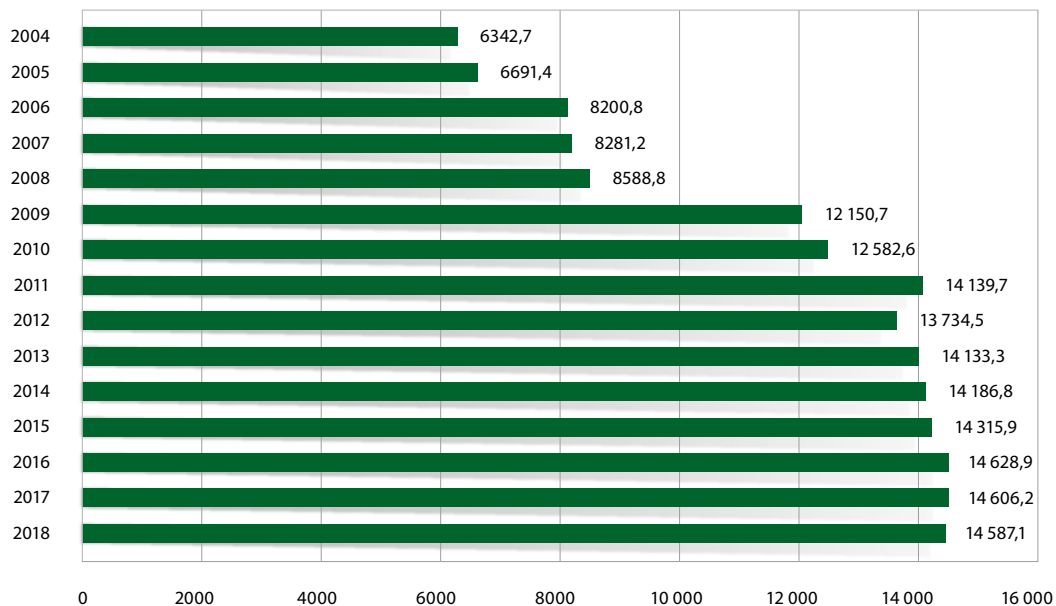
1. jednolita płatność obszarowa,
2. płatność z tytułu praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska (tzw. płatność za zazielenienie),
3. płatność dodatkowa (redystrybucyjna),
4. płatność dla młodych rolników,
5. płatności związane z produkcją do: bydła, krów, owiec, kóz oraz do powierzchni uprawy: truskawek, chmielu, buraków cukrowych, ziemniaków skrobiowych, pomidorów, roślin strączkowych na ziarno, roślin pastewnych, lnu i konopi włóknistych,
6. przejściowe wsparcie krajowe (płatności do tytoniu).

W budżecie Unii Europejskiej na lata 2014-2020 na realizację płatności bezpośrednich w Polsce przewidziano kwotę ogółem ok. 21,15 mld EUR. W celu zwiększenia stawek płatności bezpośrednich do poziomu zbliżonego do średniej w Unii Europejskiej, Polska skorzystała z możliwości przesunięcia 25% środków II filaru na lata 2015-2020 do I filaru na lata 2014-2019. Oznacza to wzrost koperty płatności bezpośrednich o 2,34 mld EUR do ok. 23,5 mld EUR. Dodatkowo w Polsce stosowane jest przejściowe wsparcie krajowe w formie płatności do tytoniu, finansowane z budżetu krajowego

W latach 2018 i 2019 o płatności bezpośrednie ubiegało się po ok. 1,32 mln polskich rolników. W okresie od maja 2004 roku do sierpnia 2019 roku polscy rolnicy otrzymali łącznie w dopłatach bezpośrednich ok. 177 mld zł (ARiMR, 2019).

Wykres 17. Kwota zrealizowanych przez ARiMR płatności bezpośrednich w Polsce za lata 2004-2018 (w mln PLN)

Źródło: Dane ARiMR z 31.08.2019 r.

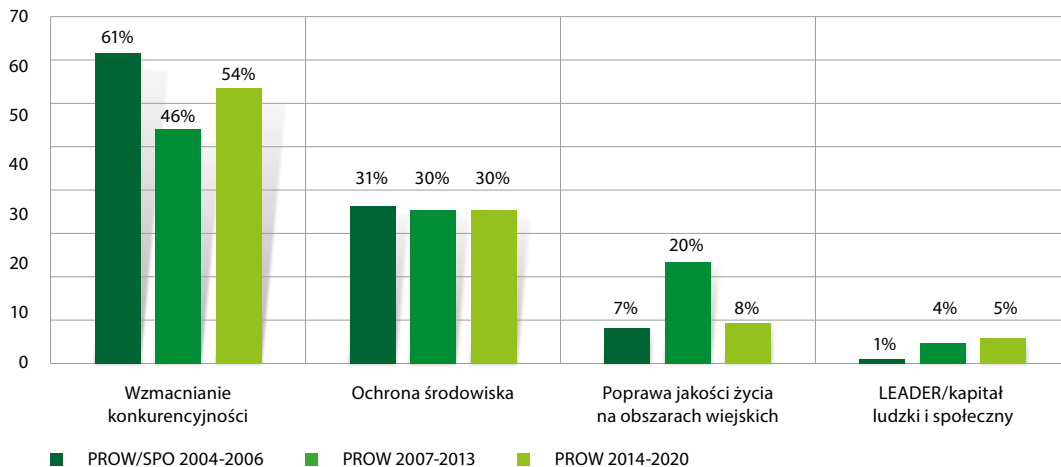
Płatności bezpośrednie są to transfery, które w sposób bezpośredni wspierają dochody rolnicze. Ich uzyskanie wiąże się z koniecznością spełniania określonych wymogów, m.in. w zakresie utrzymania ziemi w dobrej kulturze rolnej. Rolnicy mogą jednak swobodnie decydować o sposobach ich wykorzystania. Prowadzone w różnych ośrodkach naukowych m.in. w Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu, Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej PIB badania kierunków rozdysponowania dochodów rolniczych wskazują, że dopłaty bezpośrednie w gospodarstwach towarowych wykorzystywane są na cele rolnicze, związane zarówno z finansowaniem bieżącej działalności, jak i ze wzmacnianiem potencjału produkcyjnego gospodarstw. Szczególnie w przypadku gospodarstw największych (zarówno pod względem obszarowym, jak i wielkości ekonomicznej) dopłaty bezpośrednie stanowiły ważne źródło finansowania działalności operacyjnej i inwestycyjnej. W gospodarstwach najmniejszych, o powierzchni do 5 ha użytków rolnych, środki z dopłat bezpośrednich przeznaczane były głównie na zaspakajanie wydatków bieżących i konsumpcję.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) został opracowany na podstawie przepisów Unii Europejskiej, w szczególności rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 oraz aktów delegowanych i wykonawczych Komisji Europejskiej. Celem głównym PROW 2014-2020 jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. Program realizuje wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020.

Jest jednocześnie zaktualizowaną w oparciu o zmieniające się potrzeby i wyzwania kontynuacją wcześniejszych programów. (wykres 18)

Wykres 18. Struktura wydatków w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w okresach budżetowych

Źródło: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk za: OECD *Przeglądy polityk rozwoju obszarów wiejskich: Polska 2018*.

Cele PROW 2014-2020 obejmują:

1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich.
2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych.
3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.
4. Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem.
5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym.
6. Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Łączny budżet przeznaczony na realizację PROW 2014-2020 wynosi ponad 13,6 mld euro (w tym środki UE blisko 8,7 mld euro oraz krajowe środki publiczne przeszło 4,9 mld euro). Środki te wykorzystywane są m.in. na rzecz rozwoju gospodarstw, wzmacniania przedsiębiorczości, rozwoju terytorialnego, transferu wiedzy i innowacji, wsparcia jakości produkcji oraz ochrony ekosystemów i efektywnego gospodarowania zasobami naturalnymi.

Dużą rolę w realizowanym PROW przypisuje się działaniom rolno-środowiskowo-klimatycznym. W ramach PROW 2014-2020 od 2015 roku realizowane jest działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne, które ma na celu promowanie praktyk rolniczych przyczyniających się do ochrony gleb, wód, klimatu, cennych siedlisk przyrodniczych i zagrożonych gatunków ptaków, zagrożonych zasobów genetycznych roślin uprawnych i zwierząt gospodarskich, a także ochrony różnorodności krajobrazu. Do końca sierpnia 2019 r. w ramach budżetu tego działania wsparto 93,7 tys. gospodarstw realizujących zobowiązania na powierzchni 1,55 mln ha. Ponadto w ramach pakietu 7 wsparciem objęto ok. 94 tys. sztuk zwierząt.

Płatności do obszarów charakteryzujących się ograniczeniami naturalnymi (ONW) realizowane są w Polsce

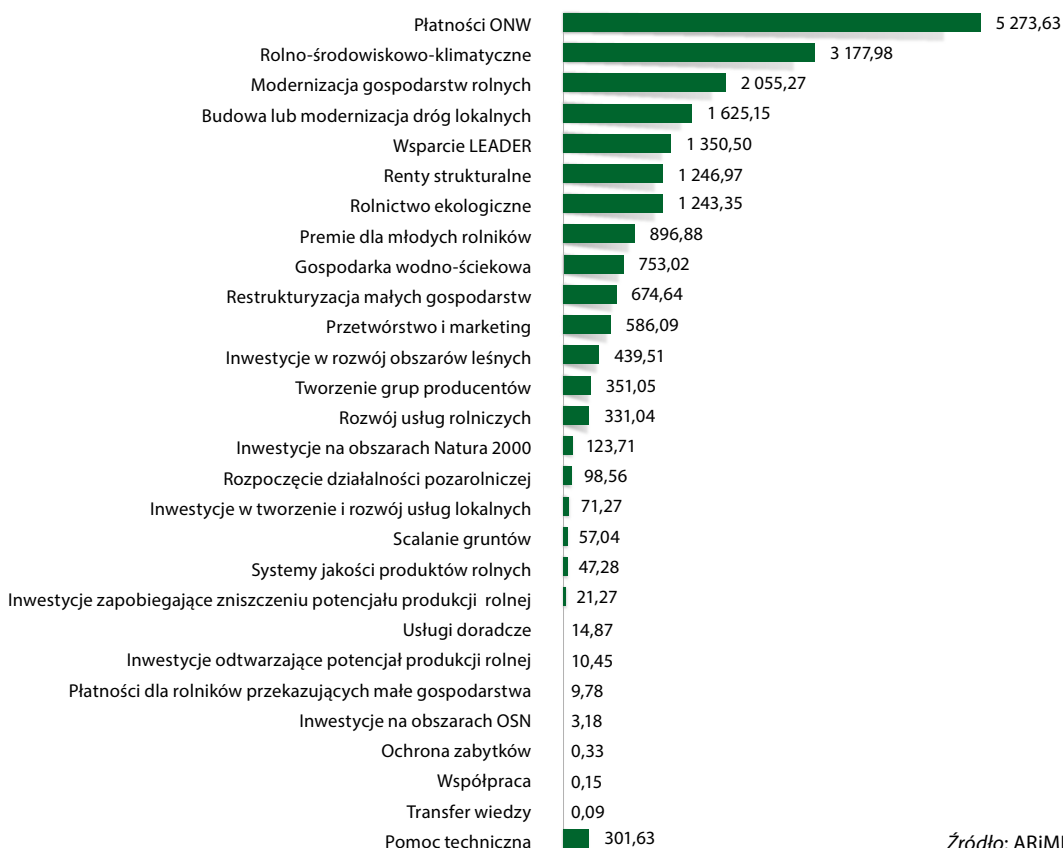
od 2004 r. W ramach PROW 2014-2020 wdrażane są poprzez działanie płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami. Realizacja tego działania ma ułatwić rolnikom kontynuowanie rolniczego użytkowania ziemi, a także umożliwić zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich oraz utrzymanie i promowanie zrównoważonych systemów działalności rolniczej na tych terenach. W efekcie wsparcie to będzie wpływało na utrzymanie żywotności obszarów wiejskich i na zachowanie różnorodności biologicznej.

W 2018 r. obszary ONW, do których możliwe było przyznanie wsparcia, stanowiły ponad 59% powierzchni użytków rolnych, wśród których wyróżnione były trzy typy:

- płatności obszarów górskich (**ONW typ górski**);
- płatności dla obszarów innych niż obszary górskie, charakteryzujących się znaczącymi ograniczeniami naturalnymi (**ONW typ nizinny**);
- płatności dla innych obszarów charakteryzujących się szczególnymi ograniczeniami (**ONW typ specyficzny**).

Zainteresowanie rolników poszczególnymi programami jest zróżnicowane. Największym zainteresowaniem cieszyły się płatności: ONW, rolno-środowiskowo-klimatyczne i modernizacja gospodarstw rolnych (wykres 19). W 2019 r., dostosowując polskie przepisy do wymogów prawa unijnego, wprowadzono nową delimitację obszarów ONW.

Wykres 19. Struktura płatności zrealizowanych w ramach PROW 2014-2020*, w mln zł, wg stanu na 31.08.2019 r.

Źródło: ARiMR.

W ramach prac mających na celu usprawnienie i uproszczenie wdrożenia PROW 2014-2020 Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi dokonuje bieżącej modyfikacji Programu.

Pomoc krajowa

Podstawowymi programami wsparcia producentów rolnych umożliwiającymi obniżenie kosztów prowadzenia produkcji rolnej są dotacje do paliwa rolniczego oraz dotacje do ubezpieczeń rolnych.

Dopłaty do paliwa rolniczego są realizowane zgodnie z zasadami wynikającymi z ustawy o zwrocie podatku akcyzowego zawartego w cenie oleju napędowego wykorzystywanego do produkcji rolnej. Od początku 2019 r. zwiększony został limit zużywanego oleju napędowego na 1 ha upraw rolnych z 86 do 100 litrów na 1 ha użytków rolnych, do którego przysługuje częściowy zwrot podatku akcyzowego oraz wprowadzony został dodatkowy limit zużycia oleju napędowego w odniesieniu do 1 dużej jednostki przeliczeniowej bydła, w przypadku prowadzenia przez producenta rolnego chowu lub hodowli bydła, do którego przysługuje zwrot części podatku akcyzowego zawartego w cenie paliwa zakupionego do tej produkcji w wysokości 30 litrów na 1 dużą jednostkę przeliczeniową bydła. Zwiększenie pomocy finansowej dla producentów rolnych w formie zwrotu podatku akcyzowego uzasadnione było potrzebą poprawy konkurencyjności polskich gospodarstw rolnych na unijnym rynku. Począwszy od 2019 r. na zwrot podatku akcyzowego zawartego w cenie oleju napędowego wykorzystywanego do produkcji rolnej i pokrycie kosztów gmin wynikających z wdrażania tego programu w ustawach budżetowych planowana będzie kwota wydatków w wysokości co najmniej 1 180 000 tys. zł.

Drugim programem obniżającym koszty prowadzenia produkcji rolniczej i jednocześnie ograniczającym ryzyko związane z utratą dochodów na skutek strat powstałych wyniku wystąpienia niekorzystnych zjawisk atmosferycznych są dopłaty do składek ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich.

Od początku 2006 r. na podstawie ustawy o dopłatach do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich z budżetu państwa realizowane są początkowo 50%, a od 2016 roku 65% dopłaty do składek producentów rolnych z tytułu zawarcia przez nich umów ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich od wystąpienia następujących zdarzeń losowych:

- w produkcji roślinnej do upraw: zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, ziemniaków lub buraków cukrowych, tytoniu, truskawek i roślin strączkowych - od zasiewu lub wysadzenia do ich zbioru: huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, piorunu, obsunięcia się ziemi, lawiny, suszy, ujemnych skutków przezimowania lub przymrozków wiosennych,
- w produkcji zwierzęcej (tj. bydła, koni, owiec, kóz, drobiu lub świń): huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, piorunu, obsunięcia się ziemi, lawiny oraz uboju z konieczności.

Od 2019 r. zastosowane zostało nowe rozwiązanie dotyczące ubezpieczenia upraw rolnych od skutków wystąpienia suszy polegające na wprowadzeniu franszyzy redukcyjnej. Zakłady ubezpieczeń mają możliwość obniżenia składki ubezpieczeniowej w przypadku oferowania umów ubezpieczenia zawierających w swoim zakresie ryzyko suszy. Ponadto pozostawienie części ryzyka z tytułu strat powstałych w wyniku suszy po stronie producenta rolnego jest czynnikiem motywującym do podejmowania działań prewencyjnych, mających na celu obniżenie poziomu wrażliwości upraw na niedobory opadów atmosferycznych. Wprowadzenie franszyzy redukcyjnej w przypadku ryzyka suszy nie zmieniło udziału własnego producentów rolnych dotyczącego innych rodzajów ryzyka niż ryzyko suszy, pozostającego na poziomie 10% wartości szkody.

W ustawach budżetowych na dopłaty do ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich w 2019 r. na ten cel zaplanowano do 650 mln zł.

Warto podkreślić, że polska wieś i rolnictwo korzystały w analizowanym okresie nie tylko z budżetu WPR i związanych z tą polityką działań, ale również ze wsparcia funduszy strukturalnych i funduszu spójności UE. Również dla obecnie realizowanego okresu programowania 2014-2020 we wszystkich siedmiu obszarach tematycznych polityki spójności („zatrudnienie i włączenie społeczne”, „przedsiębiorstwa”, „kształcenie i szkolenie”, „zarządzanie”, „badania naukowe i innowacje”, „infrastruktura”, „środowisko”) zaplanowano realizację projektów dedykowanych *stricte* obszarom wiejskim. Przewiduje się, że 6,7% alokacji wszystkich funduszy strukturalnych (nie licząc alokacji z Europejskiego Funduszu na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, który przypisany jest do II filaru WPR) obejmie interwencje na obszarach wiejskich.

DZIAŁANIA INFORMACYJNE I PROMOCYJNE

W globalizującym się świecie zmieniającym charakter gospodarki z gospodarki popytowej na gospodarkę podażową truizmem jest teza, że znacznie łatwiej jest wyprodukować produkt dobrej jakości niż znaleźć nabywcę. Zgodnie z tą tezą jednym z priorytetowych zadań resortu rolnictwa jest promowanie polskiej żywności na krajowym, europejskich i światowych rynkach zbytu. W tym celu MRiRW opracowało *Strategię promocji żywności*, opartą na idei spójnej, dynamicznej i ukierunkowanej polityki promocji produktów żywnościowych, dostosowanej do potrzeb sektora rolno-spożywczego i konsumentów. Realizowane działania informacyjno-promocyjne, zgodnie z przyjętą strategią, koncentrują się na perspektywicznych rynkach w celu wykorzystania potencjału importowego tych krajów i budowania świadomości na temat polskich produktów rolno-spożywczych w nowych miejscach na świecie.

Polska smakuje

**Polska
smakuje**

W celu kreowania pozytywnego wizerunku polskiej żywności, a także zwiększenia konkurencyjności polskiego sektora spożywczego MRiRW realizuje działania mające na celu promocję produktów rolno-spożywczych poprzez organizowanie stoisk informacyjno-promocyjnych pod hasłem „Polska Smakuje” („Poland tastes good”) podczas krajowych i zagranicznych wydarzeń wystawienniczo-targowych.

Dzięki temu zarówno w kraju i za granicą budowana jest silna i rozpoznawalna marka polskiej żywności. MRiRW prowadzi także kampanie informacyjno-promocyjne dotyczące polskiej żywności wysokiej jakości. Jakość żywności gwarantują przede wszystkim krajowe i wspólnotowe systemy jakości żywności, które zapewniają bezpieczeństwo żywności, jej identyfikowalność, powtarzalność cech jakościowych.

FUNDUSZE PROMOCJI PRODUKTÓW ROLNO-SPOŻYWCZYCH

Jednym z rozwiązań systemowych, pełniących istotną rolę w promowaniu polskich produktów rolno-spożywczych, są fundusze promocji. Na podstawie ustawy z dnia 22 maja 2009 r. *o funduszach promocji produktów rolno-spożywczych* (Dz. U. z 2017 r. poz. 2160, z późn. zm.) utworzono 10 branżowych funduszy promocji. Z dniem 1 sierpnia 2019 r., w ramach ustawy *o funduszach promocji produktów rolno-spożywczych*, rozpoczął funkcjonowanie Fundusz Promocji Roślin Oleistych.

Głównym celem utworzenia funduszy promocji jest wspieranie marketingu, wzrostu spożycia i promocji produktów rolno-spożywczych.

Fundusze promocji stanowią mechanizm umożliwiający skuteczną promocję branżową, poprawę jakości produkowanych wyrobów oraz integrację branżową. Środki funduszy promocji mogą być przeznaczane również na sfinansowanie tzw. „wkładu własnego” organizacji branżowych, wymaganego przy wdrażaniu programów promocyjnych realizowanych z udziałem środków unijnych.

Dzięki wsparciu funduszy promocji polskie organizacje branżowe pozyskują znaczne środki finansowe na promocję produktów rolno-spożywczych, w szczególności na rynkach krajów trzecich (USA, Kanada, Chiny, Hongkong, Japonia, Korea Płd. czy Wietnam, Tajlandia, Indonezja, Singapur), co pozwala na zwielokrotnienie efektu działań promocyjnych.

PRODUKT POLSKI

Polska ma stosunkowo mało rozpoznawalnych marek handlowych. W celu pomocy nabywcom identyfikacji polskich produktów w 2016 r. została opublikowana *ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych (Dz.U. z 13.12.2016, poz. 2007)*, wprowadzająca możliwość dobrowolnego znakowania środków spożywczych informacją „Produkt polski”. Przepisy te dają możliwość

producentom wyróżniania na rynku produktów wyprodukowanych w Polsce z polskich surowców poprzez oznakowanie ich informacją „Produkt polski” bądź znakiem zawierającym taką informację.

Taki sposób oznakowania środków spożywczych pozwala zainteresowanym konsumentom łatwo wyszukiwać produkty wytworzone w Polsce z użyciem krajowych surowców.

Przepisy ustawy określają jednolite kryteria dotyczące dobrowolnego umieszczania informacji „Produkt polski”. Produkty muszą być wyprodukowane z surowców wytworzonych na terenie Polski, z tym, że w produktach przetworzonych dopuszcza się użycie importowanych składników (np. przypraw, bakalii) w ilości do 25% masy tych produktów, jednakże pod warunkiem, że składniki takie nie są wytwarzane w kraju.

Umieszczenie informacji „Produkt polski” bez spełnienia powyższych kryteriów podlega karze określonej przepisami art.40a ust. 1 pkt 4. ustawy z dnia 21 grudnia 2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2164 z późn. zm.).

Znakowanie tą informacją nie wymaga żadnej rejestracji. Logo „Produkt polski” można pobrać bezpłatnie ze strony internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi <https://www.gov.pl/rolnictwo/produkt-polski>, na której znajdują się również wszystkie niezbędne informacje i regulacje prawne dotyczące znaku.

POZNAJ DOBRĄ ŻYWNOŚĆ

Kontynuowany od wielu lat Program *Poznaj Dobrą Żywność* to program promujący wysoką jakość polskiej żywności. Jego celem jest kreowanie pozytywnego wizerunku artykułów rolno-spożywczych wysokiej jakości wśród krajowych i zagranicznych konsumentów. Znak jakości Poznaj Dobrą Żywność umieszczany na opakowaniu, ma ułatwiać konsumentowi dokonanie wyboru wśród wielu podobnych produktów, jakie znajdują się na półkach sklepowych. Konsument otrzymuje informację o tym, że wybrany przez niego produkt jest wytworzony ze sprawdzonych surowców, że znajduje się w nim niewiele substancji dodatkowych oraz że jest prawidłowo oznakowany. Oznaczenie produktu znakiem jakości PDŻ to również szansa na promocję produktów i firm zarówno w kraju, jak

i za granicą, poprzez wzmocnienie prestiżu firm i renomy produktów. O wyróżnienie znakiem jakości PDŻ mogą ubiegać się producenci i przetwórcy artykułów rolno-spożywczych – bez względu na ich wielkość i formę własności. Producent zainteresowany wyróżnieniem swojego produktu znakiem jakości PDŻ może w dowolnym momencie zwrócić się do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi o wszczęcie postępowania, którego efektem jest nadanie znaku jakości Poznaj Dobrą Żywność. Do wyróżnienia można zgłosić dowolną liczbę produktów. Znak PDŻ przyznawany jest tylko tym wyrobom, które posiadają specyficzne cechy jakości handlowej lub wymagania jakości handlowej, spełnią kryteria Programu PDŻ oraz otrzymają pozytywną rekomendację Kolegium Naukowego ds. jakości produktów żywnościowych Programu Poznaj Dobrą Żyw-

ność. W skład kolegium, powołanego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wchodzi specjalistów z dziedziny przetwórstwa żywności, żywienia, medycyny, hodowli roślin i zwierząt, a także prawa i ekonomii.

Znak PDŻ przyznawany jest następującym grupom produktów:

1. mięso i przetwory mięsne;
2. mleko i przetwory mleczne;
3. ryby, owoce morza i ich przetwory;
4. jaja i przetwory jajczarskie;
5. miody;
6. tłuszcze spożywcze;
7. przetwory zbożowe, strączkowe i okopowe;
8. owoce, warzywa, grzyby i ich przetwory;
9. wyroby cukiernicze i ciastkarskie oraz pieczywo;
10. zioła, herbaty ziołowe i owocowe oraz przyprawy;
11. wyroby mieszane i przetworzone na bazie wyżej wymienionych;
12. wody i napoje bezalkoholowe;
13. napoje alkoholowe;
14. inne.

W celu utrzymania wysokiego poziomu jakości oznaczonych artykułów rolno-spożywczych Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi nadaje produktowi znak Poznaj Dobrą Żywność na okres 3 lat.

Program Poznaj Dobrą Żywność to również działania informacyjno-promocyjne. Działania te popularyzują znak Poznaj Dobrą Żywność wśród konsumentów, producentów i przetwórców oraz handlowców i dystrybutorów żywności. Służą przekazywaniu rzetelnych i wiarygodnych informacji o produktach rolno-spożywczych oraz upowszechnieniu wiedzy o korzyściach wynikających z uczestnictwa w Programie PDŻ.

WOLNE OD „GMO”

W system wspierania i promowania produkcji wytwarzanej metodami naturalnymi wpisuje się przyjęta przez Sejm w 2019 r. ustawa o oznakowaniu produktów wytworzonych bez wykorzystania organizmów genetycznie zmodyfikowanych jako wolnych od tych organizmów, która wejdzie w życie 1 stycznia 2020 r. Ustawa ma na celu informowanie konsumentów o produktach, które nie zawierają składników genetycznie modyfikowanych lub zostały wyprodukowane bez ich zastosowania.

Przystąpienie do systemu znakowania będzie działaniem całkowicie dobrowolnym. Znakowaniem objęte będą następujące kategorie:

- żywność pochodzenia roślinnego, ale tylko taka, która ma odpowiedniki modyfikowane genetycznie dopuszczone do obrotu na rynku UE (kukurydza, rzepak, soja, burak cukrowy),
- żywność pochodzenia zwierzęcego uzyskana ze zwierząt lub od zwierząt karmionych paszami „bez GMO”,
- żywność wieloskładnikowa, która zawiera co najmniej 50% składników kwalifikujących się do oznakowania,
- pasze.

ZAPLECZE NAUKOWO-BADAWCZE NADZOROWANE PRZEZ MRIRW

W 2018 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi nadzorował 10 instytutów badawczych.

Są to państwowe jednostki organizacyjne, wyodrębnione pod względem prawnym, organizacyjnym i ekonomiczno-finansowym, które prowadzą badania naukowe i prace rozwojowe ukierunkowane na ich wdrożenie i zastosowanie w praktyce.

Instytuty resortu dysponują ogromnym potencjałem naukowym (kadra, obszary badań, aparatura itp.). Mają unikatowy charakter w skali Europy, a niektóre jednostki są jednymi z najnowocześniejszych na świecie. Realizują badania na wysokim poziomie naukowym, a ich wyniki skutecznie wspierają procesy decyzyjne w obszarze polityki rolnej realizowanej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Praca naukowców wspiera zarówno politykę rolną państwa, jak i Wspólną Politykę Rolną. Środowisko naukowe aktywnie uczestniczy w przemianach systemowych i w procesach modernizacji rolnictwa krajowego – poprawie jego efektywności, konkurencyjności i jakości produktów żywnościowych. Naukowcy realizują swoją misję poprzez prowadzenie działalności badawczej, innowacyjnej, wdrożeniowej i upowszechnieniowej.

W 2019 r. został utworzony 11 Instytut nadzorowany przez MRiRW Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa w Warszawie.

Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego w Warszawie

Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego im. prof. Waława Dąbrowskiego (IBPRS) posiadający kategorię A jest zapleczem naukowo-badawczym dla przemysłu rolno-spożywczego. Kadre naukową Instytutu stanowią: 4 profesorów tytularnych, 10 doktorów habilitowanych zatrudnionych na stanowisku profesora nadzwyczajnego oraz 2 doktorów habilitowanych i 35 doktorów. Kadra wspomagająca to 92 pracowników zatrudnionych na stanowiskach asystentów, pracowników badawczo-technicznych i inżynierjiotechnicznych. Instytut posiada uprawnienia do nadawania stopnia doktora nauk rolniczych w dyscyplinie: technologia żywności i żywienia.

W skład IBPRS wchodzi 12 zakładów merytorycznych mieszczących się w Warszawie, Łodzi, Poznaniu, Bydgoszczy oraz Lesznie, tj.: Zakład Technologii Przetworów Owocowych i Warzywnych, Zakład Analizy Żywności, Zakład Jakości Żywności, Zakład Koncentratów Spożywczych i Produktów Skrobiowych, Zakład Technologii Mięsa i Tłuszczu, Zakład Technologii Fermentacji, Zakład Technologii Gorzelnictwa i Odnawialnych Źródeł Energii, Zakład Mikrobiologii, Zakład Przetwórstwa Zbóż i Piekarnictwa, Zakład Technologii i Techniki Chłodnictwa, Zakład Cukrownictwa oraz Międzyzakładowa Grupa Mleczarska i działy pomocnicze. Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego prowadzi prace naukowe, rozwojowe i wdrożeniowe w zakresie bezpieczeństwa i jakości żywności, biotechnologii i technologii rolno-spożywczej. Znaczna część prac, o ostatecznie aplikacyjnym charakterze, obejmuje swym zakresem wiele dyscyplin: mikrobiologię techniczną i mikrobiologię żywności, inżynierię komórkową, inżynierię procesową, chemię i biochemię, technologię żywności oraz żywienie człowieka i dietetykę. Kierunki działalności Instytutu obejmują także większość branż przemysłu rolno-spożywczego: mleczarstwo, drożdżownictwo, gorzelnictwo, winiarstwo, octownictwo, browarnictwo, przetwórstwo owoców i warzyw, przetwórstwo i przechowywanie zbóż, przetwórstwo ziemniaków i skrobi, piekarstwo i cukiernictwo, przemysł koncentratów spożywczych, żywności mrożonej i schłodzonej, cukrowniczy, mięsny i tłuszczowy oraz produkcję mikrobiologicznych preparatów (enzymatycznych, probiotycznych, kultur starterowych i in.).

Misją Instytutu jest kreowanie nowoczesnych, energooszczędnych technologii z zakresu w/w branż przemysłu spożywczego, a także rozwiązań technicznych i przedsięwzięć służących doskonaleniu jakości i zapewnianiu bezpieczeństwa żywności. Strategicznym kierunkiem rozwoju Instytutu jest kształtowanie korzystnych relacji: człowiek – przemysł – środowisko.

Efektom działalności naukowo-badawczej Instytutu jest szereg publikacji naukowych w czasopismach wysoko-punktowanych przez MNiSW (około 80 rocznie), publikacje naukowe w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych uwzględnionych w Web of Science (około 10 rocznie), monografie naukowe (około 3 rocznie) oraz publikacje naukowe i popularnonaukowe w czasopismach i materiałach konferencyjnych (około 100 rocznie).

W latach 2018-2019 w Instytucie realizowane były również prace badawcze w ramach zadań dofinansowanych przez NCN, NCBR, MNiSW, UE i inne zewnętrzne podmioty. W ostatnich dwóch latach w IBPRS realizowano 8 projektów badawczych, w tym: 3 projekty w ramach konkursu SONATA, 2 projekty w ramach konkursu PRELUDIUM, 1 projekt Miniatura oraz 2 projekty w konsorcjum w ramach konkursu OPUS finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki. Realizowano także 6 projektów badawczo-rozwojowych dofinansowanych przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, w tym 3 projekty w ramach Strategicznego programu badań naukowych i prac rozwojowych „Środowisko naturalne, rolnictwo i leśnictwo” – BIOSTRATEG, 1 projekt w ramach strategicznego programu badań naukowych i prac rozwojowych „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków” – GOSPOSTRATEG oraz 2 projekty w ramach horyzontalnego programu wsparcia sektora nauki i sektora przedsiębiorstw – Programu Badań Stosowanych.

W latach 2018-2019 prowadzono współpracę z zagranicznymi jednostkami w zakresie wymiany doświadczeń, nowych technik, wspólnych konferencji i publikacji w ramach umów o współpracy m.in. z Ukrainą, Irlandią, Niemcami, Hiszpanią, Chinami, Włochami i Francją.

W latach 2018-2019 realizowano 10 zadań wdrożeniowych, prace badawczo-usługowe w ramach 65 umów

i 10 porozumień z podmiotami gospodarczymi oraz prace zlecane przez przemysł rolno-spożywczy. Wykonano szereg ekspertyz i opinii. Ponadto realizowano umowy licencyjno-wdrożeniowe i know-how.

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej jest samodzielną placówką naukowo-badawczą z ponad 60-letnim dorobkiem naukowym i doświadczeniem w analizowaniu procesów ekonomiczno-produkcyjnych polskiego rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Decyzją Rady Ministrów z października 2004 r. uzyskał status państwowego instytutu badawczego i od 1 stycznia 2005 roku nosi nazwę Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy (IERiGŻ-PIB).

Kadrę naukową Instytutu stanowi 7 osób z tytułem profesora zwyczajnego, 15 doktorów habilitowanych pracujących na stanowisku profesora nadzwyczajnego, 27 doktorów, 32 asystentów i 4 specjalistów badawczo-technicznych, którzy pracują w 9 zakładach naukowych: Ogólnej Ekonomiki, Ekonomiki Gospodarstw Rolnych, Badań Rynkowych, Polityki Społecznej i Regionalnej, Ekonomiki Przemysłu Spożywczego, Finansów Rolnictwa, Ekonomiki Ogrodnictwa, Rachunkowości Rolnej oraz Zastosowań Matematyki w Ekonomice Rolnictwa.

Badania naukowe prowadzone w IERiGŻ-PIB skoncentrowane są na najważniejszych zagadnieniach dotyczących ekonomicznej, produkcyjnej i społecznej sytuacji polskiej wsi, rolnictwa i szeroko rozumianej gospodarki żywnościowej. Badania te realizowane są w ramach działalności statutowej oraz Programu Wieloletniego 2015-2019 „*Rolnictwo polskie w UE 2020+. Wyzwania, szanse, zagrożenia, propozycje*”. W ramach działalności statutowej w 2018 r. realizowanych było 10 tematów badawczych, tj.:

- koszty jednostkowe wybranych produktów rolniczych,
- ekonomiczne uwarunkowania rozwoju wsi i rolnictwa,
- polityka finansowa wobec wsi i rolnictwa w zmieniających się uwarunkowaniach krajowych, europejskich i globalnych,
- efektywność funkcjonowania podmiotów w rolnictwie,
- przemiany przemysłu spożywczego w świetle procesów globalizacji i integracji europejskiej,
- badania rynków rolno-żywnościowych,
- procesy społecznego rozwoju wsi i rolnictwa,
- analiza sytuacji produkcyjno-ekonomicznej rolnictwa i gospodarki żywnościowej,
- polskie ogrodnictwo na jednolitym rynku europejskim,
- analityczne i metodologiczne ujęcie procesów gospodarowania w sektorze rolno-spożywczym.

Badania programu wieloletniego obejmują 26 zadań skoncentrowanych wokół 8 głównych tematów, tj.:

- wpływ megatrendów w gospodarce światowej na tendencje rozwojowe rolnictwa UE,
- polaryzacja społeczna a stabilność ekonomiczna w procesach rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich,
- determinanty aktywności innowacyjnej w sektorze rolno-spożywczym,
- finansowanie i fiskalne uwarunkowania poprawy efektywności oraz zrównoważenia i konkurencyjności polskiego rolnictwa,
- dylematy zrównoważonego rozwoju rolnictwa w Polsce,
- przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne wobec zmian klimatycznych i polityki rolnej,
- ewolucja i perspektywy rynków rolno-spożywczych,
- źródła wzrostu oraz ewolucja struktur i roli sektora rolno-spożywczego w perspektywie po 2020 r.

Wyniki analiz programu są udostępniane bezpłatnie na stronie www.ierigz.waw.pl w formie kolejnych monografii, raportów, miesięcznika „Rynek Rolny” oraz corocznej publikacji „*Rynek ziemi rolniczej. Stan i perspektywy*”.

Trzecim obszarem działalności Instytutu jest pełnienie od maja 2004 roku funkcji Agencji Łącznikowej FADN. Polega ona na zbieraniu w ramach systemu europejskiego danych rachunkowych z gospodarstw rolnych. System FADN jest narzędziem wspomagającym programowanie i realizację Wspólnej Polityki Rolnej w 27 państwach członkowskich UE. Zadaniem Agencji Łącznikowej jest dostarczenie danych rachunkowych z reprezentatywnej próby 12,1 tys. gospodarstw rolnych do sieci FADN oraz krajowych ośrodków decyzyjnych, doradczych i naukowo-badawczych. Zgromadzone dane wykorzystywane są m.in. do oceny sytuacji produkcyjno-ekonomicznej gospodarstw oraz wielopłaszczyznowych analiz skutków polityki rolnej. Dane przekazywane są także rolnikom uczestniczącym w systemie w postaci raportów indywidualnych i porównawczych. Wyniki standardowe analiz umieszczone są na stronie www.fadn.pl i udostępnione bezpłatnie. W 2018 r. pracownicy Instytutu realizowali także projekty badawcze finansowane ze środków NCBiR, MNiSW i Komisji Europejskiej.

W dorobku naukowym Instytutu ważne miejsce zajmują zbiory oryginalnych i unikalnych danych empirycznych gromadzonych od wielu lat na podstawie badań terenowych.

W Zakładzie Rachunkowości Rolnej w ramach Systemu Rachunkowości Rolnej, a od 2003 roku w ramach Polskiego FADN gromadzone są informacje o wynikach ekonomiczno-produkcyjnych gospodarstw indywidualnych. Wyniki badań IERiGŻ-PIB wykorzystywane są w kształtowaniu polityki państwa wobec wsi i rolnictwa. Na zlecenie najważniejszych organów administracji państwowej (Sejm, Senat, URM, Kancelaria Prezydenta, MRiRW, MF, NIK), agend rządowych (KOWR, ARiMR), sądów i urzędów statystycznych, a także przedsiębiorstw, firm oraz związków producentów i przetwórców opracowywane są ekspertyzy dotyczące sytuacji w gospodarce żywnościowej i na obszarach wiejskich. Prace badawcze i eksperckie publikowane są w wydawnictwach własnych Instytutu w seriach „Komunikaty Raporty Ekspertyzy”, „Studia i Monografie”, „Analizy Rynkowe” i poza seriami oraz w wydawnictwach innych ośrodków naukowych i ogólnopolskich czasopismach, Aktualna oferta wydawnictw Instytutu znajduje się na stronie www.ierigz.waw.pl. Odbiorcami prac naukowych IERiGŻ-PIB jest około 380 instytucji w całym kraju.

Instytut współpracuje z krajowymi i zagranicznymi ośrodkami badawczymi. W kraju współpracuje z 9 instytutami naukowymi i 18 uczelniami wyższymi. Międzynarodowa współpraca IERiGŻ-PIB koncentruje się na integracji badań prowadzonych w Instytucie z europejską i światową przestrzenią badawczą. Integracja ta odnosi się do ustawicznego doskonalenia kadr naukowych oraz uczestnictwa w zespołach badawczych podejmujących problematykę rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich z perspektywy ponadnarodowej.

Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Radzikowie

Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin (IHAR) został utworzony w 1951 roku. Od roku 2010 posiada status Państwowego Instytutu Badawczego. Działalność naukowa Instytutu prowadzona jest w sześciu ośrodkach naukowych rozmieszczonych na terenie kraju, tj. w oddziale w Boninie, oddziale w Bydgoszczy, oddziale w Jadwisinie, oddziale w Młochowie, oddziale w Poznaniu oraz w Radzikowie, który jest siedzibą główną Instytutu. Kadre naukową Instytutu stanowi 334 osób, w tym: 12 osób z tytułem profesora, 10 osób na stanowisku profesora Instytutu, 65 adiunktów oraz 33 asystentów. W skład Instytutu wchodzi ponadto sześć Zakładów Doświadczalnych działających w różnych rejonach kraju (ZD IHAR-PIB Bartążek, ZD IHAR-PIB Bonin, ZD IHAR-PIB Grodkowice, ZD IHAR-PIB Niezychowice, ZD IHAR-PIB Oleśnica Mała, ZD IHAR-PIB Radzików) oraz pięć jednoosobowych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością zajmujących się hodowlą roślin (Hodowla Roślin Smolice, Hodowla Roślin Strzelce, Hodowla Ziemiaka Zamarte, Hodowla Roślin Grunwald, Agro Insuperwis). Od 1996 r. Instytut pełni rolę koordynatora i wykonawcy Krajowego Programu Ochrony Zasobów Genetycznych Roślin Użytkowych. Główne zadania tego programu obejmują: gromadzenie populacji, odmian roślin uprawnych i dziko rosnących gatunków, zagrożonych erozją genetyczną; opis i waloryzację zebranych mate-

riałów; utrzymanie ich w czystości genetycznej. Zachowanie bioróżnorodności prowadzone jest w formie kolekcji *ex situ*, *in situ*, w przechowalni długoterminowej. Krajowe Centrum Roślinnych Zasobów Genowych zajmuje siedemnaste miejsce na świecie pod względem wielkości zbiorów roślinnych zasobów genowych (<https://bankgenow.edu.pl/>). IHAR-PIB utrzymuje i aktualizuje bazy danych: Banku Genów; Secale Central Crop Database; baza rozmieszczenia roślin segetalnych; Festuca Central Crop Database; Dactylis Central Crop Database.

W strukturze Instytutu znajduje się również Laboratorium Kontroli Genetycznie Modyfikowanych Organizmów, które posiada system zarządzania jakością i uznawaną międzynarodowo akredytację Polskiego Centrum Akredytacji nr AB 748, potwierdzającą zgodność z normą PN-EN ISO/IEC 17025. Do zadań laboratorium należy: opracowywanie metod jakościowych i ilościowych analiz GMO; identyfikacja i ocena zawartości GMO w materiale pochodzenia roślinnego; współpraca z instytucjami zaangażowanymi w kontrolę GMO w żywności, paszach i środowisku; badania dotyczące wpływu GMO na organizmy niecelowe; organizowanie szkoleń w zakresie analizy GMO.

W Instytucie prowadzone jest laboratorium akredytowane Oceny Wartości Siewnej Nasionoznawstwa, działające w zakresie uprawnień nadanych przez Wojewódzkiego Inspektora Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa w Warszawie, natomiast członkostwo w Międzynarodowym Związku Oceny Nasion – ISTA zobowiązuje Instytut do corocznego tłumaczenia i wydawania polskiej wersji przepisów ISTA oraz udziału w międzynarodowych analizach porównawczych.

Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – Państwowy Instytut Badawczy stanowi ważne zaplecze naukowo-badawcze dla polskiej hodowli i nasiennictwa rolniczych roślin uprawnych. Przedmiotem działania Instytutu jest prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych z dziedziny agronomii, biotechnologii w rolnictwie, technologii produkcji, przechowalnictwa i przetwórstwa roślin rolniczych i energetycznych. W sposób szczególny działania koncentrują się na:

- genetycznych podstawach hodowli roślin uprawnych,
- mechanizmach warunkujących odporność roślin na stresy biotyczne i abiotyczne,
- zastosowaniu metod biotechnologii w hodowli roślin uprawnych; opracowaniu nowoczesnych metod hodowli twórczej, w tym metod oceny cech użytkowych materiałów wyjściowych i hodowlanych w warunkach laboratoryjnych i polowych,
- monitorowaniu dla potrzeb nauki i hodowli występowania w kraju gospodarczo ważnych patogenów i szkodników roślin uprawnych, w tym organizmów kwarantannowych,
- technologii i technikach przechowalnictwa materiału siewnego; podnoszenia wartości biologicznej, technologicznej i przechowalniczej materiału siewnego odmian,
- ocenie postępu odmianowego, ekonomiki hodowli i optymalizacji produkcji nasiennej roślin uprawnych,
- monitorowaniu, opracowywaniu i doskonaleniu krajowych norm nasiennych oraz metod oceny jakości materiału siewnego roślin uprawnych i sadzeniaków ziemniaka.

Badania realizowane są m. in. w ramach działalności statutowej, Programu Wieloletniego 2015-2020 „*Tworzenie naukowych podstaw postępu biologicznego i ochrona roślinnych zasobów genowych źródłem innowacji wsparcia zrównoważonego rolnictwa oraz bezpieczeństwa żywnościowego kraju*”, badań podstawowych na rzecz postępu biologicznego w produkcji roślinnej, badań w zakresie rolnictwa ekologicznego oraz 18 projektów krajowych i 8 projektów zagranicznych.

W latach 2013-2018 pracownicy Instytutu byli autorami bądź współautorami 2656 publikacji naukowych, 21 patentów oraz 6 zgłoszeń patentowych. Tylko w latach 2017-2018 wdrożono do uprawy blisko 100 odmian podstawowych gatunków roślin uprawnych (zbóż, kukurydzy, rzepaku, ziemniaków itp.), wyhodowanych na bazie materiałów wyjściowych IHAR-PIB. Instytut, przekazując corocznie ponad 2000 nowych linii hodow-

lanych do praktycznej hodowli nowoczesnych odmian, wnosi bezpośredni wkład w jej rozwój i utrzymanie rynkowej konkurencyjności.

Wyniki prac badawczych prezentowane są również w czasopismach własnych Instytutu: „*Biuletynie Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin*”, „*Plant Breeding and Seed Science*” oraz w „*Ziemiak Polski*”, z których dwa pierwsze zostały wyróżnione w konkursie «Wsparcie dla czasopism naukowych» przez MNiSW.

Instytut co roku organizuje bądź współorganizuje liczne krajowe konferencje cykliczne związane z hodowlą roślin uprawnych.

Instytut w ramach umów współpracuje z 23 instytucjami z 15 krajów, z 12 instytutami naukowymi i 20 uczelniami wyższymi w kraju oraz prowadzi stałą współpracę ze szkołami rolniczymi.

Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – PIB oferuje usługi badawcze i diagnostyczne, dla firm hodowlanych, przedsiębiorstw branżowych i placówek naukowych.

Instytut Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach

Instytut Technologiczno-Przyrodniczy (ITP) jest instytutem badawczym, który został utworzony w dniu 1 stycznia 2010 roku na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi przez połączenie Instytutu Budownictwa Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa z Instytutem Melioracji i Użytków Zielonych. Siedziba Instytutu znajduje się w Falentach k. Warszawy.

Ogółem w Instytucie jest zatrudnionych 270 pracowników. Jego kadre naukową stanowi 11 osób z tytułem profesora, w tym 4 na stanowisku profesora zwyczajnego; 20 doktorów habilitowanych, w tym 9 pracujących na stanowisku profesora nadzwyczajnego; 53 doktorów, z których 19 jest zatrudnionych na stanowisku adiunkta oraz 12 asystentów.

ITP w swojej strukturze posiada 10 zakładów naukowych zlokalizowanych w centrali w Falentach i w oddziałach w Warszawie, Kłudzienku i Poznaniu: Ochrony Przyrody i Krajobrazu Wiejskiego, Użytków Zielonych, Inżynierii i Gospodarki Wodnej, Jakości Wody, Systemów Infrastruktury Technicznej Wsi, Inżynierii Produkcji Roślinnej, Kształtowania Technologii i Emisji w Obiektach Fermowych, Odnawialnych Źródeł Energii, Technik Przetwarzania Biomasy, Analiz Ekonomicznych i Energetycznych.

W skład ITP wchodzi również 4 Regionalne Ośrodki Badawcze: Dolnośląski Ośrodek Badawczy we Wrocławiu ze Stacją Badawczą w Kamieńcu Wrocławskim, Kujawsko-Pomorski Ośrodek Badawczy w Bydgoszczy, Małopolski Ośrodek Badawczy ze stacją badawczą w Jaworkach oraz Górskim Centrum Badań i Wdrożeń w Krynicy oraz Żuławski Ośrodek Badawczy w Elblągu. W skład Instytutu wchodzi też 3 zakłady doświadczalne zlokalizowane w Biebrzy, Falentach i w Poznaniu.

Działalność naukowo-badawcza ITP jest skupiona w następujących obszarach: gospodarowanie wodą w rolnictwie i obszarach wiejskich, metody ograniczania szkodliwych emisji z rolnictwa i obszarów wiejskich, ochrona środowiska na obszarach wiejskich w toku produkcji rolniczej, doskonalenie pozyskiwania i wykorzystania energii na wsi na rzecz samowystarczalności energetycznej społeczności wiejskiej – wdrażanie koncepcji gospodarki o obiegu zamkniętym oraz rozwój infrastruktury wsi i techniki rolniczej. Badania te realizowane są w ramach działalności statutowej oraz Programu Wieloletniego 2016-2020 „Przedsięwzięcia technologiczno-przyrodnicze na rzecz innowacyjnej, efektywnej i niskoemisyjnej gospodarki na obszarach wiejskich”.

Badania w ramach programu wieloletniego obejmują m.in. zadania skoncentrowane wokół następujących tematów:

- ocena zasobów odnawialnych źródeł energii w obszarach wiejskich, w szczególności biomasy oraz racjonalizacja ich wykorzystywania,
- możliwości redukcji emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa oraz ich technologiczne uwarunkowania i ekonomiczne oceny,

- monitoring efektów przyrodniczych wybranych narzędzi Wspólnej Polityki Rolnej wdrażanych w latach 2014-2020, ze szczególnym uwzględnieniem działania rolno-środowiskowo-klimatycznego,
- utworzenie i prowadzenie bazy obiektów małej retencji oraz prowadzenie Centralnej Bazy Danych Melioracyjnych,
- wspieranie działań na rzecz ochrony wód przed presjami pochodzenia rolniczego.

Wyniki badań i analiz programu są udostępniane na stronie www.itp.edu.pl.

Ponadto ITP bierze udział w realizacji Programu Wieloletniego Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa pn.: „Zwiększenie wykorzystania krajowego białka paszowego dla produkcji wysokiej jakości produktów zwierzęcych w warunkach zrównoważonego rozwoju”. Realizuje zadanie: „Zwiększenie wykorzystania potencjału trwałych użytków zielonych w produkcji białka paszowego dla bydła mlecznego”.

W latach 2018-2019 ITP realizuje 10 projektów badawczych finansowanych ze środków NCBiR.

Na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 czerwca 2008 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o nawozach i nawożeniu (Dz. U. Nr 119 z 2008 r., poz. 765) Instytut jest jednostką upoważnioną do wydawania opinii o nawozach, środkach poprawiających właściwości gleby i stymulatorach wzrostu stosowanych na użytkach zielonych. Pozytywna opinia Instytutu Technologiczno-Przyrodniczego jest warunkiem wprowadzenia nawozów, środków poprawiających właściwości gleby i stymulatorów wzrostu stosowanych na użytkach zielonych do obrotu handlowego. W roku 2018 ITP wydał 20 ww. opinii.

Prace badawcze i eksperckie publikowane są w wydawnictwach własnych Instytutu w następujących seriach: anglojęzycznym czasopiśmie „*Journal of Water and Land Development*”, kwartalniku „*Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie*”, „*Inżynierii w Rolnictwie*” oraz w „*Materiałach Seminaryjnych*”, „*Materiałach Instruktażowych*”, „*Materiałach Instruktażowych/Procedurach*”, „*Zeszytach Edukacyjnych*”.

Instytut współpracuje z krajowymi i zagranicznymi ośrodkami badawczymi. Współpracę międzynarodową prowadzi w ramach 40 umów zawartych z instytucjami zagranicznymi, m.in. z Belgii, Irlandii, Danii, Włoch, Hiszpanii, Rumunii, Szwecji, Finlandii, Wielkiej Brytanii, Holandii, Francji, Litwy, Łotwy, Estonii, Niemiec, Bułgarii, Norwegii, Słowacji.

Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach

Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa (IUNG) został utworzony w 1950 roku. Placówka ta nawiązuje do bogatej tradycji nauk rolniczych w Puławach sięgających roku 1862 i do osiągnięć Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego, funkcjonującego w latach 1917-1950. W roku 2005 IUNG uzyskał status państwowego instytutu badawczego. W instytucji pracują 324 osoby, w tym: 29 profesorów i 62 doktorów.

Kierunki badań to: gleboznawstwo, nawożenie, uprawa roli, uprawa zbóż i roślin pastewnych, agrometeorologia, produkcja biomasy na cele energetyczne, hodowla i uprawa chmielu oraz tytoniu, wybrane zagadnienia z fitochemii i mikrobiologii rolniczej, ekonomika i organizacja produkcji roślinnej, ocena różnych systemów gospodarowania, regulacja zachwaszczenia w uprawach rolniczych, ograniczanie emisji gazów cieplarnianych, biogospodarka. Prace badawcze są realizowane w 11 Zakładach Naukowych oraz 9 Rolniczych Zakładach Doświadczalnych (RZD) położonych w różnych regionach Polski. RZD prowadzą produkcję rolniczą w zróżnicowanych warunkach klimatyczno-glebowych i organizacyjno-ekonomicznych. Są one jednocześnie centrami wdrażającymi w praktyce nowoczesne rozwiązania organizacyjne i technologiczne oferowane przez naukę.

Działalność IUNG jest wyraźnie ukierunkowana na problemy zrównoważonego rozwoju produkcji rolniczej

i kształtowania środowiska rolniczego oraz na wspieranie decyzji władz administracyjnych i samorządowych. Poprzez swoją działalność Instytut przyczynia się do zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności polskiego rolnictwa.

Istniejący w IUNG-PIB zintegrowany system informacji o przestrzeni rolniczej charakteryzuje się dużą reprezentatywnością i umożliwia wykorzystanie szeregu map numerycznych o różnej skali zasięgu terytorialnym, przydatnych do zarządzania przestrzenią rolniczą. Instytut realizuje program wieloletni pt. „*Wspieranie działań w zakresie ochrony i racjonalnego wykorzystania rolniczej przestrzeni produkcyjnej w Polsce oraz kształtowania jakości surowców roślinnych w Polsce na lata 2016-2020*” ustanowiony przez Radę Ministrów.

Instytut dysponuje nowoczesną bazą laboratoryjną, wzbogaconą o oddane do użytku w roku 2015 Innowacyjno-Naukowe Centrum Badań Rolniczych, w którym zgrupowane są wszystkie laboratoria i nowoczesna aparatura. Jest upoważniony do oceny i opiniowania wszystkich nawozów i substancji użyźniających wprowadzanych na rynek.

Duże znaczenie praktyczne mają monitoringi stanu gleb i wód oraz System Monitoringu Suszy Rolniczej, wykonywane na zamówienie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Wyniki badań IUNG-PIB stanowią wsparcie dla działań Rady Ministrów RP, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, władz samorządowych i administracyjnych, doradztwa rolniczego oraz rolników i przedsiębiorców rolnych. Instytut współpracuje z przemysłem nawozowym. Prowadzi też szeroką, wielokierunkową współpracę zagraniczną we wszystkich sferach zainteresowań badawczych, a także uczestniczy w realizacji projektów międzynarodowych. Efektem współpracy naukowej oraz dużego zaangażowania pracowników jest uzyskanie kategorii A przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy.

Instytut Ogrodnictwa w Skierniewicach

Instytut Ogrodnictwa powstał 1 stycznia 2011 r. na mocy rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 września 2010 r. (Dz.U. Nr 172. poz. 1166) z połączenia Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa im. Szczepana A. Pieniżka (1951) oraz Instytutu Warzywnictwa im. Emila Chroboczka (1964).

Przedmiotem działania Instytutu jest prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych oraz działalność wdrożeniowa, upowszechnieniowa, normalizacyjna i unifikacyjna związana z produkcją ogrodnictw, począwszy od badań nad biologicznymi podstawami produkcji owoców, warzyw i roślin ozdobnych przez biotechnologię, genetykę i hodowlę twórczą roślin ogrodniczych, agrotechnikę, fitopatologię, szkółkarstwo i ochronę zasobów genowych roślin sadowniczych, warzywnych i ozdobnych, nawadnianie roślin, uprawę grzybów jadalnych, przetwórstwo i przechowywanie owoców i warzyw, bezpieczeństwo żywności, agroinżynierię, skończywszy na ekonomice i marketingu. Z uwagi na to, że wszystkie rośliny sadownicze i znaczna część warzywnych są owadopylne, duże znaczenie w programie badawczym ma pszczelnictwo. Wyniki prowadzonych badań są sukcesywnie wdrażane do produkcji, przyczyniając się do rozwoju sektora ogrodniczego w Polsce oraz zwiększenia konkurencyjności polskich producentów na rynku europejskim i światowym.

Instytut Ogrodnictwa posiada wdrożone międzynarodowe systemy jakości: Certyfikat zgodności z zasadami Dobrej Praktyki Laboratoryjnej (Statement of GLP Compliance), Certyfikat Systemu Zarządzania ISO 9001 (PN-EN ISO 9001:2009), Certyfikat – Ekologiczna produkcja (PL-EKO-07-04050) i Certyfikat-Ekologiczna Pasieka (PL-EKO-01-005463).

Zgodnie z Rozporządzeniem MRiRW z dnia 26 maja 2015 roku (Dz.U. 2015 poz. 795) Zakład Badania Bezpieczeństwa Żywności został powołany jako Laboratorium Urzędowe w zakresie Badań Pozostałości Środków Ochrony Roślin w obszarze rolnictwa ekologicznego.

Na zlecenie Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa (GIORiN) w Instytucie prowadzi się specjalistyczne badania dotyczące oceny skuteczności środków ochrony przed chorobami i szkodnikami oraz bioregulatorów, adiuwantów, regulatorów wzrostu i herbicydów.

Według stanu zatrudnienia na dzień 31 grudnia 2018 roku w Instytucie zatrudnionych było 135 pracowników naukowych, w tym 7 profesorów zwyczajnych, 18 doktorów habilitowanych i 69 doktorów. Pracownicy naukowcy stanowią 33,4% ogółu zatrudnionych.

W 2018 roku w Instytucie realizowano 52 tematy badawcze statutowe finansowane przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dotacji na działalność statutową, 3 projekty badawcze finansowane przez Narodowe Centrum Nauki, 5 projektów finansowanych przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, a także 2 projekty w ramach programu Horyzont 2020 oraz 2 projekty w ramach 7. Programu Ramowego UE oraz 8 innych projektów międzynarodowych finansowanych lub współfinansowanych ze środków zagranicznych. W 2018 roku Instytut Ogrodnictwa uczestniczył w 5 programach COST Action oraz realizował 12 programów współpracy międzynarodowej m.in. w zakresie ochrony roślinnych zasobów genowych czy oceny i hodowli odmian roślin sadowniczych. W Instytucie realizowano 12 projektów finansowanych w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój, 1 projekt finansowany z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, 4 projekty finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i 1 finansowany przez Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko.

Na zlecenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w Instytucie Ogrodnictwa realizowane są 2 Programy Wieloletnie na lata 2015-2020:

- *„Tworzenie naukowych podstaw postępu biologicznego i ochrona roślinnych zasobów genowych źródłem innowacji i wsparcia zrównoważonego rolnictwa oraz bezpieczeństwa żywnościowego kraju”*. Program jest realizowany wspólnie z IHiAR-PIB (2 zadania).
- *„Działania na rzecz poprawy konkurencyjności i innowacyjności sektora ogrodniczego z uwzględnieniem jakości i bezpieczeństwa żywności oraz ochrony środowiska naturalnego”* (20 zadań).

Realizowane są również finansowane przez MRiRW badania podstawowe na rzecz Postępu Biologicznego w produkcji roślinnej (w 2018 r. – 16 zadań, w 2019 r. – 14 zadań), badania podstawowe na rzecz Postępu Biologicznego w produkcji zwierzęcej (4 zadania) oraz badania na rzecz Rolnictwa Ekologicznego (w 2018 r. – 6 zadań, w 2019 r. – 4 zadania).

W ramach umowy między Centralnym Ośrodkiem Badania Roślin Uprawnych (COBORU) w Słupi Wielkiej a Instytutem Ogrodnictwa prowadzone są badania odrębności, wyrównania i trwałości (OWT) oraz wartości gospodarczej odmian (WGO) roślin sadowniczych.

Na zlecenie podmiotów gospodarczych badane są nowe środki ochrony roślin lub ich formy użytkowe, które mogą być dopuszczone do stosowania w produkcji owoców, warzyw i roślin ozdobnych w ogrodach działkowych i przydomowych oraz na terenach rekreacyjnych.

Na zlecenie podmiotów gospodarczych badane są stymulatory wzrostu i środki wspomagające wzrost roślin, oceniana jest przydatność nowych nawozów organicznych, mineralnych i organiczno-mineralnych. W instytucie wykonuje się również analizy chemiczne wody, pożywek, gleby, podłoży i materiału roślinnego oraz analizy właściwości fizycznych podłoży ogrodniczych.

Dorobek naukowy pracowników naukowych Instytutu Ogrodnictwa w 2018 roku obejmuje 721 publikacji ogółem, w tym 113 publikacji w czasopismach recenzowanych: 52 publikacje w czasopismach wymienionych na liście Filadelfijskiego Instytutu Informacji Naukowej i posiadających współczynnik wpływu *Impact Factor*. Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej w 2018 roku udzielił 4 patenty na wynalazki, 1 prawo ochronne na wzór użytkowy, natomiast 1 patent, którego twórcami są pracownicy Instytutu, został udzielony za granicą.

Instytut Ogrodnictwa jest wydawcą 3 czasopism naukowych będących na liście MNiSW: *Journal of Apicultural Science* posiadający współczynnik wpływu *Impact Factor* (IF = 0,804 5-letni IF=1,007), *Journal of Horticultural Research* – czasopismo naukowe o zasięgu międzynarodowym i *Zeszyty Naukowe Instytutu Ogrodnictwa* – czasopismo naukowe o zasięgu krajowym.

Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu

Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy (IOR – PIB) prowadzi działalność naukową, wdrożeniową, upowszechnieniową oraz usługową, która obejmuje ogół zagadnień związanych z ochroną roślin uprawnych w Polsce. Swoje zadania realizuje w ramach działalności statutowej, finansowanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego; Programu Wieloletniego pt. „*Ochrona roślin uprawnych z uwzględnieniem bezpieczeństwa żywności oraz ograniczenia strat w plonach i zagrożeń dla zdrowia ludzi, zwierząt domowych i środowiska*” (2016-2020), finansowanego przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz w ramach projektów (grantów) krajowych i zagranicznych.

Główne kierunki działalności naukowo-badawczej Instytutu Ochrony Roślin – PIB obejmują:

- poznanie biologii, ekologii i szkodliwości agrofagów oraz metod ich zwalczania w celu opracowania systemów wspomagających decyzje o potrzebie wykonania zabiegów – opracowanie progów szkodliwości ważnych gospodarczo agrofagów oraz strategii przeciwdziałania uodporniania szkodników, patogenów i chwastów na środki ochrony roślin,
- integrowane metody ochrony upraw rolniczych IPM przed agrofagami – opracowanie strategii ochrony upraw w celu pozyskania produktów wysokiej jakości o znacznych walorach żywieniowych i zmniejszenia wskaźników pestycydowych,
- analiza wpływu programów ochrony roślin na środowisko, bioróżnorodność oraz wydajność produkcji rolniczej,
- rolnictwo ekologiczne – poszukiwanie naturalnych środków ochrony roślin, biostymulatorów wzrostu, mikroorganizmów promujących wzrost roślin,
- monitoring i badania nad bezpieczeństwem produkcji roślinnej, wód i gleby w celu zabezpieczenia przed skutkami stosowania środków ochrony roślin (pozostałości ś.o.r., mikotoksyny),
- wykorzystanie metod biologii molekularnej, m.in. w diagnostyce agrofagów i poznawaniu powstawania mechanizmów odporności na środki ochrony roślin.

Działalność Instytutu prowadzona jest na obszarze całego kraju. Główna siedziba IOR-PIB zlokalizowana jest w Poznaniu, oddział znajduje się w Sońnicowicach, trzy terenowe stacje doświadczalne: w Białymstoku, Toruniu i Rzeszowie, a Polowa Stacja Doświadczalna i Rolniczy Zakład Doświadczalny - w Winnej Górze (na terenie Wielkopolski).

W Instytucie działają unikalne w Polsce jednostki: Klinika Chorób Roślin i Bank Patogenów – świadczące usługi z zakresu identyfikacji chorób wirusowych, bakteryjnych i grzybowych roślin, oraz Centrum Badań Organizmów Kwarantannowych, Inwazyjnych i Genetycznie Zmodyfikowanych – nowoczesny obiekt, który spełnia najwyższe standardy bezpieczeństwa fitosanitarnego (SL3). Certyfikowanymi jednostkami IOR-PIB, upoważnionymi do prowadzenia badań skuteczności działania wszystkich rodzajów środków ochrony roślin, są: Centrum Badań Rejestracyjnych Agrochemikaliów w Poznaniu oraz Zakład Badania Skuteczności Środków Ochrony Roślin w Sońnicowicach, gdzie funkcjonuje również nowoczesne laboratorium badające jakość, oryginalność i pozostałości środków ochrony roślin. W Terenowej Stacji Doświadczalnej w Białymstoku mieści się Laboratorium Chemiczne Bezpieczeństwa Żywności i Pasz, które zajmuje się głównie badaniami nad stosowaniem środków ochrony roślin w uprawach w kontekście wynikających z tego tytułu zagrożeń skażenia produktów i produktów spożywczych ich pozostałościami.

Jednostki IOR-PIB są przygotowane do prowadzenia badań wymaganych w procesie rejestracyjnym m.in. środków ochrony roślin, nawozów i biostymulatorów, roślin uprawnych, analizy jakościowej plonów oraz oceny ryzyka powstawania odporności agrofagów na środki ochrony roślin.

Instytut ściśle współpracuje m.in. z instytucjami rządowymi, ośrodkami doradztwa rolniczego, z krajowymi i zagranicznymi jednostkami badawczo-rozwojowymi, a także z producentami produktów rolnych i warzyw.

Wyniki działalności naukowo-badawczej pracowników są szeroko upowszechniane w kraju i za granicą. W Instytucie wydawane są czasopisma naukowe: Journal of Plant Protection Research (www.plantprotection.pl) oraz Progress in Plant Protection (www.progress.plantprotection.pl), a także metodyki integrowanej ochrony roślin, poradniki sygnalizatora ochrony roślin, coroczny informator „*Stan fitosanitarny roślin uprawnych w Polsce*”, Zalecenia Ochrony Roślin, a także inne materiały upowszechnieniowe, ulotki i broszury informacyjne.

Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy w Balicach

Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy został utworzony 1 kwietnia 1950 roku. Jako jedna z największych jednostek naukowych o zasięgu ogólnokrajowym realizuje politykę Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakresie produkcji zwierzęcej i kształtowania środowiska rolniczego. Działalność ta ukierunkowana jest zarówno na bieżące perspektywiczne potrzeby produkcji bezpiecznej i wysokiej jakości żywności w warunkach przyjaznych dla zwierząt i środowiska, ale także wykorzystanie zwierząt gospodarskich dla celów biomedycznych.

Kadrę naukową Instytutu stanowi 77 osób, w tym 14 profesorów zwyczajnych, 17 profesorów nadzwyczajnych, 7 adiunktów ze stopniem doktora habilitowanego, 39 adiunktów. Prace naukowe i badawcze głównie realizuje się w 10 zakładach:

1. Zakładzie Hodowli Bydła,
2. Zakładzie Hodowli Trzody Chlewnej,
3. Zakładzie Hodowli Drobiu,
4. Zakładzie Hodowli Owiec i Kóz,
5. Zakładzie Hodowli Drobego Inwentarza,
6. Zakładzie Hodowli Koni,
7. Zakładzie Fizjologii Żywienia,
8. Zakładzie Systemów i Środowiska Produkcji,
9. Zakładzie Biologii Molekularnej Zwierząt,
10. Zakładzie Biotechnologii Rozrodu i Kriokonserwacji.

Ponadto Instytut Zootechniki PIB dysponuje 7 Zakładami Doświadczalnymi, w których realizowane są główne zadania badawcze oraz projekty i prace zlecone od podmiotów zewnętrznych:

- Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB Chorzelów sp. z o.o.
- Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB Grodziec Śląski imienia prof. Mieczysława Czai sp. z o.o.
- Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB Kołbacz sp. z o.o.
- Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB Mełno sp. z o.o.
- Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB Odrzechowa sp. z o.o.
- Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB Rudawa sp. z o.o.
- Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PIB Żerniki Wielkie sp. z o.o.

Instytut posiada szczególne osiągnięcia w obszarze genetyki, cytogenetyki, biotechnologii rozrodu i biologii molekularnej. Jego naukowcy przyczynili się do zastosowania skutecznych metod genetycznych. Pracują nad poprawą metod żywienia i utrzymania zwierząt. Instytut przeprowadził pionierskie badania nad transplantacją zarodków owiec oraz królików i odniósł sukces w narodzinach pierwszych polskich jagniąt z dzielonych zarodków, jak również zwierząt transgenicznych, jagniąt i cieląt po transferze mrożonych zarodków. Instytut opracował metody identyfikacji białka zwierzęcego w paszach. Utworzono świnie linii 990 oraz wysoce wartościową i wydajną rasę gęsi białej kołudzkiej. Instytut prowadzi badania nad określeniem wartości hodowlanej zwierząt, gromadzi i standaryzuje odczynniki do badań nad oznaczeniem grupy krwi, aby określić pochodzenie zwierząt oraz prowadzi Krajowe Laboratorium Paszowe.

Od wielu lat Instytut realizuje powierzony mu przez Radę Ministrów program wieloletni pod nazwą „*Ochrona i zarządzanie krajowymi zasobami genetycznymi zwierząt gospodarskich w warunkach zrównoważonego użytkowania na lata 2016-2020*”, będący naturalną kontynuacją i rozwinięciem prac prowadzonych od 2006 roku. Celem programu, który obejmuje działania dotyczące funkcjonowania hodowli i produkcji zwierzęcej, zdolnej do konkurowania na rynku europejskim i opiera się na najnowszych osiągnięciach nauki polskiej i światowej w dziedzinie hodowli i produkcji zwierzęcej, jest zapewnienie postępu biologicznego hodowli

zwierząt gospodarskich, przy zachowaniu bogatej bioróżnorodności zwierząt, z uwzględnieniem biotechnologicznych, technologicznych i środowiskowych uwarunkowań produkcji.

Instytut Zootechniki PIB współpracuje z zagranicznymi ośrodkami naukowymi. Posiada on uprawnienia do nadawania stopnia doktora i doktora habilitowanego nauk rolniczych w dyscyplinie zootechnika oraz doktora nauk rolniczych w dyscyplinie biotechnologia.

Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach

Państwowy Instytut Weterynaryjny w Puławach został utworzony na podstawie dekretu Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1945 r. Efektem kilkuletnich starań było nadanie Instytutowi przez Radę Ministrów w 2003 r. statusu Państwowego Instytutu Badawczego, który z tą chwilą przyjął nazwę Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy (PIWet-PIB). Struktura organizacyjna Instytutu to 20 zakładów naukowych. Kadre naukową stanowią: profesorowie zwyczajni (8 osób), profesorowie nadzwyczajni (27), adiunkci (56) oraz asystenci (21).

Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy jest jedną z najnowocześniejszych w Europie placówek naukowo-badawczych zajmujących się ochroną zdrowia zwierząt i higieną żywności zwierzęcego pochodzenia. Laboratoria Instytutu, spełniając najwyższe normy bezpieczeństwa, uzyskują certyfikaty PCA i pełnią rolę laboratoriów referencyjnych w zakresie diagnostyki chorób zakaźnych zwierząt i wykrywania substancji szkodliwych w żywności pochodzenia zwierzęcego i paszach. Funkcjonują tu cztery laboratoria referencyjne Światowej Organizacji ds. Zdrowia Zwierząt (OIE). W Instytucie są organizowane międzynarodowe i krajowe konferencje poświęcone różnym aspektom nauk weterynaryjnych. Szkoli się tu wielu lekarzy, którzy pogłębiają swoją wiedzę i uzyskują tytuły specjalistów w różnych dziedzinach weterynarii. Pracownicy naukowcy Instytutu służą swoją wiedzą, pracując jako eksperci w wielu komisjach i organizacjach krajowych i międzynarodowych zajmujących się problemami weterynarii i nauk pokrewnych. Laboratoria Instytutu o powierzchni 19 000 m², spełniając najwyższe normy bezpieczeństwa biologicznego (BSL2 oraz BSL3), posiadają certyfikaty Polskiego Centrum Akredytacji i pełnią rolę krajowych laboratoriów referencyjnych w zakresie diagnostyki chorób zakaźnych zwierząt i wykrywania substancji szkodliwych w żywności pochodzenia zwierzęcego i paszach (138 kierunków badań referencyjnych). W 2019 r. w Instytucie realizowanych jest 5 projektów z programu Horyzont 2020, 4 programy w ramach akcji COST oraz 2 programy w ramach umów międzynarodowych.

W ostatnich 10 latach pracownicy naukowcy Instytutu opublikowali ponad 2400 prac naukowych (średnio 244 publikacje rocznie), w tym do ponad 60% z listy Journal Citation Reports (JCR). Instytut w kompleksowej ocenie jakości działalności naukowej lub badawczo-rozwojowej jednostek naukowych za lata 2009-2012 uzyskał kategorię A, natomiast w edycji za lata 2013-2016 kategorię A+. Tym samym PIWet-PIB znalazł się w grupie 4 spośród 114 instytutów badawczych z najwyższą kategorią oceny jakości prowadzonych badań. W ramach działającego w Instytucie Weterynaryjnego Centrum Kształcenia Podyplomowego, tylko w ciągu ostatnich 10 lat przeszkolono ponad 25 tysięcy lekarzy weterynarii w ramach siedemnastu różnych specjalizacji. Ponadto w latach 1971-2014 Instytut zorganizował 550 konferencji krajowych oraz międzynarodowych. Przedmiotem działania Instytutu jest prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych zmierzających do nowych rozwiązań technicznych i organizacyjnych w zakresie ochrony zdrowia zwierząt i profilaktyki chorób odzwierzęcych, higieny i toksykologii żywności pochodzenia zwierzęcego i środków żywienia zwierząt oraz ochrony środowiska, w tym opracowywanie i wdrażanie – w skali laboratoryjnej – technologii produkcji biopreparatów i zestawów diagnostycznych, a także wykonywanie innych zadań szczególnie ważnych dla osiągnięcia celów polityki społeczno-gospodarczej państwa w tej dziedzinie.

Ważną rolą PIWet-PIB w Puławach jest wspieranie administracji centralnej (MRiRW; GIW oraz innych mini-

sterstw) w zakresie kreowania i wdrażania krajowej i unijnej polityki rolnej i żywnościowej.

Główne kierunki działalności PIWet-PIB:

- diagnostyka, profilaktyka, zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt, a zwłaszcza zoonoz, nadzór nad bezpieczeństwem żywności zwierzęcego pochodzenia i paszami. W obrębie tego obszaru działalności Instytut wykonuje badania diagnostyczne dla hodowców zwierząt, zakładów przetwórstwa żywności i producentów pasz, zarówno o charakterze usługowym (ponad 260 815 badań w 2018), jak i pod postacią badań urzędowych o charakterze monitoringowym (102 077 badań), np. w ramach programu wieloletniego. Wszystkie badania wykonywane są metodami akredytowanymi, a więc ocenionymi jako wiarygodne i właściwe dla danego kierunku badania przez niezależną stronę trzecią, tj. Polskie Centrum Akredytacji (PCA). PIWet-PIB posiada aktualnie 256 metod badawczych ze znakiem akredytacji. Uzyskanie certyfikatu PCA wymaga dla każdego kierunku badania udziału laboratorium w badaniach biegłości organizowanych przez niezależne, rekomendowane przez UE laboratoria zewnętrzne, celem potwierdzenia kompetencji tego laboratorium do wykonywania określonych badań. Typowym przykładem badań o charakterze urzędowym jest wykonywanie badań diagnostycznych w kierunku ASF;
- badania przedrejestracyjne leków weterynaryjnych, preparatów diagnostycznych.

W 2017 Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy otrzymał z Europejskiego Dyrektoriatu Jakości Leków (EDQM) oficjalny Certyfikat potwierdzający członkostwo w Sieci Państwowych Laboratoriów Kontroli Produktów Leczniczych- OMCL;

- opracowywanie ekspertyz, opinii dla Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz dla Inspekcji Weterynaryjnej, udział w pracach grup roboczych;
- kształcenie podyplomowe, szkolenia specjalizacyjne dla lekarzy weterynarii, organizacja konferencji dla hodowców, doradców ODR i praktyków;
- propagowanie wiedzy naukowej w prasie specjalistycznej.

Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu

Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich (IWNiRZ) jest interdyscyplinarną jednostką badawczą zajmującą się kompleksowymi badaniami nad pozyskiwaniem i przerobem naturalnych surowców włóknistych i zielarskich. Instytut realizuje prace badawcze w ścisłej współpracy z przemysłem w ramach krajowych i międzynarodowych konsorcjów naukowo-badawczych; prowadzi wielokierunkową komercjalizację wyników badań; działa na potrzeby rolnictwa, włókiennictwa, ochrony środowiska, budownictwa, transportu, przemysłu spożywczego i farmacji. Przy IWNiRZ działają: Akredytowane Laboratorium Palności i Laboratorium Włókiennicze (Certyfikat Akredytacji Nr AB 225) wyposażone w aparaturę i sprzęt o wysokich parametrach technicznych oraz Centrum Badawczo-Rozwojowe Farmakoanaliz Roślin Leczniczych, gdzie są prowadzone kompleksowe badania naukowe i usługi w zakresie surowców zielarskich oraz produktów leczniczych i suplementów diety w oparciu o Systemy Zarządzania Jakością ISO 9001:2008 oraz zasady Dobrej Praktyki Wytwarzania (GMP).

Instytut zatrudnia ogółem 159 osób, w tym: 3 osoby z tytułem profesora, 7 osób ze stopniem doktora habilitowanego i 24 osoby ze stopniem doktora.

Instytut realizował wiele projektów badawczych wśród nich:

- H2020 [Magic]: Marginal lands for Growing Industrial Crops: Turning a burden into an opportunity; 2017- 2021,
- H2020, Era-NET, [Halo-SYS]: Integrated system of bioremediation – biorefining using halophyte species; 2018-2021,
- INICJATYWA CORNET [Celpreg]: Preimpregnated flax fibre laminate for processing under low pressure conditions 2018-2020,
- Program Wieloletni MRiRW: „Odbudowa i zrównoważony rozwój produkcji oraz przetwórstwa naturalnych surowców włóknistych dla potrzeb rolnictwa i gospodarki” 2017-2020,
- POIR Działanie 4.1 [OPTYCAPRA]: Opracowanie wytwarzania innowacyjnych wyrobów z mleka koziego wyprodukowanego w oparciu o krajowe źródła paszy białkowej z wykorzystaniem roślinnych substancji biologicznie czynnych i naturalnych probiotyków, 2018-2021,
- Life [EKOHEMPKON]: Nowa metoda rekultywacji terenów zdegradowanych w rejonie KWB Konin z zastosowaniem uprawy konopi włóknistych; 2012-2018.

Główne kierunki działalności naukowo-badawczej:

- biotechnologia oraz hodowla nowych odmian roślin włóknistych i zielarskich, ich agrotechnika oraz wstępny przerób,
- rozwój hodowli jedwabników i morwy białej,
- technologie pozyskiwania i przetwarzania włókien naturalnych: lnu, konopi i wełny oraz ich modyfikacje dla zastosowań włókienniczych i pozawłókienniczych,
- rozwój odtwarzalnych, biodegradowalnych surowców dla przemysłu oraz biokompozyty z tworzyw termoplastycznych z surowcami roślinnymi,
- przetwarzanie biomasy lignocelulozowej na cele energetyczne – biopaliwa,
- technologie wytwarzania funkcjonalnych wyrobów z włókien naturalnych i mieszanek, w tym tekstyliów prozdrowotnych i medycznych,
- kompleksowe badania substancji biologicznie czynnych: ocena jakości, opracowywanie metod analitycznych i ich walidacji oraz badania stabilności,
- badania odporności biomateriałów na działanie mikroorganizmów, a także palność i technologie wytwarzania środków ognio- i biochronnych,
- badania nad roślinami i przetworami zielarskimi oraz roślinnymi produktami leczniczymi, dietetycznymi środkami spożywczymi i żywnością funkcjonalną,

- wykorzystanie roślin zielarskich i kultur bakteryjnych w produkcji biopasz,
- prace nad zagospodarowaniem terenów skażonych przez przemysł pod uprawę roślin nieżywnościowych,
- nanotechnologia m.in. nanowłókna, funkcjonalizacja biomateriałów nanocząstkami;
- wykonanie ekspertyz, konsultacji i doradztwa branżowego dla organów państwowych, samorządowych oraz podmiotów gospodarczych.

Oferta usługowa Instytutu obejmuje:

- analizy fitochemiczne surowców i przetworów roślinnych, produktów leczniczych roślinnych, syntetycznych i homeopatycznych, suplementów diety zawierających składniki roślinne zgodnie z zasadami Dobrej Praktyki Laboratoryjnej (GMP),
- opinie dotyczące kwalifikacji i bezpieczeństwa stosowania środków spożywczych, żywności specjalnego przeznaczenia, produktów wzbogaconych oraz surowców roślinnych (udokumentowanie bezpieczeństwa stosowania),
- badania z zakresu hodowli komórkowych, badania skuteczności i toksyczności leków oraz przetworów roślinnych,
- ocenę molekularnego mechanizmu działania produktów leczniczych i wyciągów roślinnych w modelu in vitro nowoczesnymi metodami sekwencjonowania nowej generacji (NGS),
- prowadzenie badań in vitro roślinnych kultur tkankowych (pędowych i korzeniowych) oraz kultur komórkowych w kontrolowanych warunkach fizyko-chemicznych w pomieszczeniach hodowlanych (fitotrony),
- opracowywanie protokołów mikropropagacji in vitro oraz namnażanie zregenerowanych roślin z użyciem techniki mikropropagacji,
- eicytację roślin ex vitro celem zwiększenia biosyntezy metabolitów wtórnych oraz ocenę zdolności kiełkowania nasion w warunkach in vitro z udziałem czynników stresowych oraz zdjęcia,
- analitykę metodami chromatograficznymi HPLC i GC oraz metodami spektrometrycznymi; skринingowe badania farmakologiczne i aktywności biologicznej ekstraktów ziołowych i preparatów leczniczych oraz suplementów diety,
- badania mikrobiologiczne surowców, produktów roślinnych i pszczelarskich oraz materiałów technicznych,
- identyfikację i klasyfikację surowców włóknistych, określenie zawartości włókna w słomie, badania włókien i wyrobów włókienniczych: ocena składu chemicznego, właściwości biofizyczne, energia powierzchniowa, analiza termogravimetryczna, technika spektroskopii podczerwieni FTIR,
- przygotowanie struktur surowców lignocelulozowych do wykorzystania w materiałach kompozytowych,
- opracowanie i wytwarzanie kompozytów na bazie polimerów termoplastycznych i różnego rodzaju wypełniaczy; prototypowanie metodą druku 3D,
- badania palności wyrobów budowlanych do celów certyfikacji; kompleksowa charakterystyka pożarowa materiałów,
- kompleksowe doradztwo rolnicze, konsultacje, ekspertyzy, szkolenia w zakresie roślin włóknistych, zielarskich, fitofarmakologii,
- badania skuteczności działania środków ochrony roślin, opracowywanie instrukcji uprawy gatunków roślin zielarskich; analizy botaniczno-farmakognostyczne,
- doradztwo naukowo-badawcze związane z problematyką naturalnego barwienia.

Nieprzerwanie od 1955 roku Instytut wydaje „Herba Polonica” (j. polski), kwartalnik ten stanowi jedyne w kraju specjalistyczne czasopismo naukowe poświęcone postępowi w zakresie uprawy, hodowli, badań fitochemicznych, farmakologicznych i klinicznych roślin zielarskich.

INSTYTUCJE OBSŁUGI ROLNICTWA

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) jest instytucją realizującą odrębny od powszechnego ubezpieczenia system ubezpieczenia społecznego rolników. KRUS został powołany do samodzielnej realizacji zadań wynikających z ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2019 r. poz. 299 z późn. zm.) i zadań zleconych wynikających z odrębnych ustaw.

Ubezpieczenie społeczne rolników, zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników, dotyczy rolników i pracujących z nimi domowników oraz, począwszy od 18 maja 2018 r., pomocników rolnika, którzy:

1. posiadają obywatelstwo polskie lub,
2. są uprawnieni do wykonywania pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie art. 87 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2019 r. poz. 1482, z późn. zm.) lub są zwolnieni na podstawie przepisów szczególnych z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę.

Według stanu na 31 grudnia 2018 r. ubezpieczeniu społecznemu rolników podlegało 1 233 685 osób, w tym z tytułem: rolnika – 739 973 osoby, małżonka rolnika – 332 419 osób, domownika – 152 896 osób, opiekunów osób niepełnosprawnych – 7 909 osób, osób pomocników rolnika – 3 117, członków rodziny sprawujących opiekę nad dzieckiem – 13 osób. W podziale na województwa największa liczba ubezpieczonych według stanu na 31 grudnia 2018 r. była w woj. mazowieckim (ok. 173,1 tys. osób), lubelskim (ok. 156,6 tys. osób), małopolskim (ok. 143,3 tys. osób), wielkopolskim (ok. 119,4 tys. osób), łódzkim (ok. 98,5 tys. osób).

Kasa przyznaje i wypłaca świadczenia według wyodrębnionych dwóch rodzajów ubezpieczenia, tj.: ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego, których wydatki w całości pokrywane są z Funduszu Składowego Ubezpieczenia Społecznego Rolników, zwanego dalej Funduszem Składowym, tworzonego ze składek od ubezpieczonych rolników oraz ubezpieczenia emerytalno-rentowego, którego wydatki pokrywane są z Funduszu Emerytalno-Rentowego, tworzonego ze składek od ubezpieczonych rolników oraz z dotacji z budżetu państwa. W 2018 r. z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego Kasa wypłaciła: 12,3 tys. jednorazowych odszkodowań z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo śmierci wskutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej, na łączną kwotę 69,2 mln zł oraz 305,7 mln zł z tytułu zasiłków chorobowych z powodu choroby trwającej nieprzerwanie co najmniej 30 dni i nie dłużej niż przez 540 dni.

W ramach ubezpieczenia emerytalno-rentowego Kasa wypłaca: emerytury rolnicze, w tym – okresowe, renty rolnicze z tytułu niezdolności do pracy, renty rodzinne, emerytury i renty z ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych i członków ich rodzin, zasiłki macierzyńskie, dodatki do emerytur i rent (pielęgnacyjny, kombatancki, za tajne nauczanie, dla sieroty zupełnej, ryczałt energetyczny, dodatek z tytułu pracy przymusowej, świadczenie pieniężne dla żołnierzy zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianych w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach rud uranu i batalionach budowlanych, świadczenie pieniężne dla osób deportowanych do pracy przymusowej oraz osadzonych w obozach pracy przez III Rzeszę i ZSRR, dodatek kompensacyjny, dodatek dla weterana poszkodowanego oraz zasiłki pogrzebowe).

W 2018 r. świadczenia emerytalno-rentowe pobierało z KRUS średnio miesięcznie 1 157,4 tys. osób, z tego: emerytury rolnicze – 914,5 tys., w tym emerytury wcześniejsze – 69,3 tys., renty rolnicze z tytułu całkowitej niezdolności do pracy – 199,7 tys., renty rodzinne – 43,2 tys. Przeciętne miesięczne świadczenie emerytalno-rentowe wyniosło – 1 122,16 zł.

Łączna kwota świadczeń emerytalno-rentowych wypłaconych w 2018 r. z Funduszu Emerytalno-Rentowego wyniosła 15 585 773,3 tys. zł. Ponadto w 2018 r. z Funduszu Emerytalno-Rentowego wypłacono 208,7 tys. zasiłków macierzyńskich na łączną kwotę 204 181,4 tys. zł oraz 51,8 tys. zasiłków pogrzebowych na łączną kwotę 207 128,9 tys. zł.

Przeciętna wysokość emerytury rolniczej w 2018 r. wynosiła 1 123,69 zł (w tym wcześniejszej – 1 023,96 zł), a renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy – 1 091,07 zł i była niższa od minimum socjalnego w gospodarstwie emeryckim 1-osobowym, które wynosiło 1 151,97 zł (w gospodarstwie emeryckim 2-osobowym minimum takie wynosiło 954,95 zł na osobę). Jednocześnie przeciętna kwota świadczenia emerytalno-rentowego z ubezpieczenia społecznego rolników odpowiada ok. 50% przeciętnego świadczenia w systemie powszechnym (ZUS) i wynosi niespełna 30% przeciętnego wynagrodzenia pomniejszonego o obowiązkowe składki.

Podstawę gospodarki finansowej ubezpieczenia społecznego rolników stanowią państwowe fundusze celowe, tj. Fundusz Emerytalno-Rentowy, Fundusz Prewencji i Rehabilitacji, Fundusz Administracyjny oraz Fundusz Składkowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników, który ma osobowość prawną i nie jest dotowany z budżetu państwa.

Do zadań Kasy w zakresie ubezpieczenia zdrowotnego należy m.in. ustalanie prawa do tego ubezpieczenia, ewidencja i potwierdzanie okresów podlegania ubezpieczeniu, wymierzanie i pobór comiesięcznych składek zdrowotnych oraz ich odprowadzanie do Narodowego Funduszu Zdrowia.

Składki na ubezpieczenie zdrowotne za rolników objętych tym ubezpieczeniem, którzy prowadzą działalność rolniczą na gruntach rolnych poniżej 6 ha przeliczeniowych oraz za ich domowników, finansowane są przez budżet państwa. Natomiast rolnicy prowadzący gospodarstwa rolne o powierzchni 6 i więcej hektarów przeliczeniowych użytków rolnych składkę na ubezpieczenie zdrowotne za siebie, małżonków i domowników podlegających temu ubezpieczeniu opłacają indywidualnie w wysokości 1,00 zł za każdy pełny ha przeliczeniowy.

Rolnicy, prowadzący działalność rolniczą w ramach działów specjalnych w rozumieniu przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (niezależnie, czy działalność ta prowadzona jest wyłącznie w samodzielnym dziale specjalnym czy też dodatkowo na użytkach rolnych), zobowiązani są do opłacania składki zdrowotnej na swoje ubezpieczenie w wysokości 9% od miesięcznej zadeklarowanej kwoty dochodu z działu specjalnego produkcji rolnej, lecz w kwocie nie mniejszej niż 9% kwoty minimalnego wynagrodzenia.

Składka na ubezpieczenie zdrowotne za domowników opłacana jest w zależności od zakresu prowadzonej przez rolnika działalności rolniczej.

Istotną częścią ustawowych zadań Kasy jest zapobieganie wypadkom przy pracy i rolniczym chorobom zawodowym, ich cykliczna analiza oraz inicjowanie na tej podstawie nowych działań, których celem jest również zapewnienie na rynku nowoczesnych, bezpiecznych w użytkowaniu maszyn i urządzeń oraz środków ochrony pracy rolniczej, a tym samym oddziaływanie na zmniejszenie skali wydatków na świadczenia powypadkowe. Działania Kasy przyczyniają się do wyeliminowania wielu rodzajów ryzyka wypadków i skutkują trwałym spadkiem ich liczby o 70 % w stosunku do skali takich zdarzeń z początków działalności KRUS. W 2018 r. Kasa przeprowadziła 4 870 szkoleń, spotkań i dyskusji z zakresu bhp w gospodarstwie rolnym dla ponad 194 tys. rolników i ich rodzin oraz osób związanych ze środowiskiem wiejskim. Zorganizowała 2 514 konkursów wiedzy o bhp w gospodarstwie rolnym (samodzielnie lub we współpracy z innymi instytucjami), w których uczestniczyło ponad 89 tys. rolników, dzieci i młodzieży oraz innych osób zamieszkujących tereny wiejskie. Najwięcej uczestników wzięło udział w konkursach o zasięgu krajowym: VIII Ogólnopolskim Konkursie Plastycznym dla Dzieci „Bezpiecznie na wsi mamy – upadkom zapobiegamy” (36 116 uczniów z 2

987 szkół podstawowych) oraz w XVI edycji Ogólnokrajowego Konkursu „Bezpieczne Gospodarstwo Rolne” (swoje gospodarstwa zgłosiło 1 087 rolników). Dzięki działaniom prewencyjnym organizowanym przez KRUS w 2018 r. zgłoszono do Kasy o 2 866 (15,8%) wypadków mniej niż w 2017 r. tj. 15 295 wypadków.

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) od 1994 r. wspiera działania służące rozwojowi rolnictwa i obszarów wiejskich.

W pierwszych latach działalności kontynuowała zadania rozpoczęte przez Fundusz Restrukturyzacji i Oddłużenia Rolnictwa, udzielając wsparcia głównie ze środków krajowych, przede wszystkim w formie dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych oraz obrotowych. Po wejściu Polski do UE zwiększyła się zarówno skala udzielanej pomocy, jak i liczba dostępnych instrumentów wsparcia. Kolejne zwiększenie zakresu działania nastąpiło 1 września 2017 r., kiedy ARiMR przejęła zadania związane z realizacją unijnych mechanizmów wspólnej organizacji rynków rolnych.

Podstawowym celem ARiMR jest sprawne i skuteczne wydatkowanie środków pochodzących z funduszy unijnych i krajowych, przy jednoczesnej minimalizacji obciążeń administracyjnych.

ARiMR działa w oparciu o ustawę z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa ze zm. i statut nadany w drodze rozporządzenia przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Nadzór nad ARiMR sprawuje Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, a w zakresie gospodarki finansowej – Minister Finansów.

ARiMR jest podmiotem wdrażającym dla większości działań objętych Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020) oraz Programem Operacyjnym Rybactwo i Morze na lata 2014–2020 (PO Rybactwo i Morze), a także dla części instrumentów wspólnej organizacji rynków rolnych i jest jedyną agencją płatniczą w Polsce dla wspólnej polityki rolnej.

Instrumenty pomocy realizowane przez ARiMR aktualnie są finansowane przez:

- Europejski Fundusz Rolniczy Gwarancji (EFRG) – instrumenty pomocy I filara WPR (systemy wsparcia bezpośredniego, wspólna organizacja rynków rolnych);
- Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) – instrumenty II filara WPR, w tym działania dotyczące PROW 2014–2020 oraz zobowiązania zaciągnięte w ramach działań realizowanych z PROW 2004–2006 oraz PROW 2007–2013;
- Europejski Fundusz Morski i Rybacki (EFMR) – działania PO Rybactwo i Morze;
- budżet państwa – instrumenty pomocy krajowej (w szczególności dopłaty do kredytów, pomoc kłeszkowa, utylizacja padłych zwierząt).

Ponadto ARiMR jest instytucją prowadzącą rejestry, a m.in.:

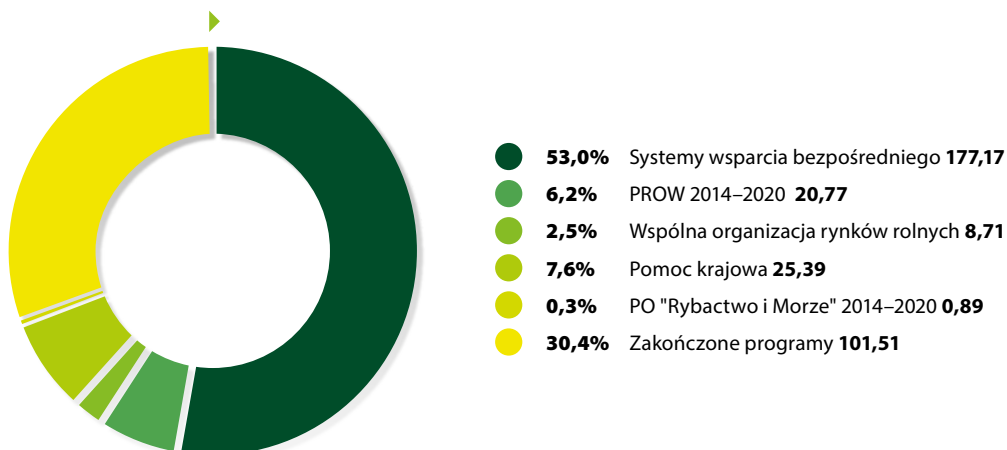
- rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych (System IRZ);
- system identyfikacji działek rolnych (LPIS) i danych przestrzennych GIS.

Głównymi beneficjentami pomocy wypłacanej przez ARiMR są: rolnicy, przedsiębiorcy sektora rolno-spożywczego, mieszkańcy wsi, grupy producentów rolnych, jednostki samorządu terytorialnego i przedstawiciele sektora rybackiego.

Ze współfinansowanych przez Agencję projektów korzystają szerokie grupy społeczne, a ich efekty można zauważyć i zmierzyć, zarówno w skali gospodarki lokalnej, jak i krajowej.

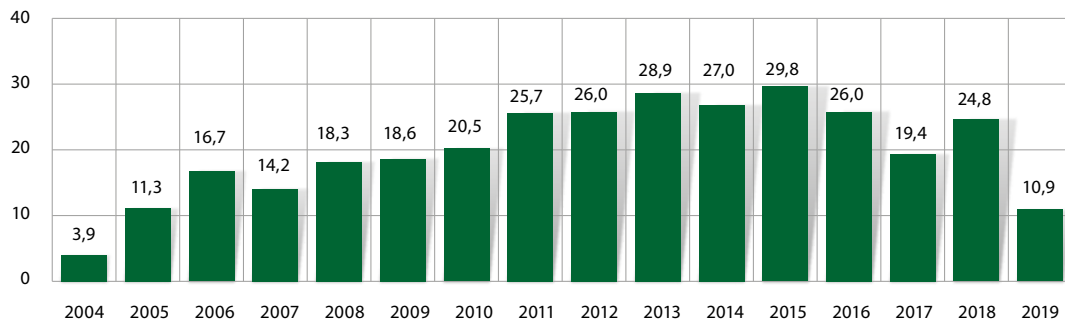
Od początku działalności do 31 sierpnia 2019 r., w ramach obsługiwanych instrumentów pomocy, ARiMR wypłaciła beneficjentom 334,4 mld zł, z tego ponad 92% w ramach programów współfinansowanych z UE (wykres 20).

Wykres 20. Struktura wsparcia udzielonego przez ARiMR od 1994 r., w mld zł i w %, wg stanu na 31.08.2019 r.

Źródło: Dane ARiMR.

Wykres 21. Roczne wypłaty środków przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych z UE i pomocy krajowej w latach 2004-2019, wg stanu na 31.08.2019 r., w mld zł

Źródło: Dane ARiMR.

Najważniejszym instrumentem wspólnej polityki rolnej, wdrażanym przez ARiMR, są płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego, z których w ostatnich latach korzysta rocznie około 1,32 mln rolników. Do 31.08.2019 r. ARiMR wypłaciła beneficjentom 177,2 mld zł, w tym 14,6 mld zł w ramach Kampanii 2018. W ramach systemów wsparcia bezpośredniego ponad połowę (ponad 58%) środków finansowych wypłacono na jednolitą płatność obszarową.

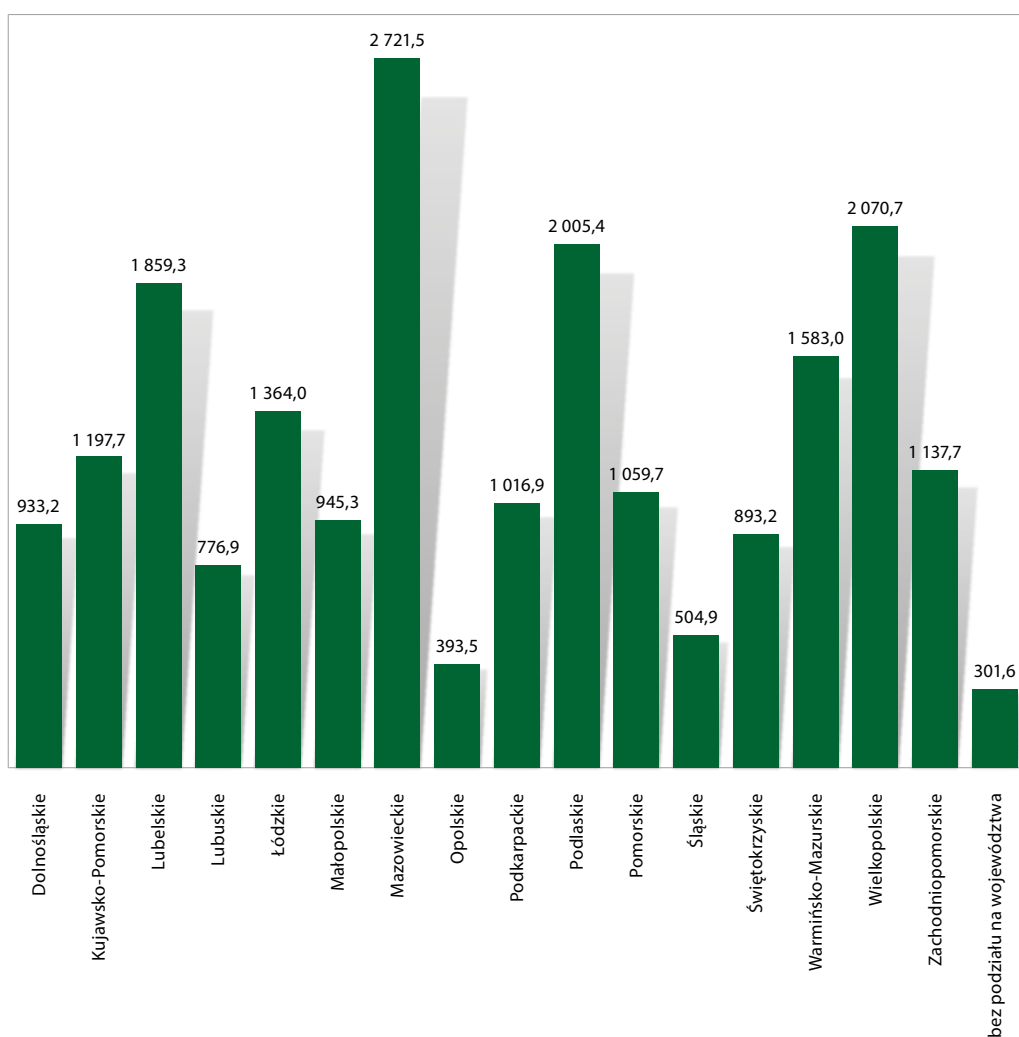
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Budżet przeznaczony na realizację PROW 2014-2020 wynosi ponad 13,6 mld euro, w tym środki UE – 8,7 mld euro, a krajowe środki publiczne – 4,9 mld euro. W ramach wydatków PROW finansowane są także zobowiązania z lat 2004-2006 oraz 2007-2013.

W ramach realizacji PROW 2014-2020 złożono do końca sierpnia 2019 r. ponad 4,5 mln wniosków i zrealizowano płatności dla około 956 tys. różnych beneficjentów na łączną kwotę 20,8 mld zł.

W ramach PROW 2014-2020 największe kwoty zostały wypłacone przez ARiMR dla województw: mazowieckiego (ponad 2,7 mld zł), wielkopolskiego (około 2,1 mld zł), podlaskiego (ponad 2,0 mld zł) oraz lubelskiego (około 1,9 mld zł) (wykres 22).

Wykres 22. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2014-2020, w podziale na województwa, narastająco, w mln zł, wg stanu na 31.08.2019 r.

Źródło: Dane ARiMR.

Program Operacyjny Rybactwo i Morze na lata 2014-2020

Na realizację PO Rybactwo i Morze w Polsce przyznano 499,3 mln euro z Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz 169,0 mln euro z budżetu krajowego.

Wykres 23. Struktura płatności zrealizowanych w ramach PO Rybactwo i Morze w podziale na działania, w mln zł, wg stanu na 31.08.2019 r.

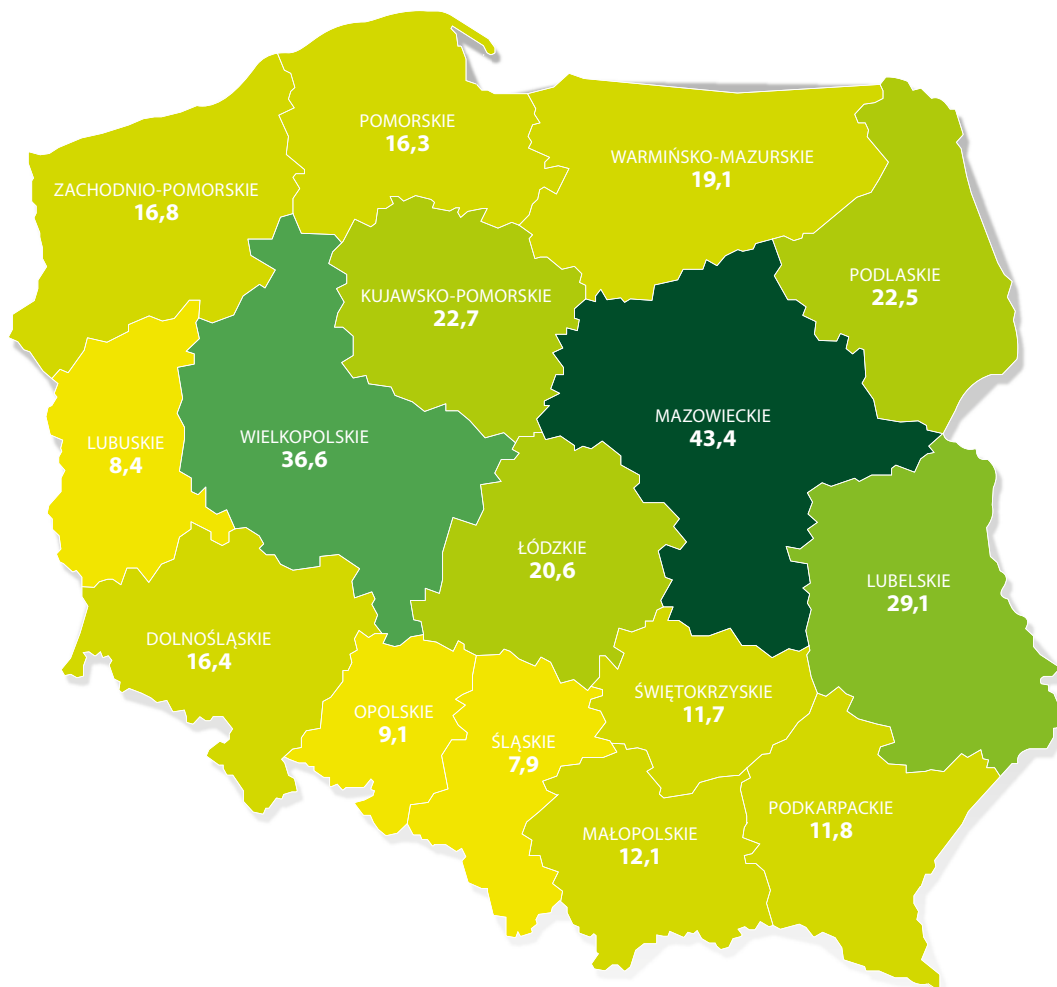

Źródło: Dane ARiMR.

W ramach realizacji działań z zakresu PO Rybactwo i Morze, wdrażanych przez ARiMR, złożono 6,1 tys. wniosków. Na realizację tych działań do końca sierpnia 2019 r. ARiMR wypłaciła beneficjentom 894,3 mln zł, w tym 769,6 mln zł na działania wdrażane przez ARiMR.

W ramach programów współfinansowanych z funduszy unijnych (łącznie z Programem SAPARD) wypłacono beneficjentom ponad 309 mld zł. Największe wsparcie z ARiMR otrzymały województwa: mazowieckie (43,4 mld zł), wielkopolskie (36,6 mld zł) i lubelskie (29,1 mld zł) (Mapa 1). Ponadto wypłacono 4,6 mld zł bez uwzględnienia podziału na województwa.

Mapa 1. Pomoc udzielona przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych z funduszy unijnych (w mld zł), według województw, wg stanu na 31.08.2019 r.

Źródło: Dane ARiMR.

Od 1 września 2017 r. ARiMR realizuje także wszystkie płatności w ramach wspólnej organizacji rynków rolnych (WORR). Jednocześnie jest instytucją wdrażającą mechanizmy WORR, które mają na celu zapobieganie zakłóceniom i sytuacjom kryzysowym na rynkach rolnych oraz wspieranie integracji producentów rolnych. Pozostałe mechanizmy wspólnej organizacji rynków rolnych przejęte przez Agencję wdrażane są przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa na zasadzie zadań delegowanych przez ARiMR. W ramach mechanizmów wspólnej organizacji rynków rolnych zarówno wdrażanych przez ARiMR, jak i delegowanych do KOWR, łącznie z realizowanymi wcześniej przez Agencję mechanizmami wspólnej organizacji rynków owoców i warzyw ARiMR wypłaciła do końca sierpnia 2019 r. łącznie ponad 8,7 mld zł.

Pomoc krajowa udzielana jest przez ARiMR od początku działalności, a obecnie głównie w formie dopłat do oprocentowania różnych typów kredytów, gwarancji i poręczeń spłaty preferencyjnych kredytów inwestycyjnych i kłeskowych, poręczeń spłaty kredytów studenckich, nieoprocentowanych pożyczek, dofinansowa-

nia kosztów ponoszonych przez producentów rolnych na utylizację padłych zwierząt, dopłaty do materiału siewnego, a także wsparcia dla grup producentów rolnych oraz dla kół gospodyń wiejskich. Z uwagi na coraz częściej występujące anomalie pogodowe, takie jak: susze, powodzie, huragany oraz trudne do zwalczania wirusowe choroby zwierząt, pomoc z budżetu krajowego kierowana jest również do rolników, którzy ponieśli straty w wyniku tych zdarzeń. Szczególnie duże środki wyasygnowano na ten cel w 2018 r. Od początku działalności ARiMR w ramach tej formy wsparcia wypłaciła kwotę 25,4 mld zł (wykres 24).

Wykres 24. Wysokość pomocy udzielonej przez ARiMR w ramach instrumentów pomocy krajowej w latach 1994-2019, wg stanu na 31.08.2019 r., w mln zł

* dane wg stanu na 31.07.2019 r.

Źródło: Dane ARiMR.

Agencja jest instytucją odpowiedzialną za prowadzenie systemu identyfikacji i rejestracji zwierząt (IRZ) w Polsce od 2004 r. Ma on na celu zapewnienie bezpieczeństwa żywności zgodnie z innymi wymogami, dzięki czemu polskie produkty pochodzenia zwierzęcego mogą być sprzedawane w innych państwach członkowskich UE. W bazie danych tego systemu gromadzone są informacje na temat posiadaczy zwierząt (rejestr producentów), zwierząt i ich miejsc przebywania (rejestr siedzib stad) oraz przemieszczeń zwierząt (rejestracja zgłoszeń zdarzeń dotyczących zwierząt). ARiMR aktualizuje rejestr zwierząt na podstawie informacji od rolników o zmianach, jakie zaszły w ich stadach.

ARiMR jest także odpowiedzialna za prowadzenie i aktualizację systemu identyfikacji działek rolnych (ang. Land Parcel Identification System – LPIS). System ten stanowi podstawowy element zintegrowanego systemu zarządzania i kontroli. Jest budowany i aktualizowany na podstawie ortofotomapy. Pełni rolę bazy referencyjnej dla kontroli większości działek pomocowych obsługiwanych przez ARiMR. Podstawą działania systemu LPIS jest baza danych działek referencyjnych umożliwiająca lokalizację działek rolnych zgłaszanych przez rolników do systemu płatności bezpośrednich. LPIS obejmuje także ewidencję producentów rolnych, gospodarstw rolnych i wniosków o przyznanie płatności.

Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa

Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa

Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR) jest agencją wykonawczą i państwową osobą prawną działającą od 1 września 2017 r. na podstawie ustawy z dnia 10 lutego 2017 r. o Krajowym Ośrodku Wsparcia Rolnictwa (Dz. U. z 2018 r. poz. 1154, z późn. zm.) oraz statutu Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa nadanego rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 kwietnia 2017 roku. Zadaniem KOWR jest wdrażanie i stosowanie instrumentów wsparcia aktywnej polityki rolnej oraz rozwoju obszarów wiejskich na rzecz polskich rolników oraz podmiotów funkcjonujących w sektorze rolno-żywnościowym.

KOWR prowadzi działalność w kilku obszarach. Do zadań w zakresie: gospodarowania nieruchomościami rolnymi Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (WRSP), kształtowania ustroju rolnego, nadzoru nad spółkami oraz wykonywania praw z udziałów i akcji należą:

1. tworzenie oraz poprawa struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych,
2. tworzenie warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystaniu potencjału produkcyjnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa,
3. restrukturyzacja oraz prywatyzacja mienia Skarbu Państwa użytkowanego na cele rolnicze,
4. obrót nieruchomościami i innymi składnikami majątku Skarbu Państwa,
5. administrowanie zasobami majątkowymi Skarbu Państwa przeznaczonymi na cele rolne,
6. zabezpieczenie majątku Skarbu Państwa,
7. inicjowanie prac urzędniowo-rolnych,
8. popieranie organizowania gospodarstw rolnych na gruntach Skarbu Państwa,
9. realizacja zadań wynikających z ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego (ukur),
10. wykonywanie praw z udziałów i akcji oraz sprawowanie nadzoru właścicielskiego nad działalnością spółek, w tym hodowlanych o szczególnym znaczeniu dla gospodarki narodowej.

W zakresie promocji żywności i zwiększania konkurencyjności polskich produktów rolno-spożywczych, innowacyjności, rozwoju obszarów wiejskich oraz stabilizacji rynków rolnych KOWR realizuje:

- I. Zadania krajowe oraz zadania wspólnej polityki rolnej (tzw. zadania własne KOWR):
  1. monitorowanie produkcji biogazu rolniczego i biopłynów, działalności spółdzielni energetycznych, a także rynku biokomponentów i biopaliw ciekłych,
  2. wsparcie działań na rzecz odnawialnych źródeł energii, w szczególności w rolnictwie,
  3. wsparcie działań innowacyjnych i rozwojowych w sektorze rolno-spożywczym,
  4. prowadzenie działań promocyjnych i informacyjnych mających na celu promowanie produktów rolnych i żywnościowych, metod ich produkcji, a także systemów jakości produktów rolnych i żywnościowych,
  5. wspieranie rozwoju współpracy handlowej sektora rolno-spożywczego z zagranicą,
  6. obsługa funduszy promocji produktów rolno-spożywczych,
  7. prowadzenie rejestru pierwszych podmiotów skupujących i monitorowanie wielkości skupu mleka,

8. rozliczanie roku kwotowego 2013/2014 i 2014/2015 na rynku mleka,
  9. monitorowanie obowiązku zawierania umów na dostarczanie produktów rolnych,
  10. monitorowanie i nadzór nad uprawą tytoniu oraz produkcją i zbyciem surowca tytoniowego,
  11. gromadzenie, analizowanie i udostępnianie informacji dotyczących rynków produktów rolnych i żywnościowych,
  12. opracowywanie i upowszechnianie informacji związanych z realizacją mechanizmów aktywnej polityki rolnej na rynkach produktów rolnych i żywnościowych,
  13. restrukturyzacja zadłużenia podmiotów prowadzących gospodarstwa rolne (w tym udzielanie pomocy w formie przejęcia długu podmiotu prowadzącego gospodarstwo rolne powstałego w związku z prowadzeniem działalności rolniczej pod warunkiem przeniesienia własności całości albo części nieruchomości rolnej na rzecz Skarbu Państwa).
- II. Zadania delegowane z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w ramach wspólnej polityki rolnej (w tym w zakresie wspólnej organizacji rynków produktów rolnych):
1. wspieranie realizacji branżowych i/lub międzybranżowych programów promocyjnych i/lub informacyjnych w ramach mechanizmu WPR („Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych”),
  2. wdrażanie dwóch poddziałań w ramach działania 3. „Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych” PROW 2014-2020 (poddziałania 3.1. „Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości” oraz poddziałania 3.2. „Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym”),
  3. realizowanie „Programu dla szkół”,
  4. prowadzenie interwencyjnych zakupów i sprzedaży wybranych towarów rolno-spożywczych,
  5. realizowanie dopłat do prywatnego przechowywania towarów rolno-spożywczych,
  6. administrowanie obrotem z zagranicą towarami rolnymi w ramach wspólnej polityki rolnej oraz towarami przetworzonymi nieobjętymi załącznikiem I do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (towarami z grupy non-aneks I),
  7. wspieranie rynku produktów pszczelich,
  8. administrowanie potencjałem produkcyjnym winorośli i wina,
  9. działania na rynku cukru (w tym: monitorowanie produkcji na rynku cukru oraz rafinacji cukru przywiezionego spoza UE).

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, jako unijna agencja płatnicza, w ramach realizacji niektórych z powyższych zadań dokonuje płatności beneficjentom oraz dochodzi zwrotu nienależnie pobranych kwot pomocy.

III. Zadania powierzone z innych podmiotów:

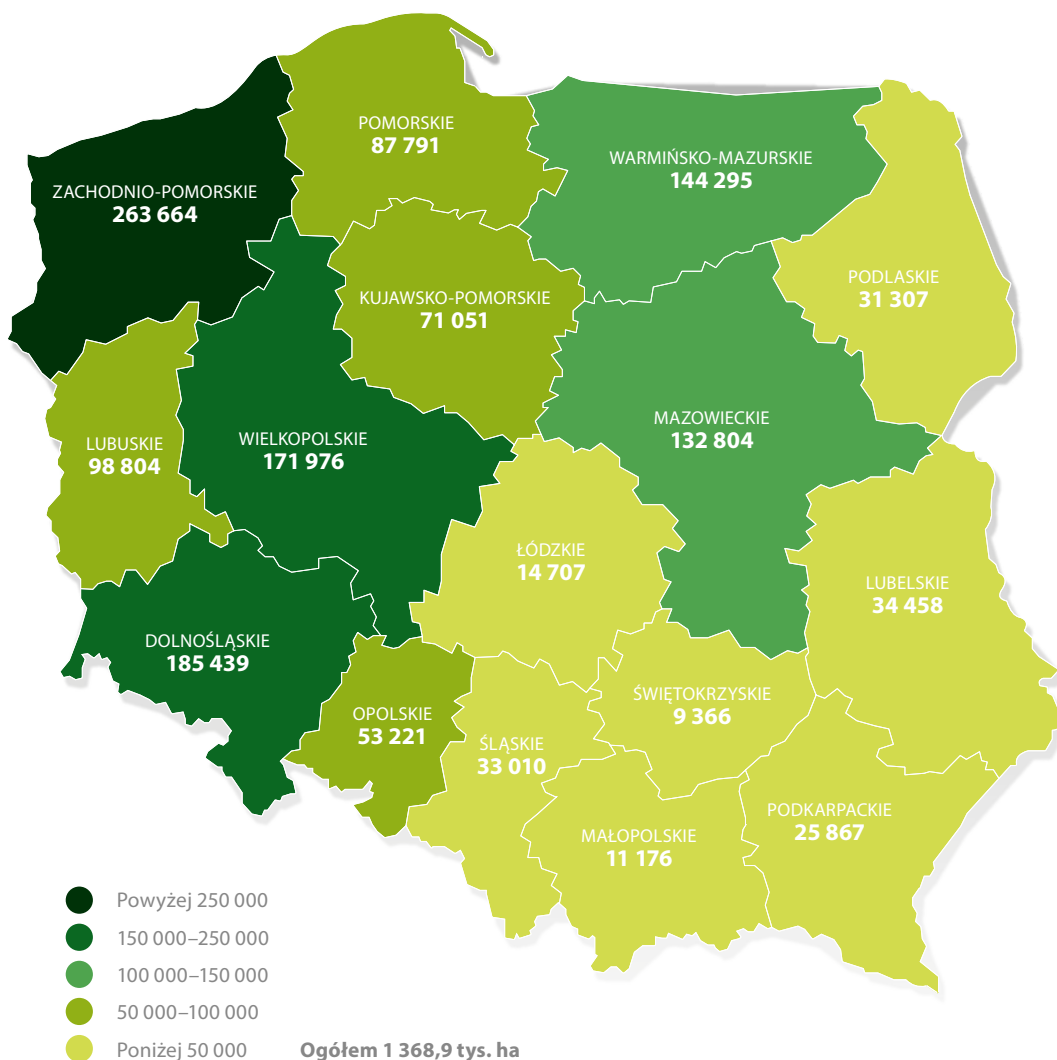
1. realizacja zadań w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014-2020 jako instytucja pośrednicząca i beneficjent, o którym mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 223/2014 z dnia 11 marca 2014 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (działanie powierzone przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej),
2. prowadzenie branżowego programu promocji polskich specjalności żywnościowych (działanie powierzone przez Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii).

KOWR gospodaruje mieniem Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa na rzecz prywatyzacji mienia rolnego Skarbu Państwa oraz realizacji założeń polityki społeczno-gospodarczej państwa. Według stanu na 31 grudnia 2018 r. w Zasobie WRSP znajdowały się nieruchomości o powierzchni 1 368,9 tys. ha, z tego: 1 024,1 tys. ha w dzierżawie (74,8% wszystkich gruntów pozostających w Zasobie WRSP), 53,1 tys. ha w wieczystym użytko-

waniu (3,9%), 19,1 tys. ha w trwałym zarządzie (1,4%), 28,9 tys. ha w innym zagospodarowaniu (2,1%), 207,2 tys. ha pozostające do rozdysponowania (15,1%) oraz 36,5 tys. ha tzw. „obce” w Zasobie WRSP (2,7%) (mapa 2). Na koniec 2018 r. nadzorowano 60,4 tys. umów dzierżawy. Najwięcej umów dzierżawy pozostawało w grupie obszarowej 1,01-9,99 ha 27,6 tys. umów (46%) na powierzchnię 99 tys. ha, a następnie w grupie obszarowej do 1 ha 17,9 tys. umów (30%) na powierzchnię 8,5 tys. ha.

W 2018 r. przeprowadzono 36,8 tys. przetargów, z tego 28,5 tys. przetargów na sprzedaż i 8,3 tys. przetargów na dzierżawę nieruchomości. W przetargach tych zaoferowano do nabycia 16,8 tys. ha gruntów oraz 52,8 tys. ha do dzierżawy. Rozstrzygnięto 4,5 tys. przetargów na sprzedaż 2,6 tys. ha oraz 6,1 tys. przetargów na dzierżawę 45,3 tys. ha. OT KOWR w 2018 r. wydzierżawiły 40,4 tys. ha gruntów, a z Zasobu WRSP sprzedano nieruchomości o łącznej powierzchni 3,4 tys. ha.

Mapa 2. Grunty pozostające w Zasobie WRSP wg stanu na 31 grudnia 2018 r. (w ha)

Źródło: Dane KOWR.

Podstawowym kierunkiem rozdysponowania nieruchomości Zasobu WRSP jest ich wykorzystanie na cele rolnicze. KOWR oferuje także nieruchomości rolne z Zasobu WRSP na cele inwestycyjne, przeznaczone zarówno pod: inwestycje typu „greenfield”, parki technologiczne i przemysłowe, centra logistyczne, usługowe, handlowe oraz biznesowe, jak i nowoczesne osiedla mieszkaniowe. KOWR wspiera rozwój Polski lokalnej i wpływa na trwałe podnoszenie warunków życia ludności na obszarach wiejskich i miejsko-wiejskich, m.in. poprzez nieodpłatne przekazywanie nieruchomości na rozwój infrastruktury o charakterze publicznym. Ważną działalnością jest współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego polegająca na nieodpłatnym przekazywaniu gruntów i mienia Zasobu WRSP na realizację zadań własnych. Na bazie nieruchomości Zasobu WRSP jednostki samorządu terytorialnego realizują inwestycje infrastrukturalne, m.in. w zakresie: wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji publicznej, kultury oraz sportu. W 2018 r. KOWR udzielił 21 mln zł bezzwrotnej pomocy finansowej na remont infrastruktury technicznej przekazanej nieodpłatnie na rzecz gmin lub spółdzielni mieszkaniowych. KOWR udzielał także ulg w spłacie należności z powodu niekorzystnych zjawisk atmosferycznych (suszy), przede wszystkim na podstawie wniosków o umorzenie/obniżenie czynszu dzierżawnego.

Zgodnie z ustawą o kształtowaniu ustroju rolnego KOWR realizuje zadania dotyczące nieruchomości rolnych na rynku oraz akcji i udziałów w spółkach posiadających nieruchomości rolne o powierzchni co najmniej 5 ha. W 2018 r. do OT KOWR wpłynęło 19,9 tys. wniosków o wyrażenie zgody na nabycie nieruchomości rolnych o łącznej powierzchni 55,5 tys. ha. OT KOWR wydała ogółem 18,6 tys. decyzji administracyjnych, które dotyczyły nieruchomości rolnych o łącznej powierzchni 50,8 tys. ha (w tym 17,2 tys. decyzji pozytywnych dla nieruchomości o łącznej powierzchni 43,9 tys. ha). W 2018 r. KOWR złożył 28 oświadczeń o skorzystaniu z prawa pierwokupu w stosunku do nieruchomości rolnych o łącznej powierzchni około 675 ha.

W 2018 r. KOWR wykonywał prawa z udziałów i akcji oraz sprawował nadzór właścicielski nad działalnością 48 spółek, z tego: 41 spółek hodowli roślin i zwierząt, ELEWARR Sp. z o.o. (świadczącej przede wszystkim usługi skupu, przechowywania i suszenia zbóż) oraz 6 spółek w ramach wykonywania ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego. Spółki hodowli roślin KOWR oferuje rolnikom wysokiej jakości materiał siewny polskich odmian: zbóż, roślin bobowatych, ziemniaków, buraków cukrowych, buraków pastewnych, traw oraz warzyw i kwiatów. Podstawowym celem pracy hodowlanej prowadzonej w nadzorowanych przez KOWR spółkach zajmujących się hodowlą zwierząt jest produkcja materiału zarodkowego dla doskonalenia populacji masowej zwierząt gospodarskich.

KOWR wspiera rozwój polskiego eksportu produktów rolno-spożywczych, a także promocję i zwiększanie konkurencyjności polskiej żywności w kraju oraz na świecie. Zgodnie ze „Strategią promocji żywności Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi” KOWR jest główną instytucją wdrażającą instrumenty polityki promocji w sektorze rolno-spożywczym. W ramach mechanizmu unijnego „Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych” w 2018 r. KOWR wspierał realizację 11 programów promocyjnych i/lub informacyjnych na 4 kontynentach. Organizacje złożyły 21 wniosków o dopłaty, a KOWR wystawił zlecenia płatności dla agencji płatniczej (ARiMR) na kwotę 24,4 mln zł.

W zakresie wspierania rozwoju współpracy handlowej sektora rolno-spożywczego z zagranicą w 2018 r. KOWR zorganizował dla polskich przedsiębiorców 22 działania promocyjno--informacyjne obejmujące organizację stoisk narodowych na targach i/lub misji handlowych w 19 krajach: w Japonii, Algierii, Chinach, Indiach, Tajwanie, Wietnamie, Indonezji, Egipcie, Zjednoczonych Emiratach Arabskich, Korei Południowej, Republice Południowej Afryki, Tajlandii, Meksyku, Kanadzie, Niemczech, Singapurze, Nigerii, we Francji i Włoszech. Prowadzono bieżącą współpracę międzynarodową z podmiotami zagranicznymi (prywatnymi i publicznymi

rangi agencji rządowych lub ministerstw i placówkami dyplomatycznymi) oraz polskimi placówkami za granicą i Zagranicznymi biurami Handlowymi. Podpisano porozumienie o współpracy w zakresie promocji polskiego sektora rolno-spożywczego za granicą z Polską Agencją Inwestycji i Handlu S.A.

KOWR w ramach obchodów 100-lecia Niepodległości Polski organizował lub współorganizował szereg przedsięwzięć promocyjnych poza granicami kraju.

KOWR kontynuuje realizację branżowego programu promocji polskich specjalności żywnościowych w zakresie projektu systemowego „Promocja gospodarki w oparciu o polskie marki produktowe Marka Polskiej Gospodarki – Brand”, finansowanego ze środków Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój (POIR). Program realizowany jest na rynkach 7 krajów, tj. w Chinach, Indiach, Wietnamie, Republice Południowej Afryki, Zjednoczonych Emiratach Arabskich, Niemczech oraz we Francji. Organizowane są m.in. stoiska informacyjne wraz z pokazami kulinarnymi i degustacjami podczas międzynarodowych targów rolno-spożywczych.

KOWR prowadzi intensywne działania promocyjno-informacyjne na poziomie ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym w celu popularyzacji żywności wysokiej jakości wytwarzanej w ramach uznawanych przez MRiRW systemów jakości i oznaczeń, a także zwiększenia spożycia żywności wysokiej jakości produkowanej w kraju. Organizowane są kampanie i wydarzenia o charakterze promocyjnym, a także spotkania, warsztaty i prezentacje służące podnoszeniu wiedzy i kompetencji producentów żywności oraz rolników w zakresie nowoczesnych działań promocyjnych i skutecznego dotarcia do konsumentów. Głównym narzędziem, które zapewnia dostęp do informacji o tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych produktach spożywczych wytwarzanych w ramach systemów jakości i bezpośrednio sprzedawanych przez rolników, jest strona www.polskasmakuje.pl. Na stronie na koniec września 2019 r. znajdowało się około 816 producentów żywności i rolników oraz ponad 6,6 tys. polskich produktów regionalnych, tradycyjnych, ekologicznych oraz certyfikowanych.

W zakresie zadań ustawowych KOWR obsługuje 10 funduszy promocji produktów rolno-spożywczych: Fundusz Promocji Mleka, Fundusz Promocji Mięsa Wieprzowego, Fundusz Promocji Mięsa Wołowego, Fundusz Promocji Mięsa Końskiego, Fundusz Promocji Mięsa Owczego, Fundusz Promocji Mięsa Drobiowego, Fundusz Promocji Ziarna Zbóż i Przetworów Zbożowych, Fundusz Promocji Owoców i Warzyw, Fundusz Promocji Ryb oraz Fundusz Promocji Roślin Oleistych, utworzonych w celu wspierania marketingu rolnego, wzrostu spożycia oraz wzmocnienia wizerunku polskich produktów rolno-spożywczych. W 2018 r. łączne wpływy na rachunki funduszy wyniosły 58,6 mln zł, a wydatki na działania finansowane i/lub współfinansowane z funduszy promocji 46,5 mln zł. Wydano 786 decyzji w sprawie udzielenia i wypłaty wsparcia na działania promocyjne.

W ramach działania 3. „Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 KOWR wdraża poddziałanie 3.1. „Wsparcie na przystępowanie do systemów jakości” oraz poddziałanie 3.2. „Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych realizowanych przez grupy producentów na rynku wewnętrznym”. Wspierani są producenci rolni przystępujący do systemów jakości oraz grupy producentów realizujące inicjatywy informacyjne i promocyjne na rynku wewnętrznym w zakresie certyfikowanych produktów żywnościowych wysokiej jakości. W 2018 r. wystawiono i przekazano do ARiMR ogółem 1,8 tys. zleceń płatności na kwotę 16,5 mln zł.

Zadaniem KOWR jest wsparcie i prowadzenie działań innowacyjnych oraz rozwojowych zorientowanych na: rolnictwo, przemysł spożywczy, odnawialne źródła energii oraz obszary wiejskie. W tym celu zawarto porozumienie o współpracy z Narodowym Centrum Badań i Rozwoju (NCBR), a także realizowano następujące projekty badawczo-rozwojowe:

- „Platforma Żywnościowa” – celem projektu wdrażanego w ramach „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)” i „Planu dla wsi” MRiRW jest uruchomienie elektronicznej platformy sprzedażowej dla produktów rolno-spożywczych,

- „Opracowanie systemu monitorowania marnowanej żywności i efektywnego programu racjonalizacji strat i ograniczania marnotrawstwa żywności”,
- „Wykorzystanie teledetekcji do zarządzania Zasobem Własności Rolnej Skarbu Państwa – etap pilotażowy”.

W 2018 r. uruchomiono pożyczki ze środków uzyskanych z gospodarowania mieniem Zasobu WRSP na wsparcie przedsięwzięć mających na celu rozwój obszarów wiejskich, z przeznaczeniem środków na działania innowacyjne lub rozwojowe.

W ramach prowadzenia działań stabilizujących sytuację na rynkach rolnych w 2018 r. kontynuowano sprzedaż interwencyjną odtłuszczonego mleka w proszku (OMP) zakupionego przez KE w latach 2015-2017. Odbyło się 14 przetargów. W Polsce przedsiębiorcy złożyli 280 ofert, a KOWR zawarł 76 umów. Zrealizowano w całości lub częściowo 60 umów na sprzedaż 30,8 tys. ton OMP o wartości 159,7 mln zł. Na koniec grudnia 2018 r. KOWR posiadał w 8 magazynach 8,2 tys. ton OMP. W 2018 r. KOWR wystawił ARiMR faktury z tytułu kosztów przechowywania OMP na kwotę 10,7 mln zł, a w pierwszym półroczu 2019 r. na 560 tys. zł.

KOWR realizował mechanizm wspólnej polityki rolnej „Wsparcie rynku produktów pszczelich” w oparciu o zatwierdzone przez Komisję Europejską „Krajowy Program Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce na lata 2016/17; 2017/18; 2018/19” oraz „Krajowy Program Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce na lata 2020-2022”. Pomoc finansowa służy poprawie warunków produkcji i zbytu miodu oraz jakości produktów pszczelich.

W sezonie pszczelarskim 2017/2018 KOWR rozliczył 389 projektów. Za pośrednictwem agencji płatniczej wypłacono beneficjentom 24,5 mln zł. Wsparcie finansowe trafiło do 36 tys. pszczelarzy. Na realizację działań w sezonie 2018/2019 złożono do KOWR 377 projektów, głównie dotyczących zakupu: pszczoł, sprzętu pszczelarskiego oraz leków do zwalczania warrozy. KOWR podpisał z 90 podmiotami 377 umów na realizację działań określonych w Krajowym Programie Wsparcia Pszczelarstwa. Rozliczonych zostało 366 umów, z tego KOWR zaakceptował 365 umów do wypłaty refundacji, a do jednej umowy odmówiono wypłaty refundacji. Za pośrednictwem agencji płatniczej wypłacono beneficjentom 24,7 mln zł. W dniu 24 września 2019 r. KOWR opublikował na stronie internetowej zaproszenie do składania projektów w sezonie 2019/2020.

Na rynku mleka KOWR prowadzi „Rejestr pierwszych podmiotów skupujących surowe mleko krowie” i monitoruje ilość mleka dostarczonego do pierwszych podmiotów skupujących oraz wymierza kary pieniężne za nieterminowe przekazywanie przez podmioty informacji miesięcznej o ilości skupionego mleka. Prowadzi również sprawozdawczość dla Komisji Europejskiej.

Na rynku wina KOWR prowadzi ewidencję producentów i przedsiębiorców wyrabiających wino z winogron pozyskanych z upraw winorośli położonych na terytorium Polski, przeznaczone do wprowadzenia do obrotu, a także gromadzi dane obejmujące m.in. zapasy wina, ilości wina wprowadzone do obrotu, a także wielkość zbiorów winogron i produkcji wina.

Na rynku cukru KOWR monitoruje produkcję i prowadzi w tym zakresie sprawozdawczość (m.in. dla Komisji Europejskiej, GUS oraz MRiRW).

KOWR kontynuuje zadania dotyczące monitorowania krajowej uprawy tytoniu oraz produkcji i zbytu surowca tytoniowego, a także sprawowania nadzoru nad tymi uprawami. Mechanizm ma na celu m.in. wyeliminowanie dopływu surowca tytoniowego pochodzącego z krajowej produkcji do nielegalnych wytwórni wyrobów tytoniowych, które nie odprowadzają należnych podatków do budżetu państwa.

W celu wzmocnienia współpracy w łańcuchu dostaw żywności i wyeliminowania nieuczciwych praktyk handlowych KOWR prowadzi kontrole dotyczące obowiązku zawierania umów na dostarczanie produktów rolnych.

W zakresie realizacji mechanizmów regulujących handel zagraniczny z krajami spoza UE w 2018 r. KOWR wydał 897 pozwoleń/wyciągów z pozwoleń na przywóz/wywóz 242,5 tys. toni 72,1 tys. hektolitrów produktów rolno-spożywczych z/do krajów pozaunijnych (z tego: 709 na przywóz oraz 188 na wywóz). Według stanu na 31 grudnia 2018 r. KOWR administrował przywozem preferencyjnym na rynku ryżu i 153 kontyngentami taryfowymi na rynkach: zbóż, ryżu, cukru, olejów i tłuszczów, lnu i konopi, alkoholu etylowego pochodzenia rolniczego, świeżych owoców i warzyw, przetworzonych owoców i warzyw, mleka i przetworów mlecznych, wołowiny i cielęciny, wieprzowiny oraz drobiu, jaj i albumin.

W ramach administrowania unijnym „Programem dla szkół”, który wspiera konsumpcję owoców i warzyw oraz mleka i przetworów mlecznych oraz propaguje wśród dzieci zdrowe nawyki żywieniowe, w roku szkolnym 2017/2018 i 2018/2019 udostępniono dzieciom ogółem około 603 mln porcji owocowo-warzywnych i mlecznych. W II semestrze roku szkolnego 2018/2019 w programie uczestniczyło 12,7 tys. szkół podstawowych oraz 1,81 mln dzieci. W roku szkolnym 2018/2019 uczniowie bezpłatnie otrzymywali owoce i warzywa (tj.: jabłka, gruszki, śliwki, truskawki, marchewki, rzodkiewki, paprykę słodką, kalarepę, pomidory) oraz mleko i produkty mleczne (mleko białe, serki twarogowe, jogurty i kefiry naturalne). W roku szkolnym 2019/2020 uczniowie będą dodatkowo bezpłatnie otrzymywać soki, przeciery i zagęszczone przeciery owocowe. W 2018 r. KOWR wystawił ARiMR zlecenia płatności na łączną kwotę 264,3 mln zł, a w pierwszym półroczu 2019 r. – na 151,9 mln zł. Aby wesprzeć szkoły w realizacji działań edukacyjnych, KOWR przygotował pakiet materiałów edukacyjnych. Prowadzi także szereg działań promocyjnych dotyczących propagowania wiedzy o „Programie dla szkół” i zdrowym odżywianiu.

KOWR realizuje również zadania Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014-2020. Program ma na celu wsparcie osób podlegających deprywacji materialnej i polega na dystrybucji żywności wśród najuboższych osób w kraju. W 2018 r. za dostarczone artykuły spożywcze, dofinansowanie projektu z tytułu kosztów administracyjnych, transportu i magazynowania oraz na dofinansowanie projektów z tytułu kosztów środków towarzyszących KOWR wypłacił łącznie 393,1 mln zł. W 2018 r. w ramach realizacji Podprogramu 2017 i Podprogramu 2018 odbiorcom końcowym przekazano około 63,9 tys. ton artykułów spożywczych w postaci 6,7 mln paczek żywnościowych i 1,7 mln posiłków. Pomoc żywnościową otrzymało ogółem 1,3 mln osób.

W ramach realizacji zadań w zakresie odnawialnych źródeł energii KOWR: monitoruje rynek biokomponentów i biopaliw ciekłych, monitoruje produkcję biogazu rolniczego oraz biopłynów, prowadzi ewidencję

mikroinstalacji biogazu rolniczego, monitoruje działalność spółdzielni energetycznych, wspiera działania na rzecz odnawialnych źródeł energii.

Ustawowym zadaniem KOWR jest także gromadzenie, analiza i udostępnianie informacji dotyczących rynków produktów rolnych i żywnościowych, a także opracowywanie i upowszechnianie informacji związanych z realizacją mechanizmów aktywnej polityki rolnej na rynkach produktów rolnych i żywnościowych. KOWR sporządza raporty, opracowania i analizy rynkowe, które są udostępniane na stronie internetowej KOWR w zakładce „Analiza”. Ważnymi narzędziami komunikacji z uczestnikami sektora rolno-spożywczego są: spotkania informacyjne na targach, wystawach i konferencjach, audycje radiowe i telewizyjne, artykuły prasowe, strony internetowe oraz działalność wydawnicza (w tym: broszury, plakaty, ulotki oraz „Biuletyn Informacyjny KOWR”).

Wpływy z gospodarowania mieniem Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa w 2018 r. wyniosły 1,6 mld zł. KOWR przeprowadził 3,4 tys. kontroli m.in. w obszarach zadań dotyczących: WPR delegowanych z ARiMR, krajowych KOWR, Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. W 2018 r. z tytułu realizacji zadań wspólnej polityki rolnej delegowanych z ARiMR Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa wystawił agencji płatniczej dokumenty płatnicze na kwotę 343,4 mln zł. Ponadto w zakresie realizacji mechanizmów finansowanych z budżetu krajowego KOWR wypłacił 15,2 mln zł, z funduszy promocji produktów rolno-spożywczych – 46,5 mln zł, a w związku z realizacją zadań w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa – 393,1 mln zł.

Główny Inspektorat Weterynarii

Choroby odzwierzęce przenoszone przez żywność oraz zatrucia pokarmowe mogą być zarówno przyczyną cierpienia ludzi, jak również strat gospodarczych w szeroko rozumianym przemyśle rolno-spożywczym. Tym samym konieczne jest aktywne podejmowanie działań i udoskonalenie istniejących systemów kontroli w odniesieniu do określonych odzwierzęcych czynników chorobotwórczych. W Polsce zadania z zakresu

bezpieczeństwa produktów pochodzenia zwierzęcego oraz żywności zawierającej jednocześnie środki spożywcze pochodzenia niezwierzęcego i produkty pochodzenia zwierzęcego znajdujące się w rolniczym handlu detalicznym realizuje w szczególności Inspekcja Weterynaryjna.

Zwiększanie się liczby ludności na świecie oraz wzrost gospodarczy poszczególnych państw prowadzi do znacznie wyższego popytu na żywność, zwłaszcza na produkty pochodzenia zwierzęcego. Tym samym zapewnienie bezpieczeństwa tych produktów staje się kluczowym aspektem zapewnienia zdrowia publicznego. Inspekcja Weterynaryjna realizuje w szczególności zadania z zakresu bezpieczeństwa produktów pochodzenia zwierzęcego oraz żywności zawierającej jednocześnie środki spożywcze pochodzenia niezwierzęcego i produkty pochodzenia zwierzęcego znajdujące się w rolniczym handlu detalicznym.

Główny Lekarz Weterynarii jako centralny organ administracji rządowej kieruje działalnością Inspekcji Weterynaryjnej przy pomocy Głównego Inspektoratu Weterynarii. Zadania Głównego Lekarza Weterynarii określa ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (Dz.U. z 2016 poz. 1077 ze zm.)

Główny Lekarz Weterynarii:

1. Ustala ogólne kierunki działania Inspekcji i wydaje instrukcje określające sposób jej postępowania, w tym instrukcje dotyczące stosowania przez organy Inspekcji przepisów Unii Europejskiej.
2. Koordynuje i kontroluje wykonywanie zadań przez wojewódzkich, powiatowych i zagranicznych lekarzy weterynarii.
3. Może wydawać wojewódzkim, powiatowym i granicznym lekarzom weterynarii polecenia dotyczące podjęcia określonych czynności oraz żądać od nich informacji z zakresu ich działania.

4. Współpracuje z Międzynarodowym Urzędem do Spraw Epizootii oraz innymi organizacjami międzynarodowymi.
5. Dokonuje analiz i ocen sytuacji epizootycznej, bezpieczeństwa produktów pochodzenia zwierzęcego i wymagań weterynaryjnych przy ich produkcji.
6. Opracowuje krajowe programy dotyczące realizacji zadań, z zakresu zwalczania chorób zakaźnych zwierząt i chorób odzwierzęcych podlegających obowiązkowi zwalczania, badań kontrolnych zakażeń zwierząt, monitorowania chorób odzwierzęcych i odzwierzęcych czynników chorobotwórczych podlegających obowiązkowi monitorowania oraz związanej z nimi oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe u zwierząt, w produktach pochodzenia zwierzęcego i środkach żywienia zwierząt, monitorowania substancji niedozwolonych, pozostałości chemicznych, biologicznych, produktów leczniczych i skażeń promieniotwórczych u zwierząt, w ich wydzielinach i wydalinach, w tkankach lub narządach zwierząt, w produktach pochodzenia zwierzęcego, w wodzie przeznaczonej do pojenia zwierząt oraz środkach żywienia zwierząt.
7. Organizuje szkolenia dla urzędowych lekarzy weterynarii.
8. Utrzymuje rezerwę szczepionek, biopreparatów i produktów biobójczych oraz innych środków niezbędnych do diagnozowania i zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, w tym chorób odzwierzęcych oraz monitorowania chorób odzwierzęcych i odzwierzęcych czynników chorobotwórczych, a także związanej z nimi oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe u zwierząt, w produktach pochodzenia zwierzęcego i środkach żywienia zwierząt.
9. Zarządza weterynaryjnym systemem wymiany informacji.
10. Prowadzi listę podmiotów upoważnionych przez Inspekcję Weterynaryjną do wystawiania świadectw zdrowia.
11. Współpracuje z organami centralnymi państw członkowskich Unii Europejskiej odpowiedzialnymi za przestrzeganie stosowania prawodawstwa weterynaryjnego oraz Komisją Europejską w zakresie realizacji zadań Inspekcji.
12. Tworzy podpunkt krajowego punktu kontaktowego (PKPK) sieci systemu RASFF i kieruje pracami tego podpunktu.
13. Jest odpowiedzialny za zbieranie informacji dotyczących wszystkich stwierdzonych przypadków niebezpiecznej żywności pochodzenia roślinnego, zwierzęcego i pasz – w zakresie objętym kompetencjami Inspekcji Weterynaryjnej, Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa, Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych oraz Inspekcji Handlowej – i za przekazywanie tych informacji do krajowego punktu kontaktowego sieci systemu RASFF.

W roku 2018 r. Inspekcja Weterynaryjna przeprowadziła 117 200 kontroli (kompleksowych lub doraźnych) podmiotów sektora spożywczego. Ze względu na przepisy ustawy z dnia 16 grudnia 2005 r. o produktach pochodzenia zwierzęcego pod nadzorem Inspekcji Weterynaryjnej znajdowało się 144 898 zakładów sektora spożywczego. Na 4 911 zatwierdzonych przedsiębiorstwach skontrolowano 4 384, z 63 zakładów zatwierdzonych korzystających z krajowych środków dostosowujących, o których mowa w art. 10 ust. 3 rozporządzenia (WE) nr 853/2004 skontrolowano 57, natomiast z 139 924 podmiotów podlegających jedynie obowiązkowi rejestracji skontrolowano 26 713.

Intensywne działania podjęte przez GIW, MRiRW, MPiT i polskie placówki zagraniczne pozwoliły na uzgodnienie bądź renowację w 2018 r. 42 świadectw na eksport zwierząt, produktów pochodzenia zwierzęcego i pasz z Polski do państw trzecich, czyli o 13 więcej niż w 2017 r. Oprócz uzgadniania świadectw prowadzono też prace związane z poszerzeniem dostępu dla kolejnych polskich przedsiębiorców do rynków zagranicznych. Warto odnotować, że w 2017 i 2018 r. odbyło się odpowiednio 9 i 6 kontroli/

audytów państw trzecich w Polsce, koordynowanych przez GIW. W tym samym okresie odpowiednio 180 i 95 zakładów otrzymało lub przedłużyło uprawnienia eksportowe na rynki państw trzecich.

W celu poprawy skuteczności przeprowadzanych kontroli 16 października 2018 r. zostało podpisane Porozumienie ramowe pomiędzy Głównym Inspektorem Sanitarnym i Głównym Lekarzem Weterynarii o współdziałaniu i współpracy organów Państwowej Inspekcji Sanitarnej oraz organów Inspekcji Weterynaryjnej. Porozumienie spowodowało zacieśnienie współpracy organów obu Inspekcji na wszystkich szczeblach struktur organizacyjnych. W szczególności poprawił się przepływ informacji w odniesieniu do wyników kontroli przedsiębiorstw wspólnie nadzorowanych oraz został rozstrzygnięty spór kompetencyjny w odniesieniu do nadzoru nad przedsiębiorstwami zajmującymi się obróbką i przetwarzaniem surowców pochodzenia zwierzęcego, w tym mięsa w celu sprzedaży konsumentom końcowym. Porozumienie objęło także kwestie związane ze zwalczaniem chorób odzwierzęcych, nadzorem nad paszami i zagospodarowaniem ubocznych produktów zwierzęcych.

Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych

Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IHARS) realizuje zadania określone w ustawie *o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych* oraz w innych ustawach i rozporządzeniach, zarówno krajowych, jak i unijnych.

Celem działania IJHARS jest ochrona konsumentów i producentów oraz zapewnienie im dostępu do rzetelnych informacji na temat artykułów rolno-spożywczych poprzez:

1. zapobieganie nieuczciwym praktykom rynkowym,
2. ułatwienie wymiany handlowej – zarówno z państwami trzecimi, jak i na obszarze jednolitego rynku wewnętrznego UE,
3. gwarantowanie rzetelności transakcji handlowych,
4. promowanie dobrej praktyki produkcyjnej.

W strukturze IJHARS funkcjonuje: Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, 16 wojewódzkich inspektoratów jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych oraz 5 nowoczesnie wyposażonych laboratoriów GIJHARS.

Zakres działania IJHARS obejmuje:

1. nadzór nad jakością handlową artykułów rolno-spożywczych i środków produkcji na rynku krajowym, w tym:
  - kontrolę jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych oraz warunków składowania i transportu,
  - kontrolę żywności w rolniczym handlu detalicznym,
  - nadzór nad rynkiem owoców i warzyw,
  - nadzór nad rynkiem wina,
  - kontrolę jakości oliwy z oliwek,
  - nadzór nad jakością mięsa drobiowego,
  - certyfikację chmielu i produktów chmielowych,
  - nadzór nad krajowym systemem klasyfikacji tusz wołowych i wieprzowych w systemie EUROP,
- nadzór nad rynkiem nawozów,
2. kontrolę jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych w obrocie z zagranicą, w tym:
  - kontrolę jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych przywożonych spoza państw członkowskich Unii Europejskiej oraz spoza państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA),
  - kontrolę jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych wywożonych za granicę (dotyczy świeżych owoców i warzyw objętych standardami UE; jakość handlowa pozostałych artykułów rolno-spo-

- żywczych przeznaczonych na eksport sprawdzana jest na wniosek przedsiębiorcy w ramach oceny jakości handlowej),
3. współdziałal w realizacji zadań wynikających ze Wspólnej Polityki Rolnej, w tym:
    - nadzór w rolnictwie ekologicznym obejmuje nadzór nad jednostkami certyfikującymi w rolnictwie ekologicznym oraz nadzór nad produkcją ekologiczną,
    - nadzór nad systemem ochrony produktów regionalnych i tradycyjnych,
    - kontrolę ex-post,
    - kontrolę mięsa wołowego pochodzącego z dorosłego bydła płci męskiej,
    - kontrolę wprowadzania do obrotu mięsa pochodzącego z bydła w wieku do 12 miesięcy,
    - kontrolę raportowania danych rynkowych,
  4. działania kontrolne związane z działalnością gospodarczą prowadzoną przez przedsiębiorcę, w tym:
    - ocenę jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych w obrocie krajowym wykonywaną na wniosek przedsiębiorcy,
    - uczestnictwo w Programie „Poznaj Dobrą Żywność”,
    - zwalnianie podmiotów z obowiązku znakowania jaj w przypadku ich kierowania do przemysłu spożywczego bezpośrednio z miejsca produkcji,
    - nadawanie uprawnień rzeczoznawcom,
    - koordynację współpracy Polski z organizacjami międzynarodowymi zajmującymi się żywnością i jej obrotem,
  5. powiadamianie podpunktu krajowego punktu kontaktowego w ramach sieci systemu wczesnego ostrzegania o niebezpiecznej żywności i paszach (systemu RASFF) o podjętych decyzjach dotyczących niebezpiecznych artykułów rolno-spożywczych,
  6. prowadzenie w GIJHARS Punktu Kontaktowego ds. oszustw związanych z żywnością, funkcjonującego w ramach ogólnounijnego Systemu AAC, którego głównym celem jest współpraca oraz wymiana informacji pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej w celu kompleksowego przeciwdziałania zafałszowaniom żywności,
  7. prowadzenie w GIJHARS Punktu Kontaktowego Komisji Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO dla Polski,
  8. współpracę z instytucjami:
    - międzynarodowymi: Komisją Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO, Europejską Komisją Gospodarczą ONZ, w ramach systemu OECD Stosowania Międzynarodowych Norm dla Owoców i Warzyw,
    - organami Unii Europejskiej,
    - urzędowymi jednostkami kontrolnymi innych państw w zakresie kontroli jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych, w tym wymieniając informacje lub próbki artykułów rolno-spożywczych,
    - krajowymi: wojewódzkimi organami administracji rządowej, organami innych inspekcji, urzędami celnymi, Policją, sądami, jednostkami samorządu terytorialnego, państwowymi jednostkami organizacyjnymi realizującymi politykę rolną państwa, Krajowym Ośrodkiem Wsparcia Rolnictwa (KOWR) uczestniczącym w realizacji operacji finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym, Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

W roku 2018 Inspekcja przeprowadziła 70 147 kontroli w tym:

1. 12 910 – na rynku krajowym,
2. 54 004 – w obrocie z zagranicą,
3. 3 233 – czynności kontrolne na wniosek przedsiębiorcy.

Zbadano ogółem 5 327 próbek.

Główny Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa

Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa (PIORiN) na podstawie postanowień prawa międzynarodowego i przepisów krajowych pełni funkcję urzędowej służby ochrony roślin.

Misją PIORiN jest wspieranie polskiej gospodarki i zapewnienie bezpieczeństwa konsumentów.

Inspekcja realizuje tę misję przy pomocy celów strategicznych:

1. Bezpieczny obrót krajowy i międzynarodowy towarami roślinnymi.
2. Zapewnienie właściwego poziomu zdrowotności upraw.
3. Zagwarantowanie odpowiedniej jakości materiału siewnego.
4. Nadzór nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin.

Inspekcja w 2018 roku przeprowadziła około 120 tys. kontroli zdrowotności roślin i produktów roślinnych, wystawiła około 45 tys. świadectw fitosanitarnych i ok. 2 mln paszportów roślin, z którymi rośliny mogą zostać wprowadzone do obrotu. Ponadto w 2018 roku skontrolowano około 18 tys. przesyłek zawierających towar podlegający granicznej kontroli fitosanitarnej. PIORiN realizuje zadania, które mają zapobiegać ryzyku zawleczenia, rozprzestrzenienia i zadomowienia się szkodliwych dla roślin organizmów (np. owadów, bakterii, grzybów, wirusów i in.) i wywołania przez nie strat w uprawach i środowisku. Działania Inspekcji ukierunkowane są na nadzór nad produkcją roślinną, tak aby produkowany materiał był zdrowy i wolny od organizmów szkodliwych oraz nad obrotem (krajowym i międzynarodowym) roślinami i produktami roślinnymi w celu zapobiegania ryzyku wprowadzenia organizmów charakteryzujących się szczególną szkodliwością dla roślin uprawianych i naturalnie występujących na terytorium Unii Europejskiej.

Zadaniem PIORiN jest również nadzór nad obrotem i stosowaniem środków ochrony roślin. Inspektorzy przeprowadzili w 2018 roku ponad 30 tys. takich kontroli, pobierając do badań laboratoryjnych około 300 próbek preparatów i ponad 3 tys. próbek płodów rolnych do zbadania pozostałości środków ochrony roślin. Na podstawie wyników tych badań można stwierdzić, że zbierane z naszych pól plony są bezpieczne, ponieważ próbki, w których stwierdzono pozostałości na poziomie przewyższającym ustanowione normy stanowią znikomy procent badanych prób. W ramach sprawowanego nadzoru nad przestrzeganiem przepisów ustawy o środkach ochrony roślin oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczącego wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylającego dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG w 2018 roku przeprowadzono 6 626 kontroli wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin, w tym 38 kontroli sprawdzających wykonanie zaleceń pokontrolnych.

Kontrole przeprowadzane były zarówno w miejscach zaewidencjonowanych przez Inspekcję w rejestrach przedsiębiorców wykonujących działalność w zakresie konfekcjonowania lub obrotu środkami ochrony roślin, tj. w hurtowniach, punktach obrotu detalicznego, punktach konfekcjonowania ś.o.r., a także miejscach produkcji ś.o.r., u producentów środków ochrony roślin, jak również w innych miejscach, w których jest lub może być prowadzony obrót takimi środkami i zaprawionym materiałem siewnym (np. targowiska). Ponadto przeprowadzano kontrole obrotu środkami ochrony roślin w grupach producenckich, u posiadaczy zezwoleń Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na wprowadzanie do obrotu środków ochrony roślin lub pozwoleń na handel równoległy tymi produktami, w miejscach składowania ś.o.r., w firmach logistycznych, transportowych i u przewoźników ś.o.r. oraz na przejściach granicznych.

W 2018 roku w ramach urzędowej kontroli prawidłowości stosowania środków ochrony roślin pobrano 3 149 próbek płodów rolnych w celu przebadania ich pod kątem obecności pozostałości środków ochrony roślin. Przekroczenia najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości w żywności objęte były procedurą powiadamiania zgodnie z Systemem Wczesnego Ostrzegania o Niebezpiecznej Żywności i Paszach – RASFF.

Łącznie na 3 149 przebadanych próbek przekroczenia najwyższych dopuszczalnych poziomów (NDP) zastosowanych środków ochrony roślin stwierdzono w 68 próbkach (2,16%). Dzięki działaniom Inspekcji polska żywność pochodzenia roślinnego jest wnikliwie przebadana, zdrowa i bezpieczna dla konsumentów.

Produkcja oraz obrót materiałem siewnym roślin rolniczych, warzywnych, sadowniczych, ozdobnych oraz winorośli prowadzone są pod nadzorem PIORIN. Zakres i charakter sprawowanego nadzoru są zróżnicowane w zależności od grupy roślin oraz kategorii materiału siewnego. W największym stopniu nadzór urzędowy dotyczy wytwarzania materiału siewnego ziemniaka (sadzeniaków ziemniaka), w przypadku którego wszystkie etapy produkcji wykonywane są wyłącznie przez Inspekcję.

W 2018 roku oceniono 19 253 plantacje materiału siewnego roślin rolniczych i warzywnych oraz 814 ha materiału szkółkarskiego kategorii elitarny i kwalifikowany. Oceny jakości materiału siewnego wykonywane są na plantacjach produkcyjnych oraz w sieci laboratoriów Inspekcji, gdzie weryfikowane są m. in. czystość nasion, w tym zawartość innych nasion, zdolność kiełkowania, wilgotność, masa i zdrowotność.

Oprócz funkcji związanych *stricte* ze zdrowiem, ochroną roślin i nasiennictwem Inspekcja nadzoruje systemy produkcji przyjazne dla środowiska i konsumentów, takie jak integrowana produkcja czy w pewnym zakresie rolnictwo ekologiczne. W 2018 roku Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa zostało powierzone nowe zadanie – kontrola upraw na obecność GMO. Obowiązek ten określono w ustawie z dnia 22 marca 2018 r. o zmianie ustawy o mikroorganizmach i organizmach genetycznie zmodyfikowanych. W ramach kontroli pobierane były próby materiału siewnego znajdującego się w obrocie (nasiona) oraz próby materiału roślinnego (liście) z plantacji produkcyjnych, które następnie zostały przebadane laboratoryjnie pod kątem obecności GMO. W przebadanych próbach nie stwierdzono obecności organizmów genetycznie modyfikowanych. Dzięki przeprowadzonym kontrolom, a także badaniom laboratoryjnym można stwierdzić, że Polska jest w powyższym aspekcie krajem wolnym od GMO.

Jednostki Doradztwa Rolniczego

Istotną rolę w modernizacji rolnictwa odgrywa doradztwo rolnicze, które w Polsce ma bardzo długą tradycję. Usługi doradcze świadczą wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, izby rolnicze, podmioty prywatne, instytuty badawcze, związki branżowe producentów rolnych. Jednak ze względu na potencjał kadrowy, materialny oraz strukturę organizacyjną to wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego (ODR-y) są instytucjami o największym znaczeniu i zakresie świadczenia usług doradczych. Działalność ODR-ów wspiera Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie (CDR), którego głównym zadaniem jest doskonalenie wiedzy i umiejętności kadry doradczej.

Wszystkie jednostki doradztwa rolniczego, tj. 16 wojewódzkich ODR-ów oraz CDR, podlegają ministrowi właściwemu do spraw rozwoju wsi. Zarówno CDR jak i ODR-y są państwowymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną.

Jednostki doradztwa rolniczego realizują wiele kluczowych zadań i pełnią istotną rolę w całym systemie wsparcia rolników oraz wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, przedstawiając do dyspozycji odbiorców usługi odpowiadające na ich potrzeby.

Działalność 16 ODR-ów i CDR regulują przepisy ustawy z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz.U. z 2019 r. poz. 896). Ponadto dodatkowe zadania jednostek doradztwa rolniczego wynikają z przepisów ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW w ramach PROW 2014-2020 (Dz.U. z 2018 r. poz. 627, z późn. zm.).

ODR-y prowadzą działalność szkoleniową, doradczą, informacyjną i upowszechnieniową na rzecz rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich; działalność informacyjną i doradczą w zakresie podnoszenia lub zmiany kwalifikacji zawodowych rolników i mieszkańców wsi, gromadzą i upowszechniają rolnicze informacje ryn-

kowe, prowadzą doświadczalnictwo odmianowe w ramach porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego, działają na rzecz transferu wyników badań naukowych oraz innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie, w szczególności realizując zadania Sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR) na terenie województwa. CDR natomiast prowadzi działalność szkoleniową, informacyjną i upowszechnieniową adresowaną do doradców rolniczych, nauczycieli szkół rolniczych i mieszkańców obszarów wiejskich, przygotowuje i wprowadza jednolite sposoby działania ośrodków doradztwa rolniczego w zakresie realizowanych przez nie zadań, przygotowuje i przekazuje ODR-om materiały szkoleniowe i informacyjne, opracowuje analizy i prognozy w zakresie rozwoju doradztwa rolniczego, koordynuje realizację zadań doradczych z zakresu rolnictwa ekologicznego, działa na rzecz upowszechnienia wyników badań naukowych w praktyce rolniczej, koordynuje realizację zadań Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich wykonywanych w ramach Sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR) na poziomie krajowym.

W ramach Sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR) w ODR-ach i CDR działają brokerzy innowacji, wspierający w szczególności grupy operacyjne działające w ramach Europejskiego Partnerstwa Innowacyjnego na rzecz wydajnego i zrównoważonego rolnictwa (EPI-AGRI).

Ośrodki doradztwa rolniczego realizują swoje zadania poprzez udzielanie porad, prowadzenie szkoleń, demonstracji, pokazów, organizowanie targów i wystaw, konkursów i olimpiad, wydawanie czasopism dla rolników (najczęściej miesięczników), broszur i ulotek, a także zamieszczanie artykułów na własnych stronach internetowych.

W 2018 r. ODR-y udzieliły porady dla ponad 760 tys. odbiorców, przeprowadziły ponad 13 tys. szkoleń stacjonarnych dla ponad 245,5 tys. odbiorców, ponad 1,2 tys. szkoleń wyjazdowych dla ok. 27,1 tys., odbiorców oraz ponad 320 konferencji dla ok. 24,3 tys. uczestników. Natomiast CDR łącznie zrealizowało 291 różnego rodzaju szkoleń, szkoleń wyjazdowych, e-learningowych i konferencji, w których uczestniczyło ponad 9,8 tys. osób, w tym 6,3 tys. doradców. Zgodnie z ustawą o jednostkach doradztwa rolniczego działania CDR adresowane były przede wszystkim do doradców z wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego. Drugą grupę odbiorców stanowili przedstawiciele instytucji pracujących na rzecz rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, w tym przedstawiciele samorządu rolniczego, samorządu terytorialnego, przedstawiciele lokalnych grup działania, nauczyciele szkół rolniczych, mieszkańcy wsi oraz prywatne podmioty doradcze. Oprócz usług świadczonych nieodpłatnie jednostki doradztwa rolniczego realizują także usługi odpłatne. Należą do nich m.in. prowadzenie ksiąg rachunkowych i dokumentacji niezbędnej w rachunkowości w gospodarstwach rolnych czy kursy przygotowujące do uzyskania tytułów kwalifikacyjnych w zawodach przydatnych do prowadzenia działalności rolniczej. Ponadto oferują usługi z zakresu organizacji targów, wystaw, pokazów, konferencji i innych przedsięwzięć upowszechniających wiedzę rolniczą, nowe technologie produkcji i promujących produkty i wyroby przetwórstwa rolno-spożywczego. Sporządzają opracowania oceny możliwości inwestycyjnych gospodarstw rolnych, analizy i opracowania ekonomiczne, finansowe i technologiczne, oceny użyteczności maszyn rolniczych, plany nawozowe lub plany przechowalnictwa nawozów naturalnych, plany działalności rolnośrodowiskowej oraz plany przestawienia gospodarstwa rolnego na produkcję metodami ekologicznymi. Wypełniają także wnioski lub inne dokumenty niezbędne do ubiegania się o przyznanie pomocy ze środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej lub innych instytucji krajowych i zagranicznych.

W każdym z 16 ODR-ów na poziomie powiatów (lub grup powiatów) znajdują się powiatowe zespoły doradztwa rolniczego, a doradcy pracują również na poziomie gminy.

Kadra doradcza jednostek doradztwa rolniczego jest dobrze wykształcona, a liczba osób z wyższym wykształceniem systematycznie wzrasta. Wykształcenie kadry doradczej oraz stałe jej doskonalenie sta-

nowi ogromny potencjał jednostek doradztwa rolniczego. Większość osób posiada też duże doświadczenie w pracy z rolnikami.

Na potrzeby Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie prowadzi listy doradców, na których znajdowało się 3 282 doradców rolniczych, 2 136 doradców rolnośrodowiskowych, 385 doradców leśnych oraz 678 ekspertów przyrodniczych.

Od roku 2015 w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich działa Sieć na rzecz Innowacji w Rolnictwie i na Obszarach Wiejskich (SIR) utworzona przez 16 wojewódzkich ODR-ów i CDR. Koordynatorem realizacji zadań SIR jest Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, natomiast w województwach zadania SIR realizują wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego. W każdym z ODR-ów działa broker innowacji. Celem SIR jest ułatwienie nawiązywania i utrzymywania kontaktów między rolnikami, podmiotami doradczymi, jednostkami naukowymi, przedsiębiorcami sektora rolno-spożywczego oraz pozostałymi podmiotami wspierającymi wdrażanie innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Sieć służy wymianie wiedzy fachowej oraz dobrych praktyk w zakresie innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich oraz oferuje pomoc w tworzeniu grup operacyjnych na rzecz innowacji oraz w opracowaniu projektów przez grupy operacyjne i partnerstwa na rzecz innowacji. Ponadto w 2017 r. – na mocy rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi -Centrum Doradztwa Rolniczego powierzono wykonywanie zadań Jednostki Centralnej Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW).

SPIS WYKRESÓW

1. Wzrost PKB Polski w %	8
2. Nominalny PKB w wybranych krajach (w mld USD)	8
3. Struktura rolniczej produkcji towarowej w 2018 r.	18
4. Wskaźnik relacji cen w rolnictwie „nożyce cen”	21
5. Dochód z czynników produkcji w rolnictwie na pełnozatrudnionego	38
6. Liczba gospodarstw towarowych z dochodem i stratą po akcesji do UE	38
7. Wyniki przeciętnego gospodarstwa towarowego w Polsce i UE	39
8. Struktura gospodarstw towarowych w Polsce w 2018 r.	40
9. Produktywność ziemi w gospodarstwach towarowych w Polsce w 2018 r.	41
10. Produkcja sprzedana przemysłu spożywczego na tle innych działów gospodarki narodowej	42
11. Rentowność przemysłu spożywczego	43
12. Wartość polskiego handlu rolno-spożywczego w latach 2004-2018	45
13. Struktura geograficzna polskiego eksportu i importu produktów rolno-spożywczych	46
14. Struktura towarowa polskiego eksportu rolno-spożywczego	47
15. Struktura towarowa polskiego importu rolno-spożywczego	48
16. Saldo obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi w 2018 r.	49
17. Kwota zrealizowanych płatności bezpośrednich w Polsce na lata 2004-2019	61
18. Struktura wydatków w ramach PROW w latach budżetowych	62
19. Struktura płatności zrealizowanych w ramach PROW 2014-2020.	63
20. Struktura wsparcia udzielanego przez ARiMR od 1994 r.	90
21. Roczne wypłaty środków przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych ze środków UE i krajowych	90
22. Kwota zrealizowanych płatności w ramach PROW 2014-2020 wg województw	91
23. Struktura płatności zrealizowanych w ramach PO Rybactwo i Morze	92
24. Wysokość pomocy udzielonej przez ARiMR w ramach pomocy krajowej w latach 1994-2019	94

SPIS MAP

1. Pomoc udzielona przez ARiMR w ramach programów współfinansowanych ze środków UE	93
2. Grunty pozostające w Zasobie WRSP	97

MINISTERSTWO ROLNICTWA
i ROZWOJU WSI

ul. Wspólna 30, 00-930 Warszawa
tel. +48 222 500 118
e-mail: kancelaria@minrol.gov.pl
www.gov.pl/rolnictwo

ISBN 978-83-941030-3-3